

Sarkaviitat laulavat jo viimeistä virttään

**Etnologinen tutkimus pukeutumisen diskursseista suomalaisissa
sanomalehdissä 1875–1885**

Pro gradu -tutkielma

Etnologia

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2014

Sonja Mäkinen

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty	Laitos – Department
Humanistinen tiedekunta	Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author	
Sonja Mäkinen	
Työn nimi – Title	
Sarkaviitat laulavat jo viimeistä virttään. Etnologinen tutkimus pukeutumisen diskursseista suomalaisissa sanomalehdissä 1875–1885	
Oppiaine – Subject	Työn laji – Level
Etnologia	Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year	Sivumäärä – Number of pages
Maaliskuu 2014	114 + Liite 1.
Tiivistelmä – Abstract	
<p>Tutkin pro gradu -tutkielmassani, millaista todellisuutta muotia ja kansan- ja kansallispukuja käsittelevät tekstit tuottavat ja miksi jotkut diskurssit saavat hegemonisen aseman. Tutkimusaineistoni koostuu 38 kirjoituksesta, jotka on julkaistu suomalaisissa sanomalehdissä 1875–1885. Pukeutumisen diskursseja on aikaisemmin tutkittu vastaavista lähteistä melko vähän, joten tutkimukseni tuo syventävää tietoa aikalaisten käsityksistä muuttuvia pukujaan kohtaan ja paljastaa mahdollisia syitä kirjoitusten olemassaololle.</p> <p>Tutkimuksen teoreettinen tausta kytkeytyy aatteellisiin, sivistyksellisiin ja pukeutumiseen liittyviin käsitteisiin. Aineiston metodologisessa lähestymisessä on sovellettu kriittistä diskurssi-analyysiä yhdistettynä lähilukuun. Analyysissä yhdistyvät kulttuurin-, sukupuolen- ja mediatutkimuksen näkökulmat. Keskeisiä tutkimustuloksia on pukeutumisen merkityksellistäminen ja liittäminen osaksi kansallisuuspyrintöjä ja laajemmassa kontekstissa hyvän kansalaisen määrittelmää. Hegemonisia diskursseja, muotikriittisyyttä ja kansallispukumyönteisyyttä argumentoidaan aatteellisesta, sivistyksellisestä ja taloudellisesta näkökulmasta käsin, sukupuolen merkitystä unohtamatta. Erityisen huomioitavaa ovat kehittymäisillään olleen kansallispuvun moninaiset tulkinnat, jotka avartavat käsityksiä kansallispuvusta tämänkin päivän näkökulmasta.</p>	
Asiasanat – Keywords kansanpuku, kansallispuku, muoti, diskurssianalyysi, emansipaatio, kansansivistys	
Säilytyspaikka – Depository Historian ja etnologian laitos, Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1. JOHDANTO.....	3
Tutkimuksen tausta ja tutkijan rooli.....	3
Keskeiset käsitteet	6
Suomalaisen sanomalehdistön historia	15
2. AINEISTON ESITTELY JA METODISET LÄHTÖKOHDAT.....	18
Tutkimusaineiston sanomalehdet	18
Tutkimusaineiston teemoittelu	21
Diskurssit tutkimuksen kohteina	24
3. MUOTI: PUOLESTA JA VASTAAN	28
Edistykselliset aikalaiset	28
Pariisin mannekiinit	35
4. KANSANPUVUSTA KANSALLISPUVUKSI.....	53
Muinaiset juuret	53
Huoli kansanpukujen häviämisestä	57
Kansallispukuja luomassa	63
5. PUKEUTUMINEN OSANA NAISSIVISTYSTÄ.....	75
Naiskansalaiset ja yhteiskunnan äidit.....	75
Tapaus Jyväskylän ”kansallispuku”	86
6. LOPUKSI	101
LÄHTEET	107
LIITTEET	115

1. JOHDANTO

Tutkimuksen tausta ja tutkijan rooli

Tutkimuksen taustalla on oma kiinnostukseni käsitöihin kulttuuriperinnön kuvastimena. Olen syventynyt eri maiden kansanomaiseen pukeutumiseen ja sen välittämiin symboliarvoihin vapaa-ajallani ja yliopisto-opintojeni aikana. Olen aikaisemmin tutkinut kansallispukuja kahdessa tutkielmassa (ks. Kaskinen & Mäkinen 2009; Mäkinen 2010). Ensikosketukseni kansallispukuihin sain tutkiessani Jyväskylän Jyvälän setlementin kansallispukuvuokraamon¹ toimintaa opiskelijatoveri Maarit Kaskisen kanssa vuonna 2009. Kyseessä oli museologian kurssiin liittyvä nykyajan tallennusprojekti, joka tallennettiin Suomen käsityön museoon. Kirjoitin myös seuraavana syksynä etnologian kandidaatinseminaarityöni kansallispuvuista aihepiiriin enemmän syventyneenä. Tarkastelin kandidaatintutkielmassani kansallispukuihin kohdistuvan folklorismin hyväksyttävyyttä neljän käsityöalan yrittäjän näkökulmista. Aihe herätti paljon keskustelua ja kiitos informanttieni sain uusia näkökulmia ja lähestymistapoja kansallispukuihin, käsityöläisyyteen ja tekstiiliperinteeseen. Kahden nykyaikaan sijoittuvan tutkimuksen jälkeen minusta tuntui, että seuraavalle tasolle päästäkseni kysymyksiin pitäisikin lähteä etsimään vastauksia menneisyydestä.

Pro graduni aihe ei ollut täysin tarkentunut vielä maisteriseminaarin alussa syksyllä 2011. Tutkimuksen liittyminen pukeutumiseen oli itsestäänselvyys, mutta olin kahden vaiheilla suomalaisten kansallispukujen ja itäkarjalaisen kansanpuvun, sarafaanin tutkimisen välillä. Etnologian professori Laura Starkin esiteltyä ensimmäisillä seminaaritunneilla eri aihepiirejä ja mahdollisia tutkimusaineistoja huomioni kiinnittyi Kansalliskirjaston Historiallisen sanomalehtikirjaston tietokantaan. Kokeilin hakua sanoilla ”muoti”, ”kansanpuku” ja ”kansallispuku” ja osumia löytyikin, paljon enemmän kuin olisin osannut kuvitella. Tiesin sillä hetkellä löytäneeni tutkimusaineistoni.

Tutkimuksen ajallinen rajausta vuosien 1875 ja 1885 välille kävi melko vaivattomasti. Vuonna 1874 viipurilaiset ylioppilaat alkoivat kerätä kansatieteellisiä esinekokoelmia varsinkin Itä-Suomesta (Lönnqvist 1979, 122). Keräystoiminta laajeni muihinkin osakuntiin ja keräyspyyntö kansanpuvuista esitettiin muun muassa sanomalehdissä (esim. Hämäläinen nro 14, 6.4.1876) Vuonna 1876 avatussa Ylioppilaskuntien kansatieteellisen museon (myöhemmin Kansallismuseo) näyttelyissä esiteltiin keruumatkojen tuloksia. Keskustelua

¹ Jyvälän setlementti ry toimi Jyvälän kartanossa, joka paloi irtaimistoineen 13.11.2011.

kansan pukuparresta käytiin jo ennen tutkielmani aineiston rajaavaa vuotta 1875, mutta halusin keskittyä nimenomaan vuoden 1874 jälkeiseen aikaan, koska kiinnostus kansanpukuihin kasvoi merkittävästi vasta 1870-luvulla. Syynä tähän oli esimerkiksi pohjoismaisen esimerkin seuraaminen esinekeräyksissä ja kansanpukuihin kohdistetussa kiinnostuksessa Ruotsissa (ks. esim. Sörlin 1998; Stavenow-Hidemark 1998.) Kansanpuvut, kansallispuvut ja muotipuvut kuuluvat myös esinetutkimuksen piiriin. Esineitä tutkimalla voidaan saada tietoa esimerkiksi niiden käyttäjien ja valmistajien elämästä, sosiaalisesta asemasta ja suhteista ympäröiviin ihmisiin (Kiuru 1999, 219). Vanhojen, häviämässä olleiden kansanpukujen tutkimus oli otollista, koska kansatieteen ja esinetutkimuksen avulla pyrittiin selvittämään kansojen kehitys ja sivistyshistoria (Sirelius 1929, 106). Museoissa esineet, tässä tapauksessa kansanpuvut, saivat uusia merkityksiä ja niistä tuli symbolista kulttuuriperintöä (Lehtinen 2005, 187).

Tutkimuksen ajallisuuden toiseksi rajaukseksi valitsin vuoden 1885, jolloin keisari Aleksanteri III ja keisarinna Maria Fjodorovna vierailivat elokuun viidentenä päivänä Suomessa. Paikalla olleen kansallispuukuisen joukon puvut oli tehty esiintymiskäyttöön (ks. esim. [34] Uusi Suometar 178 5.8.1885 ja [35] Uusi Suometar 180 7.8.1885). Tämä tapahtuma on ensimmäinen kansallispuukujen julkinen massatapahtuma, jonka jälkeen kansallispuvut alkoivat saavuttaa suurempaa huomiota ja suosiota. Keisariperheen vierailu ja siihen liittynyt kansallispuukutoiminta liitetään nykyään kansallispuvun syntyajankohdiin. Tästä johtuen kansallispuvun syntymäpäivää vietetään vuosittain syksyllä Suomen käsityön museolla, Jyväskylässä.

Mitä sitten tutkin? Tutkin sitä, millaista todellisuutta muotia ja kansan- ja kansallispuukuja käsittelevät tekstit tuottavat ja miksi jotkut diskurssit saavat hegemonisen aseman. Minua kiinnostavat myös pukeutumisen sukupuolittuneisuus, pukeutumisen kytkeminen kansallisiin pyrintöihin ja vaiennettujen diskurssien asema. Palaan diskurssianalyysiin metodina alaluvussa Diskurssit tutkimuksen kohteina. Tutkimukseni taustalla on ajatus pukeutumisesta modernisaation kuvastimena. Tahdon kyseenalaistaa modernisaation lineaarisen etenemisen ja uutuuksien passiivisen omaksumisen (ks. Stark 2006a, 10). Kansallispuukujen luominen tai muotipukuihin pukeutuminen ei tapahtunut kehityksenä lineaarisesti tai yksimielisesti. Tästä johtuen suomalaisten sanomalehtien kirjoituksissa esiintyvät pukeutumisen diskurssit ovat myös moninaisia. Työni nimi ”Sarkaviitat laulavat jo viimeistä virttään” tulee huolestuneen kirjoittajan lähettämästä vaatteiden kuvauksesta maaseutukirjeessä [9], Ilmarinen-lehdessä vuonna 1875. Tutkimukseni nimenä se kuvaa osuvasti etnisen kansanpuvun viimeisiä aikoja ja eurooppalaisen muodin kasvavaa otetta pukeutumisessa.

Ennen teoreettiseen viitekehykseen ja sanomalehdistön historiaan uppoutumista on hyvä pohtia hetki tutkijan roolia ja tutkimuksen eettisyyttä, jotka molemmat ovat tärkeä osa tieteellistä tutkimusta. Tutkimuseetiikkaan laajasti perehtyneen Yhteiskuntatieteellisen tietoariston kehittämispäällikkö Arja Kuulan (2006, 192) mukaan tutkimukselle on tärkeää tutkittavien itsemääräämisoikeus ja yksityisyyden suojaaminen. Arkistoaineistoni on vanhaa ja julkisesti lehdissä julkaistua tekstiä. Suurin osa kirjoittajista on tunnistamattomia, yhden kirjoittajan nimi on anagrammi, Kiuri Lavekäs eli radikaali fennomaani Lauri Kivekäs ja toisen tunnistettavan kirjoittajan, Teppo eli Minna Canth. Vaikka Minna Canth tahtoi pysyä tunnistamattomana, en silti koe hänen nimensä ja kirjoitustensa yhdistämistä yksityisyyttä loukkaavana, koska kyseessä on kuitenkin merkittävä ja tunnettu suomalainen henkilö ja sanomalehtialan naispioneeri. Canth kritisoi lukuisissa kirjoituksissaan muodinmuokaisuutta ja ylellisyyttä pukeutumisessa. Hän myös kannatti kansallispukujen yleistymistä ja puolusti Jyväskylän ”kansallispukua”. Kansallispuvut edustivat Canthille vaatimattomia hyveitä ja kotimaista työtä (Yhdistysnainen Minna Canth, Kuopion kulttuurihistoriallinen museo, Kuopion kaupunginkirjasto ja Pohjois-Savon taidetoimikunta).

Pohtiessani omaa asemaani tutkijana minun on oltava tietoinen taustani vaikutuksesta aineiston tulkitsemiseen. Oman käsityöinnostukseni ja aikaisemmin kansallispuvuista kartuttamani tiedon takia voin huomata helpostikin pukeutumiskeskusteluihin liittyviä piilomerkityksiä, mutta samalla voin olla myös sokea aineiston potentiaalille tai sortua joidenkin puheenvuorojen ylitulkintaan. Pyrin estämään tämän tarkkaavaisella ja perustellulla analyysillä. Sanomalehtien analyysi ei tuota absoluuttista totuutta muodin ja kansan- ja kansallispuvun suhteesta 1800-luvun lopulla, mutta se kuvaa silti kirjoittajien ajattelumalleja ja kokemuksia liittyen pukeutumiseen. Sanomalehtiin kirjoittaneiden ihmisten näkökulmien tutkiminen tekee tutkimuksesta etnologisen. Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksen tutkimuksen painotuksiin ja vahvuuksiin kuuluu ihmisen tutkiminen kulttuurisena olentona, sekä ajallisten, alueellisten ja kulttuuristen erojen ilmeneminen ajallisena monikerroksisuutena (Jyväskylän yliopisto 2010, 5). Kansallispukua luova ihminen oli kulttuurinen olento, joka käytti eri aikakerroksissa syntyntä materiaalia hyväkseen. Työni profiloituu historian ja etnologian laitoksen tämänhetkisen tutkimuksen painoaloihin.

Keskeiset käsitteet

Tutkimukseni kannalta olennaiset käsitteet voi jakaa kolmeen ryhmään: aatteellinen tausta, sivistykselliset ja pukeutumiseen liittyvät käsitteet. Aatteellinen tausta muodostuu käsitteistä fennomania ja nationalismi. Käsittelen fennomaniaa myös seuraavassa alaluvussa, Suomen sanomalehdistön historiassa. Sivistyksellisiä käsitteitä ovat muun muassa kansansivistys ja emansipaatio. Viimeinen ryhmä, pukeutumiseen liittyvät käsitteet, sisältää kansan- ja kansallispuvun sekä muodin. Tutkielman aatteellisen taustan käsitteet toimivat yläkäsitteinä sivistyksellisille ja pukeutumiseen liittyville käsitteille. Keskeisten käsitteiden välinen hierarkia heijastuu diskursiiviseen maailmaan ja sieltä takaisin. Olen pyrkinyt ymmärtämään ja selittämään käsitteet yksittäisinä kokonaisuuksina, mutta myös toisiinsa vahvasti kietoutuneina ilmiöinä, jotka muodostavat tutkimukseni teoreettisen perustan.

Aatteellisen taustan käsitteitä eli fennomaniaa ja nationalismia yhdistää suomenmielisyys ja tietoinen ajatus kansakunnan rakentamisesta. Pukeutuminen oli kiinteä osa fennomaanisia ja nationalistisia pyrkimyksiä ja siksi erityisesti kansallispuvun määrittäminen tutkielmassani rakentuu pitkälti näiden käsitteiden varaan.

Suomen kieltä ja historiaa tutkittiin jo 1600-luvulla. Tätä toimintaa kutsuttiin fennofiiliaksi, jota jatkettiin koko Ruotsin vallan ajan. Suomen uusi asema Venäjän autonomiana mahdollisti kielen ja kulttuurin kehittämisen itsenäisyyspyrintöjen rinnalla ja sen osana. Suomalaisen kansallinen herääminen perustuu kansankielen eli suomen aseman turvaamiseen ja kohottamiseen. Valtakulttuurin jalkoihin jääminen herätti suomalaisissa kapinahenkeä, jonka tuloksia ovat muun muassa Kalevala vuodelta 1835 ja suomenkielinen draama 1800-luvun puolessa välissä, jolloin lähes koko Suomen sivistyneistö oli äidinkieleltään ruotsinkielistä. Fennofiilisuuden politisoituessa kiihkoksi siihen alettiin viitata käsitteellä fennomania. Suomen kielen asemaa ajaneiden fennomaanien iskulauseen ”Yksi kieli – yksi mieli” vaikutti flaamilaisen kirjallisuuden seuran sanonta, ”Kieli on koko kansa”. (Vainio & Savolainen 2006, 7, 15, 24, 145.)

Nationalismia tutkinut Kaakkois-Aasian asiantuntija ja politiikan emeritusprofessori Benedict Andersson (2007, 39) määrittelee kansakunnan seuraavasti: ”ne ovat kuviteltuja poliittisia yhteisöjä – ja ne on kuviteltu sekä sisäisesti rajallisiksi että täysivaltaisiksi”. Kuvitellulla yhteisöllä Anderson viittaa mahdottomuuteen tuntea tai tavata useimpia yhteisön jäseniä, joiden kanssa yhteys näennäisesti jaetaan. Anderssonin ehkä tunnetuimman teoksessa, *Kuvitellut yhteisöt – Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua* Jouko Nurmi-

nen toteaa kirjoittamassaan esipuheessa, että Anderssonin käsite kuviteltu yhteisö ymmärretään usein väärin. Sillä ei Nurmisen mukaan tarkoiteta asettaa yhteisöjä paremmuusjärjestykseen, vaan Andersson tulkitsee kaikki yhteisöt, joiden jäsenet eivät tunne toisiaan, kuvitelluiksi. Kuvitellun yhteisön rinnalla voidaan käyttää myös termejä anonyymi yhteisö ja anonyymi yhteisöllisyys. (Nurmiainen 2007, 11.) Rajallisuudella Andersson viittaa kansakuntien näennäisiin, joskin joustaviin rajoihin, joiden takana elää toisia kansakuntia. Täysivaltaisuus tarkoittaa kansakunnan vapautta valistuksen ja vallankumousten tuhoamisen hierarkioiden aikakaudella. Yhteisöksi Andersson nimittää syvää toveruutta epätasa-arvoisuudesta huolimatta. (Andersson 2007, 39–41.)

Yhteiskuntatieteilijä Johanna Valenius (2004) käsittelee väitöskirjassaan *Undressing the Maid. Gender, Sexuality and the Body in the Construction of the Finnish Nation* tutkimuksen nimenkin mukaisesti sukupuolen, seksuaalisuuden ja ruumiillisuuden merkityksiä kansakunnan rakentamisessa 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa, tarkalleen ottaen 1899–1918. Tutkimusaineistonaan Valenius on käyttänyt lehdissä julkaistuja pilakuvia, joissa on esiintynyt Suomi-neito sekä muuta kaunokirjallista materiaalia. Valenius korostaa käsittävänsä nationalismin, kansan, kansallisuuden ja suomalaisuuden performatiivina. Suomi-neidon hän näkee luotuna ja toistettuna symbolina, jonka tehtävänä oli performoida suomalaisuutta. (Valenius 2004, 14–15.) Jaan Valeniuksen ajatuksen nationalismin performatiivisuudesta ja kansallispuvuista Suomi-neidon kaltaisina, suomalaisuutta esittävinä, toistuvina ja toistettuina symboleina.

Kansallisuusaatetta voidaan tulkita poliittisuuden lisäksi myös kulttuurisesta näkökulmasta. 1800-luvun romantiikka omaksui vaikutteita kulttuurifilosofi Johann Gottfried von Herderin kehittämästä nationalismista. Taide ja kulttuurin symbolit valjastettiin vahvistamaan herätettyä kansallistuntoa. Kulttuurinationalismi on kasvattanut tietoisuutta kansallisesta itsetunnosta, alkuperästä ja kuulumisesta yhteisöön esimerkiksi kielen ja kulttuurin kautta. (Vainio & Savolainen 2006, 12–13.) Kansakuntien kansallisten tunnuksien avulla pystytään sekä erottautumaan että ilmentämään kuulumista yhteiseen ryhmään, jota Pertti Anttonen (1999, 307) nimittää niin sanotuksi kansakuntien yhteisöksi. Kansallisten symbolien väliset erot syntyvät niiden suhteesta kansalliseen kokonaisuuteen. Tästä johtuen kansalliset symbolit eivät myöskään ole samanarvoisia. Kansallispukujen käyttäminen voidaan asettaa samaan kategoriaan kansallislaulun esittämisen tai lipun salkoon nostamisen kanssa. Näissä tilanteissa osallistujilta vaaditaan kunnioittavaa tai juhlavaa käytöstä. (Anttonen 1999, 307–308.)

Historioitsija Eric Hobsbawmin (1992) mukaan vanhaksi väitetty ”perinteet” ovatkin alkuperältään usein tuoreita tai keksittyjä. Hän käyttää tällaisista perinteistä käsitettä ”invented tradition” eli keksitty perinne, jonka voi käsittää 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun tuotteena. Hobsbawm selostaa, että monille uusille poliittisille instituutioille, ideologisille liikkeille ja ryhmille keksittiin historia, usein muinainen sellainen, jota pidettiin luonnollisen historian sopivana jatkumona. Tämä synnytti joukon uudenlaisia symboleita ja tunnuk- sia, kuten kansallislaulun, kansallislipun tai kansan personifikaation virallisessa tai epävirallisessa kuvassa tai symbolissa. Perinteiden elvyttäminen on aina keksittyä perinnettä, koska elävää menneisyyttä ei voida kehittää tai säilöä. (Hobsbawm 1992, 1, 7–8.) Suomessa tämä tapahtui etsimällä historiasta suomalaisten kansallisia pyrkimyksiä kuvaavia koh- teita (Anttonen 2008, 218).

Anderssonin mukaan kieli on vaikuttanut syntyperää enemmän kansakunnan mieltämiseen (Andersson 2007, 207). Kielen merkitys on selvä suomalaisuuden rakentamiselle, koska kansallisen identiteetin ja valtakunnan patriotismin perusta oli Suomen kielen aseman pa- rantamisessa (Vainio & Savolainen 2006, 23–24). Identiteetin ulottuvuuksiin perehtynyt kulttuurintutkija Stuart Hall (1999, 28) määrittelee identiteetit ristiriitaisiksi ja kilpaileviksi identifikaatioiksi, joita ei voi yhdistää yhdeksi, kaiken kattavaksi identiteetiksi. Hallin mu- kaan valistuksen jälkeisen, sosiologisen subjektikäsitteen mukaan yksilön identiteetin nähtiin muodostuvan suhteessa toisiin, jotka välittävät kulttuurin. Näin identiteetti muok- kautuu vuorovaikutuksessa kulttuuristen maailmojen kanssa. (Hall 1999, 21–22.) Ymmär- rän identiteetin tutkimuksessani Hallin kaltaisesti jatkuvan muutoksen alaisena olevaksi identifikaatioksi, joka ilmenee esimerkiksi aineellista, kulttuurista ja henkistä yhteenkuulu- vuutta tavoittelevana kulttuuri-identiteettinä. Asetan painoarvoa myös kansankulttuurille identiteetin rakennusaineena. (Vainio & Savolainen 2006, 21, 28.) Huomion myös etnisen identiteetin käsitteen, koska näen kansanpuvun maantieteellisten eroavaisuuksien esittelyn lisäksi myös etnisyyteen sidottuna vaatteena. Etniselle identiteetille olennaista on sekä ih- misen oman kokemuksen määrittely kuulumisesta tai suhtautumisesta omaan kansalliseen tai etniseen ryhmään, että suhtautumisen kuvailu arvojen ja tunteiden osalta (Vainio & Savolainen 2006, 30).

Ymmärrän Suomen Anderssonin määrittelemäksi kuvitelluksi kansakunnaksi, jonka asuk- kaat etsivät historiastaan ja keksivät sopivia symboleja tukemaan rakenteilla olevan yhteis- kunnan oikeutta olemassaoloon. Nationalismi ilmeni kielikysymyksestä lähteneenä fenno- maniana, johon liittyi myös poliittisia pyrkimyksiä. Luen kansallispuvut keksittyjen tradi- tioiden luokkaan, koska kansanpukuperinne oli lähes ehtinyt kuihtua ennen folklorismin

kohdistamista pukuperinteeseen. Vaikka miellänkin kansallispuvut keksityksi perinteeksi, en tahdo kieltää niiden asemaa käsityöperinteen arvostuksen ja taidon osoittimina. Kansallispuvut myös esittävät suomalaisuutta, mistä syystä niistä tuli toistettuja symboleja. Kansallispukujen keksityn perinteen olemuksesta johtuen tutkielmani kansallispukua käsittelevässä luvussa 4. Kansanpuvusta kansallispuvuksi on alaluku Kansallispukuja luomassa. Vaikka kansallispuvut perustuvat pitkälti kansanpukuihin, käytän sanaa luominen osoittaakseni toimitsijoiden toiminnan tietoisuuden.

Sivistyksellisiä käsitteitä tutkielmassani edustavat kansansivistys ja emansipaatio. Kansansivistyksen taustalla voidaan huomioida kolme vaikutinta: 1700-luvun valistuksen ihanteista ponnistanut ajatus opista tietämättömyyden ja kurjuuden poistajana, filantropia ja kansanvalistustyö hyväntekeväisyystoimintana ja nationalismi kansan herättäjänä (Jalava 2011, 74–75). Suomessa koulutuksen tuli vastata kasvavan teollisuuden ja nationalismin tarpeisiin. Sääty-yhteiskunnan murtumisen jälkeen yksilö pystyi periaatteessa itse vaikuttamaan koulutuksella omaan luokka-asemaansa. Nationalismin näkökulmasta koulutus mahdollisti samanlaisen maailmankuvan juurruttamisen oppilaisiin. (Syväoja 2004, 22, 23.)

Hegeliläisen filosofin, tutkijan ja poliitikon, Johan Vilhelm Snellmanin ajatuksen mukaan kansakuntaa ei voinut olla olemassa ilman omaa kieltä ja sivistystä. Elävän kansallisen kulttuurin ja kansallishengen edellytys oli Snellmanin mielestä kieli- ja koulutuskysymyksessä. Uusi sivistyneistön sukupolvi tuli kouluttaa suomenkielisten keskuudesta. (Vainio & Savolainen 2006, 113, 146.) Tasa-arvoistava koulutus herätti keskustelua liberaalien joukoissa. Kotikasvatuksen kohonnut arvostus nosti perheenäidin asemaa, vaikutti naisten sivistysmahdollisuuksien kasvamiseen ja vauhditti naisten yhteiskunnallista järjestäytymistä etujärjestöjen saralla. (Syväoja 2004, 24.)

1800-luvun alkupuolella tehtaas, kirkot ja käsityöläiset pitivät yllä kansanopetusta. Opetuksen tarkoituksena oli kasvattaa kansalaisista Jumalalle kuuliaisiksi, lähimmäistä rakastavia ja esivaltaa eli Suomen tapauksessa keisaria kunnioittavia ja tottelevia ihmisiä. Yksi suurimmista esteistä koulunkäymiselle oli rahanpuute. (Syväoja 2004, 28–30.) 1800-luvun puolesta välistä lähtien yläluokka, oppisivistyneistöstä koostunut keskiluokka ja valistunut rahvas alkoivat esittää mielipiteitä kansanopetuksen kehittämisen puolesta. Toiminta johti vuonna 1858 julistukseen kansanopetuksen järjestämisestä sekä vuonna 1866 annettuun kansakouluasetukseen, jonka johdosta perusopetus siirtyi kirkolta maalliselle instituutiolle. 1800-lukua luonnehditaan kansanopetuksen vuosisadaksi, mutta edes 1900-luvulle tultaes-

sa kansakoulu ei ollut koko kansan koulu väestön vähävaraisuuden takia. (Syväoja 2004, 28, 33–35, 40.)

Koska pukeutumista koskevissa kirjoituksissa viitataan hyvin usein sivistykseen, kansankouluihin ja niiden opettajiin, näen kansansivistyksen erittäin tärkeänä taustavaikuttajana tutkielmani käsitteellisellä tasolla. Käsitän kansakoulun autonomian aikana yhtenäisyyttä ja kristillistä moraalialueena ja edistäneenä instituutiona (ks. Syväoja 2004, 113–116). Sivistys nostatti kansalaisten tietoisuutta oikeuksista ja velvollisuuksista teollistuvassa ja modernisoituvassa yhteiskunnassa. Lähestyn yhteiskunnallista järjestäytymistä ja oikeuksien saavuttamista seuraavaksi naisnäkökulmasta.

Emansipaatiolla tarkoitetaan vapautumista holhouksesta, itsemääräämisen ja tasa-arvon saavuttamista (Aikio 1989, 180). Naisemansipaatio tulee käsittää aikaan sitoutuneena käsitteenä, ja on myös otettava huomioon sen ilmenemismuotojen monipuolisuus. Naisen arvon korostaminen perheen piirissä voitiin kokea muun muassa jalona ja todellisena emansipaationa verrattuna karkealle ja äärimmäiselle emansipaatiolle. (Häggman 1994, 169.) Ensimmäisen aallon feminismin, jonka varhaista vaihetta edusti muun muassa englantilainen kirjailija ja pedagogi Mary Wollstonecraft, vaikuttivat vallankumoukselliset tapahtumat ja ihmisoikeusjulistukset 1700-luvun Euroopassa (Moksnes 1989, 129). Vuonna 1792 julkaistussa teoksessa *A Vindication of the Rights of Woman*, suomeksi *Naisten oikeuksien puolustus*, Wollstonecraft ottaa kantaa muun muassa naisten ruumiillisuuteen, koulutukseen ja oikeuksiin avioliitossa (ks. Wollstonecraft 2011). Hänen näkökulmastaan naiset tulisivat estämään yhteiskunnan kehitystä, mikäli heistä ei tulisi tasa-arvoisia miesten kanssa. Siksi Wollstonecraft puhuikin riippumattomuuden puolesta. (Moksnes 132–133.)

Mary Wollstonecraftin ajatukset tuomittiin omana aikanaan Englannissa, mutta teos silti käännettiin saksaksi ja ranskaksi. Naisten oikeuksien puolustus koki uuden tulemisen 1800-luvun keskivaiheilla, jolloin siitä tuli myös perusteos monille organisoiduille naisliikkeille. (Moksnes 144–145.) Naisasialiikkeiden järjestäytyminen alkoi Englannissa teollistumisen ja kaupungistumisen vauhdittamana 1870-luvulla. Säätö-yhteiskunnan murtuessa myös vanhat lait ja normit tuli purkaa, jotta aikaisemmin perheisiin sidotut naiset saattoivat osallistua yhteiskunnassa tarvittuun työvoiman lisäämiseen. Suomessa 1860-luvulla teollistumisen ja työvoiman tarpeisiin vastattiin uudistamalla täysivaltaisuuteen ja palkkatuloihin liittyviä lakeja. Lisäksi rajallinen äänioikeus kunnallisvaaleissa, vaalikelpoisuus joissakin kunnallisissa luottamustoimissa ja pesäerolaki lisäsivät naimattomien naisten,

leskien ja eronneiden vaimojen itsemääräämisoikeutta. Aviovaimojen omaisuus oli vielä miesten hallinnan alasta. (Hagner 2006, 14–16.) Vaimot vapautuivat miestensä holhouksesta vasta vuonna 1929 (Markkola 2000, 117).

Naisasiayhdistysten perustamisen aikaisia vaikuttavia tekijöitä olivat sääty-yhteiskunnan murtuminen, keskiluokan nousu, vapaan markkinatalouden nousu ja liberalismi. Suomessa myös nationalismi ja fennomaanien usko sivistyksen voimaan heijastuivat naisasialiikkeiden pyrkimyksiin. (Hagner 2006, 16.) Toista vuosikymmentä Mary Wollstonecraftin teoksen renessanssin jälkeen, vuonna 1869 julkaistiin englantilaisen filosofin ja liberaalin, John Stuart Millin teos *The Subjection of Women*, suomennettuna *Naisen asema*. Teoksessaan Mill otti kantaa muun muassa naisten tasa-arvoisuuteen ja koulutuksen tärkeyteen. (ks. Mill 1981.) Mill korosti käytöstä ja ansioita vallan ja auktoriteetin oikeuttajina, ei syntyperää tai sukupuolta (Mill 1981, 92–93). Kyseessä oleva teos tunnettiin ja sitä käsiteltiin myös suomalaisissa naisasiaa koskevissa kirjoituksissa (Hagner 2006, 16).

Suomen Naisyhdistys perustettiin vuonna 1884. Kyseessä oli yksilöitymisen ja yhdenvertaistumisen ihanteiden, aatteellisen aktivoitumisen ja kansalaisyhteiskunnan synnyn ajan tuotos, jonka tarkoituksena oli ajaa naisasiaa ohjelmallisesti. Säätyläisnaiset ja porvarillinen keskiluokka muodostivat naisasianaisten ytimen. Ammatiltaan naisasianaiset olivat suurimmaksi osaksi opettajia, mutta joukossa oli myös muun muassa luovien alojen ihmisiä ja toimihenkilöitä. Naisasianaisten mielestä naisemansipaation voi toteutua kahta tietä: perheelleen ja kasvatustyölle omistautuneen perheenemännän ja yhteiskunnallisesti aktiivisen, työssäkäyvän naimattoman naisen toimintamallien kautta. (Hagner 2006, 17, 29, 40, 45.) Muita naisjärjestöjä oli muun muassa Lucina Hagmanin toimesta Helsingissä vuonna 1899 perustettu Sivistystä kodeille -yhdistys, joka tunnetaan nykyään nimellä Marttaliitto (Marttaliitto 2014).

Koska suurin osa pukeutumisesta esitettyyn kritiikkiin oli suunnattu naisille kansakoulun opettajattarista maalaistyttöihin, naisnäkökulma pukeutumiseen liittyvien kirjoitusten ja niissä esitettyjen todellisuuksien tulkintaan on mielestäni perusteltu. Näen pukeutumisen sukupuolitettuna tekona, jota tuotetaan toistuvasti lehtikirjoituksissa. Naisten yhteiskunnallinen järjestäytyminen oli kirjoitusten tuottamisen aikoihin vielä lapsenkengissä. Siksi onkin mielenkiintoista seurata naisten oikeuksiin liittyviä puheenvuoroja pukeutumisen näkökulmasta.

Pukeutumiseen liittyvät käsitteet, kansan- ja kansallispuku ja muoti ovat toisiinsa kytköksissä. Kansanpuvun merkityksiä tarkastellessa on myös huomioitava mitä kansalla tarkoite-

taan. Tässä tutkimuksessa kansa merkitsee yhteiskuntahistoriallista muodostumaa, kuten talonpoikia, enemmistöä ja rahvasta. Kansa viittaa samanaikaisesti sekä yksilöiden väliseen vuorovaikutukseen että laadulliseen kollektiivisuuteen. (Knuutila 1994, 47.) Kansanpuvut määritellään maalaisväestön ja kaupunkien alempien yhteiskuntaluokkien, kuten käsityöläisten ja merimiesten 1700- ja 1800-luvulla käyttämäksi vaateparreksi. Kansanpuvuille ominaista oli yksilöllisyys, alueellinen ja paikallinen vaihtelu ja muutosten hitaus. Kansanpuvut koostuivat eri osista, jotka oli saatettu valmistaa eri aikoina ja joilla oli oma roolinsa pukeutumisessa. Kansanpuvut viestivät sanattomasti kantajansa aviosäädystä, uskonnosta, iästä, varallisuudesta ja kotipaikasta. Pukuomaisuutta arvostettiin paljon ja sitä säilytettiin huolella, niin huolella, että puvut periytyivät eteenpäin niiden kantajan kuoltua. Vaikka kansanpuku muuttui hitaasti ja uusia vaikutteita muutettiin ja sovellettiin uuteen ympäristöön taitojen ja perinteen mukaan, oli se silti muotivirtauksille altis. (Holst 2011, 17, 19; Lönnqvist 1979, 24.) Muodin vaikutuksesta huolimatta määrittelen kansanpuvun alati muuttuvan muotipuvun vastakohtaksi tutkielmassani.

Muoti samalla yhdistää ja erottaa, on jatkuvassa liikkeessä ja jäljittelee mallia. Suurten massojen omaksuttua tietyn muodin se menettää hohtonsa ja siksi se väistyy uuden tieltä. Ranskan kielen sana ”la Mode” on latinalainen laina, joka tarkoittaa mittayksikköä ja rajaa, jota ei saa ylittää. Englannin kielen sana ”fashion” on myös latinalainen laina, joka tarkoittaa muodon antamista. Muodissa annetaan yhteiskunnan vallitseville arvoille muoto vaateuksessa. Näitä arvoja pukeutumisessa tuodaan esille tietoisesti tai tiedostamatta. Muodin kehittymisen voi sijoittaa eurooppalaisiin hoveihin, pukeutuminen oli eronnut aina rahvaasta. Muuttuvassa yhteiskunnassa perinteiset vallan ja vaurauden merkit eivät enää kelvanneet kansalle, vaan vaurastunut porvaristo tahtoi ilmentää valtaansa uudella tavalla. Hovin tapoja matkittiin alemmissa kansankerroksissa ja ne toteutettiin varallisuuden sallimissa rajoissa. Joskus myös kansanpuvuista omaksuttiin piirteitä hovimuotiin, jolloin valmistukseen käytettiin hienompia materiaaleja. (Isotalo 1999, 67–69, 73–74, 76.) Pukeutumisesta säädeltiin muun muassa ylellisyyslaein. 1700-luvun Ruotsi-Suomessa rahvaalta kiellettiin muun muassa samettilakit ja karpän nahat, mutta emäntien lahjoittamien vaatteiden käyttö sallittiin. Ylellisyyslaeilla tahdottiin rajoittaa ulkomainen tuonti ja kehittää täten kotimaista tuotantoa. (Lehtinen & Sihvo 1984, 9.)

Muotipuvut olivat vahvasti sidoksissa eri aikakausien yleensä hyvin lyhytaikaisiin tyyliin ja ne oli luotu ammattimaisesti tietyille ryhmille. Muodin voittokulun voidaan käsittää alkaneen nykyaikaisessa mielessä 1600–1700-luvuilla Ranskan ja Englannin hovien hallitsijoiden esittelemänä. Ranskan tekstiiliteollisuuden kehitys toi runsain määrin koristautu-

mista helpottavia tuotteita, kuten pitsejä ja nauhoja. Muoti, pienen ryhmän etuoikeus, oli sekä yhdistävä että erottava tekijä eri ryhmien välillä. Pukeutumista ja muotia Vöyrin maaseutuyhteisössä tutkinut kansatieteilijä Bo Lönnqvist (1972) kirjoittaa väitöskirjassaan *Dräkt och Mode i ett landbygdssamhälle 1870–1920*, että informantit ymmärsivät muodin kolme kriteerin kautta. Muoti edellytti, että kaikki viiteryhmän henkilöt pukeutuivat samalla tavalla, jotkin muodit tulevat ryhmän kaikille jäsenille käyttöön samanaikaisesti, kuten konfirmaatiojuhlissa ja oman seurakunnan ulkopuolelta tulleet muodit levisivät ompelijattarien välityksellä. Yhteisöt, kuten perheet ja kylät vaikuttivat myös epäsuorasti muodin määrittelyyn. (Lönnqvist 1972, 343.)

Suomen sijainti periferiassa vaikutti osaltaan uusien virtausten hitaampaan omaksumiseen, mutta muodin mahti oli silti pysäyttämätön. Naisten pukeutuminen muuttui vakaa-asemaista miesten pukeutumista nopeammin. 1700-luvulla talonpoikien vaurastuessa ja porvariston noustessa muotipuku ei enää ollut säätytunnus säätyläisten keskuudessa. Muotipukujen ja perinteisen pukeutumisen välillä oli silti huomattavia eroja 1800-luvun loppuun asti. Vaateen funktio lämmittäjänä, viilentäjänä tai työn mahdollistajana säilyi pitkään väestön vaurastumisesta ja aateliston ihanteiden hitaasta omaksumisesta huolimatta. (Lönnqvist 1972; Lönnqvist 1979, 24; Lönnqvist 2008, 71.)

Kiinnostus kansanpukuun kasvoi säätyläisten keskuudessa 1700-luvulla. Ajan romantiikan ja valistuksen hengessä kansanpuvun nähtiin edustavan luonnonmukaisuutta ja terveellisiä elämäntapoja. Kansanpukuja käytettiin esiintymisasuina näytelmissä vakituisesti jo 1800-luvulla. Historiantutkijat ja taiteilijat alkoivat kiinnittää enenevässä määrin huomiota kansanpukuun, minkä seurauksena 1860-luvulla julkaistiin kuvitettuja selityksiä kansanpuvuista ja -elämästä ympäri Suomea. Kiinnostus kansanpukuihin sai ratkaisevan sysäyksen Suomen taiteilijaseuran vuosijuhlalta vuonna 1866, jolloin eri alueiden ”kansallispukuihin” pukeutuneet jäsenet tanssivat kansantansseja. (Lönnqvist 1979, 113–122.) Taiteessa kansanpukuja on kuvattu esimerkiksi seuraavissa teoksissa: Magnus von Wright - Räisälän kansanpukuja (1860), Arvid Liljelund - Kansanpukujen osto Säkylässä (1878) ja Albert Edelfelt - Ruokolahden eukkoja kirkonmäellä (1887).

1800-luvun nationalistis-kansallisromanttisessa hengessä kansanpukuja alettiin palauttaa uudelleen käyttöön. Sivistyneistön käynnistämä, muissakin pohjoismaissa levinnyt kansankulttuuriliikehdintä johti Suomessa osakuntien kansatieteellisiin keruumatkoihin, jotka alkoivat vuonna 1874 Viipurilaisen osakunnan näyttäessä esimerkkiä. Keruumatkojen tuloksia esiteltiin muun muassa Suomen ensimmäisessä taide- ja teollisuusnäyttelyssä vuon-

na 1876, Pariisin maailmannäyttelyssä vuonna 1878 ja Moskovan taide- ja teollisuusnäyttelyssä vuonna 1882. Moskovan näyttelyn jälkeen kokoelmista tuli Suomen ylioppilaskuntien kansatieteellisen museon pysyvä näyttely, jota täydennettiin vuosittain. (Malvalehto 1997, 21; Lönnqvist 1979, 122–124.) Pertti Anttosen (1999, 168) mukaan:

Romanttinen muinaisuuteen - - kohdistunut kiinnostus väheni taiteissa realismin aikakaudella 1860–1870-luvuilla, mutta 1880-luvun puolivälistä alkoi uusi fennomaanis-romanttinen innostuksen aalto, joka huipentui 1890-luvun karelianismiin.

Vaikka Anttonen puhuukin romanttisesta muinaisuuteen kohdistuneesta kiinnostuksesta taiteissa, kansallispukujen synty ajoittuu tähän samaan uuteen fennomaanis-romanttiseen aaltoon.

Ylioppilaiden keruumatkojen vanavedessä vuonna 1880 perustettiin Suomen Käsityön Ystävät -yhdistys, jonka johtohahmona toimi taiteilija Fanny Churberg. Yhdistyksen pyrkimykseen kuului luoda kansallinen käsityötyyli, jonka innoittajina toimisivat museon tekstiilikokoelmien kansanomaiset käsityöratkaisut. (Lönnqvist 1979, 124.) Bo Lönnqvistin (1979, 124) mukaan yhdistyksen pyrkimykset olivat selvästi esteettisiä. Nykyään skandinaavinen ja pohjoismainen muotokieli tarkoittaa mielestäni usein pelkistettyä ja virtaviivaista tyyliä. Sama yksinkertaisuus monimutkaisimpia, enimmäkseen itäisen Suomen pukujen kirjontoja lukuun ottamatta, toistuu myös kansallispuvuissa, joiden malleja alettiin luoda 1800-luvun lopulla. Havaitseen kansallisen muotokielen luomisen takana vahvan identiteetin rakentamisen halun ja tarpeen.

Suuriruhtinas Aleksanteri III:n ja hänen vaimonsa Maria Fjodorovnan vierailua Lappeenrannassa viidentenä päivänä elokuuta vuonna 1885 pidetään kansallispuvun syntymäpäivänä. Soutuveneen Maria Fjodorovnalta lahjoittaneet, kansanomaisen juhla-asujen pohjalta luotuihin kansallispuvukokonaisuuksiin pukeutuneet neidot, edustivat Suomen eri maakuntia. Puvut olivat Suomen Käsityön Ystävien jäsenten käsialaa. Pohjoismaisen tyylin mukaan puku-uusinnat nimettiin kansallispuvuiksi erotukseksi kansanpuvuista. Kansallispuvuilla elvytettiin entisajan kansanomaisia juhlapukuja, niillä tunnettiin yhteenkuuluvuutta samaa kansallispuvuaatetta kannattavien kanssa. Kansallispuvua käytettiin juhlissa, esiintyjien roolipukuna, kotiseutuidentiteetin kuvastajana ja merkkinä suomalaisuudesta. (Holst 2011, 23; Lönnqvist 1979, 125.) Tutkimukseni ajallinen rajaus päättyy tähän nimenomaiseen kansallispuvun syntypäivään, jolloin nimeämiskäytänteet kansallispuvun suhteen eivät olleet vielä täysin vakiintuneet. Tästä johtuen käsitteet kansanpuku ja kansallispuku voivat ajoittain mennä sekaisin aikalaisten kirjoituksissa, mutta alkuperäisistä kansanpu-

vuista ja uusista rekonstruktioista, kansallispuvuista, puhuminen ja niiden erottaminen on kuitenkin ymmärrettävissä sanojen kontekstista.

Suomalaisen sanomalehdistön historia

Historiantutkija ja akateemikko Päiviö Tommilan 1970–1980-luvuilla johtaman tutkimuksen tuloksena syntynyt kymmenosainen *Suomen lehdistön historia* -sarja on kansainvälisesti yksi laajimmista lehdistöhistorian julkaisuista. Lehdistön historiasta kiinnostuneelle välttämätön teossarja kattaa sanoma-, paikallis- ja aikakauslehdistön historian 1700-luvun lopulta tutkimuksen silloiseen nykyaikaan eli 1980-luvulle. Tutkimusprojektin ohella julkaistiin useita muitakin teoksia, jotka käsittelivät muun muassa lehtien sensuuria, levikkiä ja kuvitusta (ks. Tommila 1988, 15). Ennen varsinaista tutkimuksen aineiston esittelyä lyhyt katsaus sanomalehtien historiaan on paikallaan, koska ymmärtääkseen ilmiötä tutkijan on tarkasteltava myös ilmiön ajallisia juuria ja paikallisia ja yleisiä olosuhteita, joihin ilmiö on liittynyt (Tommila & Salokangas 1998, 11).

1800-luvun alkupuolen ranskalainen journalismi pyrki kaupallisuuteen ja sisällöltään helpotajuiseen, kaikkia kiinnostavaan lehteen. Suomalaiset toimittajat eivät pystyneet omaksumaan samanlaisia vaikutteita kovin nopeasti amatöörimäisyytensä takia, vaikka toimittajakunta olikin akateemisesti koulutettua maisteritasoa, lähinnä tohtoreita. Lehtien levikin laajetessa toimittajiksi pyrkivät myös opettajat, papit ja virkamiehet. Tiedonkulun hitaus ja lehtien harva ilmestymistiheys vaikuttivat uutisten ajantasaisuuteen, mikä saattoi tarkoittaa jopa kuukauden vanhojen uutisten lukemista ja kommentoimista. Tekniikan kehittyessä uutisten saamisessa päästiin vain muutamiin päiviin, mikä oli suuri edistysaskel lehdille. Kolumnit ja jatkoromaanit tekstityyppinä yleistyivät osaltaan tiedonkulun hitauden vuoksi, mutta tilanpuutteen vuoksi myös pakon edessä. (Tommila & Salokangas 1998, 30–37.)

Ruotsissa vuonna 1809 säädetty painovapaus oli uhka ennakkosensuuria harjoittavalle Venäjälle, joka julkisen vallan edustajana alkoi ajautua enenevässä määrin ristiriitoihin lehtien toimittajien kanssa. Autonomian alun vähäisen kirjallisen kulttuurin takia Suomelle asetettiin vasta vuonna 1829 sensuuriasetus, joka kielsi kirjoittamasta loukkaavaan sävyyn hallitsijasta, laeista, uskonnosta, ja yleisen hyvien tapojen vastaisen kirjoittamisen. Sensuurista luovuttiin Ranskassa, Saksassa, Italiassa, Tanskassa ja Itävallassa 1830-luvulta vuoteen 1859 päättyvänä ajanjaksona, kun taas Suomessa sensuuria päinvastoin tiukennettiin. Yksi syy tähän ovat kansallisfilosofi J.V. Snellmanin 1840-luvun liberalistiset lehdistöpyrki-

mykset, joiden tavoitteena oli luoda valtiosta riippumaton lehdistö, uusi valtiomahti. Lehdet saivat tärkeän tehtävän kansan sivistystason kohottajina. Snellman uskoi kansan heräävän kansalliseen tietoisuuteensa ja johtavan kehitystä. Kansalaisaktivismiin pyrkinyt lehdistö joutui törmäyskurssille autoritaarisen lehdistön kanssa, minkä seurauksena sensuuri-oikeudet siirrettiin senaatilta kenraalikuvernööri Menšikoville. Hänen tehtäväkseen tuli tavallisen suomenkielisen kansan suojeleminen alhaisovallalta eli demokratialta. Vuonna 1850 asetettu kieliasetus salli vain taloudellisen ja uskonnollisen materiaalin painamisen suomen kielellä. Fennomanian äänitorvena ja yleisen mielipiteen ilmaisijana 1800-luvun puolivälissä toiminut sanomalehdistö joutui radikaalien aatteidensa takia toimimaan varovaisesti, jopa käsinkirjoitetuin lehdin. Krimin sotaan päättynyt sensuurin kirein kausi ajoittui vuosiin 1846–1854. Kieliasetus purettiin vuonna 1860 ja kenraalikuvernöörin sensuuridiktatuuri vuonna 1861. Sensuuri lakkautettiin vuonna 1865. (Tommila & Salokangas 1998, 25, 38–50.)

1860-luku toi mukanaan voimakkaita uudistuksia, joiden keskiössä oli Suomen autonomisen valtiopäivätoiminnan alkaminen vuonna 1863. Suomi sai 1860-luvulla oman rahan, kansakouluasetuksen, kirkkolain, elinkeinoasetuksen ja osakeyhtiöasetuksen. Keisarin vuonna 1865 vahvistama ennakkosensuurin poistaminen oli voimassa vain kaksi vuotta liberaalien joustamattomuuden ja keisarin ehdottamien uudistusten torjumisen takia. Ennakkosensuurin palaaminen ei tosin tarkoittanut paluuta Krimin sotaa edeltäneeseen aikaan. Uudenlaiset yhteiskunnalliset tapahtumat, kuten valtiopäivät ja muut uudistukset monipuolistivat kirjoittelua. Kannanottojen ja mielipiteiden ilmaisun takana vaikuttaa muun muassa puoluesuuntausten orastanut ja hiljalleen kiihtynyt kehitys. Murroksen aikakaudella lehdissä otettiin käyttöön uudenlaisia kirjoitustyyppisiä, joita olivat muun muassa kantaaottavat pääkirjoitukset ja maaseutukirjeet järjestelmällisesti hankittuine avustajineen. Lehtiä perustettiin paljon, mutta lehtien lyhytikäisyys oli myös ominaista kehittyvälle lehdistölle. 1860–1870-lukujen liberaalisen uudistuspolitiikan aikana fennomaanit ja svekomaanit ryhmittivät toisiaan vastaan. Sanomalehdistökin liittyi osaltaan kielitaisteluun, ja 1870-luvun maakuntalehdistön syntyminen oli seurausta yhtenäisen suomenmielisen sanomalehdistön muodostumisesta. (Tommila & Salokangas 1998, 43–45, 51–62.)

1870–1880-luvut edustavat sanomalehdistön historiassa voimakkaan kasvun ja nopean kehityksen alun aikaa. Suomenkielisten lehtien määrä ylitti ruotsinkielisten lehtien määrän jo 1870-luvulla. Aktiivisen yhteiskuntaelämän, politisoitumisen ja uudistustoiminnan lisäksi sanomalehdistön kehittymistä vauhdittivat muun muassa Suomen väestön kasvu, ja luku- ja kirjoitustaidon lisääntyminen pitäjänkouluja seuranneiden kansakoulujen toimesta.

Kansakoulut, oppikoulut ja Turun sekä Helsingin yliopistot kouluttivat suomenkielisestä kansasta keskiluokkaa ja sivistyneistöä, jota tarvittiin kansallisuuspyrintöihin. Koulutuksen nousu oli sanomalehtikunnan ammatillistumisen ja toimitustyön differentioitumisen edellytys, koska lehtimiehiltä vaadittiin monipuolista ammattitaitoa sanomalehtien kehittyessä ja niiden levikin kasvaessa. Sanomalehtien palstatilan ja ilmestymistiheyden kasvu, ja sanoma- ja aikakauslehdistön eriytyminen kuuluvat myös lehdistön nopean kehityksen vaiheisiin 1800-luvun lopussa. (Tommila & Salokangas 1998, 77–88.) 1880-luvulla suomalainen sanomalehtipuolue teki eroa J.V. Snellmanin hegeliläiseen filosofiaan pohjautuneeseen kansallisaatteen ja liberalismiin yhdistävään suomalaisuusaatteeseen, ”vanhaan rehelliseen suomenmielisyyteen”, ja jakautui myös sisäisesti kahtia nuoriin ja vanhoihin. Jakautumisen ytimessä olivat kielikysymyksen ja yhteiskunnallis-valtiollisten katsomusten painotuserot. (Salminen 1993, 11.)

Tutkielmani aineisto rajoittuu ajallisesti juuri tälle nopean kasvun kaudelle. Aineiston analysoinnissa on otettava huomioon kirjoittajien tausta, jos se vain suinkin on tiedossa, ja kirjoitusten asemointi lehtien palstoilla. On myös tiedostettava lehdistön kyky säilyttää ja muokata yhteiskuntaa eli lehdistön sosiabiliteetti (ks. Tommila 1982, 7). Yhteiskunnan säilyttämisessä ja muokkaamisessa sanomalehtien toimittajat astuvat parrasvaloihin. Heitä voi verrata museokokoelmien kartuttamisesta vastaavaan museoammattilaiseen, koska kummallakin on erityinen tehtävä toimia portinvartijoina kulttuuriperintöprosessin tuottaman materiaalin valinnassa. Suuri osa toimittajien työtunneista meni kouluttamattoman väestön lähettämien kirjoitusten oikolukemiseen ja uudelleenkirjoittamiseen, ja välillä toimittaja saattoi hylätä kirjoituksen kokonaan esimerkiksi tilanpuutteen tai kirjoituksen sopimattomuuden takia (Stark 2011, 50, 52). Toimittajan osa ei siis ollut ollenkaan vähäinen ja siksi kiinnitänkin siihen huomiota seuraavissa luvuissa.

2. AINEISTON ESITTELY JA METODISET LÄHTÖKOHDAT

Tutkimusaineiston sanomalehdet

Kansallispuvun syntyä on tähän asti tutkittu ja kuvattu melko teknisestä, pukukeskeisestä² näkökulmasta. Poikkeuksena kansallispuikujen merkitysten tutkimisesta on strukturalistisella otteella kansallispuikuja tutkinut Bo Lönnqvist (1972), jonka väitöskirjaan *Dräkt och Mode i ett landbygdssamhälle 1870–1920* palaan myöhemmin tutkielmassani. Aikalaisten oma kokemus muuttuvasta vaateparresta on jäänyt vähemmälle huomiolle enimmäkseen aikaisemmin vaikeapääsyisen, aliarvostetun tai unohdetun aikalaisaineiston takia. Vasta äskettäin Kansalliskirjaston Historiallisen sanomalehtikirjaston digitoimat noin 1,7 miljoonaa lehtisivua vuosilta 1771–1910 mahdollistavat aikalaisten tuottaman kirjallisen materiaalin hyödyntämisen tutkimuksessa.

Etnologian professori Laura Stark (2011, 81–82) vertaa Historiallista sanomalehtikirjastoa toiseen laajaan ja heterogeeniseen kulttuurisen tiedon kokoelmaan, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkistoon. Folkloristien yli 150 vuoden aikana kehittämiä metodologioita suurten tekstimassojen organisoimiseen ja käyttämiseen on hyvä tarkastella mahdollisena aineiston muodostamisen lähtökohtana. Kansanrunouden tutkijoiden käyttämässä korpuksen rakentamisen metodissa tutkija kohtelee korpusta kokonaisuutena tietystä aiheesta, genrestä tai selvästi rajatusta kokoelmasta. Tämän jälkeen hän osoittaa perusteelliset tiedot korpuksen ominaisuuksista. Folkloristi Satu Apo (2001, 32) käyttää korpuksen rakentamisessa kylläntymisen tekniikkaa, jossa aineistoa kerätään niin kauan, että uusia teemoja ei nouse enää aineistosta. Hän puhuu myös moniaineistaisuuden puolesta, mutten koe Historiallisen sanomalehtikirjaston käyttöä ainoana aineistolähteenäni suurena ongelmana kirjoitusten monipuolisuuden takia. Korpuksen rakentaminen ja kylläntymisen metodin käyttäminen ovat välttämättömiä tekniikoita vanhojen sanomalehtien hyödyntämisessä tutkimusaineistona (ks. Stark 2011, 81–82).

Sanomalehtikirjaston kaikkien kansallispuikuaiheisten kirjoitusten määrä aikavälillä 1771–1910 pelkästään suomenkielisissä lehdissä on 2647 kappaletta. Olen muodostanut aineisto-

² Tarkoitan tällä kansallispuikuihin liittyvää pääosin museaalista tutkimusta, joka keskittyy lähinnä kansanpuikuihin materiaalien ja tekotapojen näkökulmasta, eikä niinkään pukuihin liitetystä ajatuksesta ja kokemuksista.

ni käyttämällä sanomalehtikirjaston hakua halutulla aikavälillä. Haussa³ on käytetty sanoja ”muoti”, ”kansanpuku” ja ”kansallispuku”. Tutkimustani ajallisesti rajaavilta vuosilta, 1875–1885, löytyy 348 suomenkielistä kansallispukuaiheista kirjoitusta, joista olen valinnut tutkimustani varten 35 kirjoitusta. Vaikka pääasiallisesti keskityn vain suomenkielisiin kirjoituksiin, olen huomionut myös yhden suomenkieliseen kansallispukukeskusteluun suuresti vaikuttaneen ruotsinkielisen kirjoituksen Helsingfors Dagbladin numerossa 233, 28.8.1878. Perustelen valintani yhtenä tutkielman laajuutta rajaavana tekijänä, mutta myös kansallispukukeskustelun suomenkielisen äänen esilletuontina. Kriteereinä kaikille valituille kirjoituksille on ollut muun muassa sisällön monipuolisuus, kantaaottavuus, keskusteleva ote tai tärkeä huomio liittyen kansallispuvun kehitykseen. Lista aineistoni numeroiduista, kaikkiaan 36 lehtikirjoituksesta löytyy liitteistä (Liite 1). Jatkossa tulen viittaamaan kirjoituksiin hakusulkeiden sisällä juoksevalla numeroinnilla, esimerkiksi [34]. Olen yhdenmukaistanut tekstin kirjoitusasua huomioimalla frakturin w-kirjaimen rajoitteet. Aineistositaateissa käytän alkuperäistä w-kirjainta, mutta otsikossa ja tekstin sisällä käytän tavallista v-kirjainta paremman luettavuuden saavuttamiseksi.

Olen jakanut aineistoni 14 eri lehteä alueellisesti itäisiin ja läntisiin lehtiin mielenkiinnosta pukeutumista koskevia, alueellisia huomioita kohtaan. Itäisiin lehtiin lukeutuvat lehdet *Ilmarinen*, *Savo ja Savonlinna* ja läntisiksi luokittelen lehdet *Aamulehti*, *Aura*, *Helsingfors Dagblad*, *Helsingin Viikko-sanomia*, *Hämäläinen*, *Kaiku*, *Koi*, *Päijänne*, *Satakunta*, *Uusi Suometar* ja *Vaasan lehti*. Ajalleen tyypillisistä, yleensä lyhytikäisistä⁴ lehdistä voidaan pitää poikkeuksena vieläkin julkaistavaa *Aamulehteä*. Vaikka läntisiä lehtiä on määrältään huomattavasti enemmän kuin itäisiä, jopa kolmasosa (12/36) aihettani koskevista kirjoituksista tulee itäisestä Suomesta. Aineistoni 14:stä eri lehdestä eniten kansallispukuaiheisia kirjoituksia julkaisivat viipurilainen *Ilmarinen* [10–15] ja helsinkiläinen *Uusi Suometar* [30–35]. Aineisto edustaa melko hyvin manner-Suomea pohjoisimpia alueita lukuun ottamatta. Alueellisuuden lisäksi on syytä kiinnittää tarkempaa huomiota lehtien aatteelliseen taustaan ja toimittajiin.

Aatteelliselta taustaltaan liberaaleja lehtiä on aineistossani vain yksi, *Helsingfors Dagblad*, ja loput lehdet edustavat fennomaniaa. Julistava ja liberalismiin puolesta puhuva, 1870-luvulla Suomen johtavaksi sanomalehdeksi noussut *Helsingfors Dagblad* oli tyyliään

³ Ohjelmallisesti luettujen, pääasiassa frakturalla painettujen lehtien tekstisisältö voi sisältää virheitä, mistä johtuen haku ei ole täydellinen eikä välttämättä kata kaikkia aihepiiriin kirjoituksia.

⁴ Sanomalehtien elinikä vaihteli yleensä muutamasta vuodesta vuosikymmeneen tai pariin. Tietysti lehtien elinkaarissa oli poikkeavuuksia ja useita 1800-luvulla perustettuja lehtiä julkaistiin vielä 1900-luvullakin.

mannermainen moderni eurooppalainen lehti, joka pyrki nopeuteen ja totuudenmukaisuuteen. Lehden useista päätoimittajista lähes koko tutkimukseni kattavana aikana toimi alikapteeni Robert Lagerborg vuodesta 1865 kuolemaansa vuoteen 1882 saakka. Selkeätyylisen Lagerborgin työpanos kohdistui erityisesti pääkirjoituksiin, uutisosaston hoitamiseen ja toisten kirjoittamien artikkeleiden korjaamiseen. Liberalismin peruseriaatteet yksilönvapaudesta, tasa-arvoisuudesta ja elinkeinovapaudesta kuuluivat erottamattomasti lehden poliittiseen ohjelmaan, joka nojasi perustuslaillisuuteen. (Landgren 1988, 289, 294–297.)

Epäpoliittisia fennomaanilehtiä edusti hämeenlinnalainen *Hämäläinen* (1858–1901), joka profiloitui kansan sivistystason nostamiseen pyrkiväksi maakuntalehdeksi. Vuosien 1874–1897 aikana toiminut päätoimittaja Anton Wilhelm Lindgren jatkoi edeltäjänsä lehtori Gustaf Erik Eurénin maltillisen fennomanian linjaa, joka näkyi muun muassa pyrkimyksinä suomen ja ruotsin kielen tasa-arvoisuuteen. (Tommila 1988, 194–195; Landgren 1988, 314–315.) Puolueyhmittymiin kuulumattomiin lehtiin voidaan lukea myös runsaasti kuvitettu *Helsingin Wiikko-Sanomia* (1881–1884), jonka ensimmäinen päätoimittaja, opettaja Ewald Ferdinand Jahnsson pyrki kansan sivistämiseen kristillis-siveellisessä hengessä. Vuonna 1882 Jahnssonin paikan otti latinan- ja kreikankielen opettaja Karl Lindroos. (Landgren 1988, 341.)

Aatteellisen fennomaanilehdistön nousukaudella maltillisemmat lehdet alkoivat jäädä radikaalimpien jungfennomaanisten lehtien jalkoihin. Yksi tällainen radikaali lehti oli vuonna 1868 perustettu helsinkiläinen *Uusi Suometar* (1869–1911), joka ohjelmajulistuksensa mukaan tahtoi keskittyä päiväkohtaisten ja isänmaata koskevien kysymysten käsittelyyn. Radikaali jungfennomania näkyi pyrkimyksinä lähentää eri väestöryhmiä ja nostattaa kansallista ja poliittista itsetuntoa. Suomen kielen nostaminen sivistys- ja virkakieleksi ja koululojen parantaminen kuuluivat ohjelmaan. *Uutta Suometarta* käytettiin suomenkielisten maakuntalehtien pääuutislähteenä. Lehden päätoimittajana toimi maisteri Viktor Löfgren. (Landgren 1988, 297, 319–322.)

Muita radikaaleja jungfennomaanisia lehtiä olivat *Satakunta*, *Ilmarinen*, *Savonlinna*, *Kaiku*, *Päijänne*, *Waasan lehti*, *Savo*, *Koi*, *Aamulehti* ja *Aura*. *Porilainen Satakunta, sanomia Länsi-Suomesta* (1873–1900) oli kirjakauppias Otto Palanderin kustantama ja toimittama maakuntalehti, jonka kiintopisteet olivat maatalouden kehittämisessä, sivistystason kohottamisessa ja kielten täydellisessä käytännön yhdenvertaisuudessa. Viipurilainen *Ilmarinen* (1874–1888) otti kantaa kielikysymyksen lisäksi myös sivistysasioihin. Lehden päätoimittajina toimivat lyyrikko Johan Henrik Erkki ja hänen jälkeensä suomalaisuustaistelija Ty-

ko Hagman. Suomenmielisen kansakoulunopettajan Aleksander Ramstedtin toimittama *Savonlinna, sanomia Savosta* (1876–1881) oli kieliasialla sopuisin mielin, mutta muuten lehden linjaukset olivat vaatimattomat. *Kaiku, sanomia Oulun läänistä ja kaupungista* (1877–1900) oli jyrkkä ja hyökkäävä fennomaaninen lehti, jonka tehtävänä muiden mieli-piteitä muodostavien sanomalehtien rinnalla oli ”herättää” suuri yleisö. Lehden pitkäaikainen toimittaja oli lyseon lehtori Konrad Fredrik Kivekäs. (Landgren 1988, 325–327.) *Päijänteiden* (1877–1882) vastaavana toimittajana työskenteli lehtori ja valtiopäivämies Karl Gustav Göös. Suomenmielisessä lehdessä julkaistiin pääkirjoituksia, kaunokirjallisia tekstejä ja useita kirjoituksia, joista suurimman osan kirjoitti Minna Canth. (Vilkemaa 1931, 51–52.) Vaasassa Wasa tryckeribolaginin toinen omistaja Waldemar Sandman toimi kustantamon suomalaiskansallisesti kiivaan *Waasan lehden* (1880–1893) päätoimittajana (Landgren 1988, 329).

Kielikysymykseen lähes kokonaan keskittynyt kuopiolainen *Savo, Tietoja Pohjois-Savosta* (1879–1891) oli kirjanpainaja Gustaf Bergrothin perustama ja toimittama, vuonna 1879 perustettu lehti. Bergrothin lehti sai palautetta muun muassa Minna Canthilta, joka vaati Savolle vieläkin tiukempaa linjaa. Vuonna 1880 Tampereen Sanomien kilpailijaksi perustettu *Koi, Sanomia Tampereelta ja Suomen saloilta* (1879–1881) oli lyhytikäinen ja suomenmielinen lehti, jonka päätoimittajana toimi kansakoulujen tarkastaja August E. Favén. Tampereen maakunnan tapahtumiin keskittynyt lehti menestyi huonosti ja se lakkautettiin jo 1881. Saman vuoden lopulla toinen kieli- ja sivistysasioissa radikaali lehti oli *Aamulehti* (1881–1917). Lehden perustamisessa avainasemassa olleesta, tamperelaisten fennomaanien valtuuskuntaan kuuluneesta lennätinpäällikkö F. W. Jalanderista tuli *Aamulehden* ensimmäinen päätoimittaja. Turun ensimmäinen poliittinen lehti, *Aura* (1880–1896), oli toisen päätoimittajansa maisteri Kosti Vehasen kaudella radikaali kielikysymyksessä. Toisena vuorottelevana päätoimittajana toimi Oskar Borg. (Landgren 1988, 331–332.)

Tutkimusaineiston teemoittelu

Olen teemoitellut kirjoitukset eri lajeihin mukailen lähinnä Päiviö Tommilan (1979; 1988) ja Lars Landgrenin (1988) selostuksia vanhojen suomalaisten sanomalehtien tekstilajeista. Tutkimusaineistoni kirjoitukset jakaantuvat täten viiteen eri lajiin: (1) pääkirjoituksiin, (2) maaseutukirjeisiin ja kotimaan uutisiin, (3) muihin kirjeisiin, kolumneihin ja pakinoihin, (4) matkakirjeisiin ja (5) raportteihin julkisista kokoontumisista. Kirjoitusten tyyppien luo-

kittelu on haastavaa, koska tyypit sekoittuvat pakostakin hieman toisiinsa. Ensimmäisen ryhmän muodostavat pääkirjoitukset olivat yleensä lehden alussa julkaistuja pitkiä kirjoituksia, jotka ottivat monipuolisesti kantaa ajankohtaisiin aiheisiin. Pitkät kirjoitukset jaettiin usein moneen numeroon, mikä oli yleistä esimerkiksi Saksassa. Pääkirjoitukset tekstilajina yleistyivät 1870–1880-luvuilla, mutta pysyväksi sisällöksi ne omaksuttiin vasta myöhemmin. (Landgren 1988, 383.) Luen pääkirjoituksiksi kuusi tekstiä aineistossani; [2, 4, 17, 27–29]. Toinen ryhmä koostuu maaseutukirjeistä ja kotimaan uutisista. Lehtien näkökulmasta maaseutukirjeiden julkaiseminen oli mielekäästä, koska ne tuottivat sisältöä ja kannattajia lehdelle. Kirjoittajille puolestaan kirjeet olivat oiva tapa kertoa oman seudun edistysaskeleista esimerkiksi koululaitoksen tai maaseudun innovaatioiden osalta. (Tommi-la 1979, 12.) Maaseutukirjeet julkaistiin usein otsikoiden ”Kotimaa” tai ”Maaseutu” alla. Uutisten julkaisemisessa käytettiin kokoavia otsikoita, esimerkiksi ”Helsingistä”. Uutiset olivat useimmiten lyhyitä ja ytimekkäitä, joko paikallisten kirjoittamia tai saksijournalis-milla⁵ hankittuja. (Landgren 1988, 391.) Aineistossani juuri maaseutukirjeet muodostavat isoimman ryhmän, joka koostuu 16 tekstistä [1, 9, 12–16, 18–20, 22, 24–25, 30, 33 ja 36].

Kolmas ryhmä, muut kirjeet tai kolumnit, on rajoiltaan kaikkein häilyväisin. Tähän ryhmään luen myös pakinat, jotka oli kirjoitettu joko yleisestä näkökulmasta, tai jotka oli laadittu kronikan muotoon. Kolumnistit olivat usein laajalle lukijayleisölle kirjoitettavia maaseudun asukkaita, jotka käsittelivät asioita maaseudun näkökulmasta. He saattoivat myös viitata paikallisiin tapoihin ja oloihin. (Stark 2011, 85.) Pohjan kronikkamuotoiselle kirjoittamiselle oli luonut vuonna 1842 Helsingfors Tidningarin toimittaja Zacharias Topelius kirjeillään, jotka hän osoitti mielikuvituksen tuottamalle kapteeni Leopoldille (Tommi-la 1979, 5). Pakinat olivat kantaa ottavia, käsittelivät konkreettisia ongelmia ja ne oli usein kirjoitettu yleisestä näkökulmasta (Landgren 1988, 396–397). Tähän ryhmään sijoitan viisi kirjoitusta, [3, 6, 7, 21 ja 23].

Neljännän ryhmän muodostavat yleensä pitkät matkakirjeet olivat erittäin suosittuja 1800-luvun alussa. Maantieteellisiä kuvauksia luettiin innolla, koska varsinkin ulkomaanmatkat olivat vielä melko harvinaisia. Kotimaan matkailusta kerrottiin myös innolla, koska oma maa saattoi tarjota paljon uutta kerrottavaa. (Tommi-la 1988, 199.) Vaikka matkailu yleistyi 1800-luvun loppua kohden, matkakirjeiden julkaisu jatkui. Omasta aineistostani matkaku-vauksia löytyy kolme, [5, 8, 26]. Viimeinen ryhmä koostuu julkisten kokoontumisten raporteista, esimerkiksi seminaarikuvauksista tai keisariperheen vierailun kuvailemisesta. Raportit olivat joko yksinkertaisia tai yksityiskohtaisempia, jopa käytetyt puheenvuorot ja

⁵ Saksijournalismi tarkoittaa uutisten haalimista muista lehdistä.

niiden sisällöt listaavia kirjoituksia. Tällaisia kirjoituksia olen valinnut kuusi kappaletta, [10, 11, 31, 32, 34 ja 35].

Sanomalehtiin kirjoittaneiden ihmisten identifiointi on hyvin hankalaa, koska mitään kattavaa teosta heidän tiedoistaan ei ole saatavilla. Asiaa hankaloittaa myös se, että käytetyt nimimerkit eivät aina olleet yhteneväisiä ja peitenimiä käytettiin myös ahkerasti. Jos nimimerkeillä kirjoittaneiden ihmisten henkilöllisyys on saatu selville vain murto-osassa tapauksista, on täysin nimimerkittömien kirjoittajien henkilöllisyyden selvittäminen lähes mahdotonta. Jos kirjoittaja ei mainitse itsestään mitään, voidaan hänen olettaa olevan mies, koska miesten valmiudet yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen olivat naisten valmiuksia kehittyneemmät muun muassa lukutaidon saralla. Toisaalta pitää ottaa huomioon, että miehinä esiintyneet kirjoittajat ovat voineet olla myös naisia. Kirjoittajan mahdollinen identifiointi on perusteltua kulttuurintutkimuksessa, koska sukupuoli, yhteiskunnallinen asema ja ikä vaikuttavat kirjoittajien näkökulmiin ja lausumiin. Mikäli kyseessä on oman aikakautensa kuuluisa vaikuttaja, tutustumalla tämän henkilön historiaan saadaan selville syitä mielipiteiden takana vaikuttaneista aatteista, elämäntapahtumista ja muista syistä.

Jokaista aineistoni 36 kirjoitusta ei kirjoittanut eri ihminen, vaan moni viesti saattoi olla saman kirjoittajan käsialaa. Nimimerkkiä käyttivät 15 kirjoittajaa [5, 8, 9, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 20–22, 23, 25, 27–29, 30, 36], joista vain kaksi ovat varmasti tunnistettavissa. Nämä kirjoittajat ovat nimimerkillä *Teppo*⁶ kirjoittanut kuuluisa kirjailija ja naisten asemaan vaikuttanut Minna Canth ja *Kiuri Lavekkääksi* itseään nimittänyt radikaali fennomaani Lauri Kivekäs. Ahkerimmat kirjoittajat olivat Teppo eli Minna Canth [20–22] ja tunnistamattomaksi jäävä –alli– [27–29]. Jäljelle jääneet 15 kirjoitusta [1–4, 6, 7, 10, 11, 19, 24, 26, 31–35] on julkaistu ilman minkäänlaista nimimerkkiä.

Aineiston analyysiin on lisätty jälkikäteen kaksi sanomalehteä lisätietojen saamiseksi. Nämä lehdet, *Kaiku* 27, 6.7.1878 ja *Uusi Suometar* 179, 6.8.1885 on käsitelty normaalisti osana analyysiä. Lähteissä kyseiset kirjoitukset löytyvät osiosta Sähköiset lähteet, jotta alkuperäisen 36 kirjoituksen numerointi ei olisi mennyt sekaisin Liitteessä 1.

⁶ Ks. Ensimmäinen sanomalehtinaisemme, Kuopion kulttuurihistoriallinen museo, Kuopion kaupunginkirjasto ja Pohjois-Savon taidetoimikunta.

Diskurssit tutkimuksen kohteina

Sana diskurssi pohjautuu ranskan kielen sanaan discours, joka muun muassa tarkoittaa puhetta ja juttelua. Discours pohjautuu latinan sanaan discursus, joka merkitsee ympäriinsä juoksemista. Diskurssi voidaan tutkimuksen painoaloista riippuen määritellä esimerkiksi merkityssuhteiden järjestelmäksi, kielenkäytöksi kontekstissa tai ymmärrykseksi todellisuudesta. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 23–25.) Diskurssit voidaan myös nähdä sosiaalisen todellisuuden pakollisena osana. Diskurssien ymmärtäminen on edellytys todellisuuden, kokemusten ja itsemme ymmärtämiselle. (Phillips & Hardy 2002, 2.) Painotan itse diskurssin kontekstisidonnaisuutta ja sosiaalista rakentumista.

Diskurssintutkimuksessa tutkitaan kielenkäyttöä eri tilanteissa, paikoissa ja aikoina. Olennaista on tarkastella miten kieltä käytetään ja miten sen käyttöä perustellaan. Diskurssintutkimuksessa oletetaan, että sanojen ja ilmausten merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa ja ovat täten jatkuvassa muutoksessa. Huomion kohteeksi kohdennetaan tällöin merkitysten neuvottelu itsessään sekä tilanteeseen liittyviä käytänteitä, sääntöjä ja seuraamuksia. Tällainen tutkimuksellinen lähtökohta paikantuu laajemmassa mittakaavassa sosiaalisen konstruktivismin alaiseksi, jota edustavissa tutkimussuunnissa tutkimuksen kohteeksi nostetaan sosiaalinen todellisuus ja merkitysten rakentuminen. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 11–12.)

Kielenkäyttöä tutkimalla diskurssianalyysissä selvitetään merkityksellistettyjen todellisuuksien ja tapahtumien painoarvoja ja valtasuhteita. Näin saadaan tietoa diskurssien hegemonisista tai marginaalisista asemista tai niiden puuttumisen syistä. Kieltä ja sen sosiaalista ja kulttuurista järjestymistä tutkimalla saadaan tietoa sekä kielestä itsestään että sitä ympäröivästä yhteiskunnasta, mikä on yksi diskurssintutkimuksen olennaisista ajatuksista. Sosiaalisesti järjestäytyneen luonteensa lisäksi kielellä on myös valtaa, mutta ei rajatonta vapautta käyttökontekstinsa takia. Viestintätilanteessa kielenkäyttöön vaikuttavat sekä yksittäisten käyttäjien valinnat että esimerkiksi yhteiskunnan arvot ja normit. Kielenkäytön mikro- ja yhteiskunnan makrotaso huomioidaan kummatkin diskurssintutkimuksessa. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 13, 17–20.)

Diskurssianalyysi on siis väljä teoreettis-metodologinen viitekehys, joka voidaan yhteiskuntatieteiden kentällä jakaa kahteen eri suuntaan: tulkitsevaan suuntaukseen ja kriittiseen diskurssianalyysiin (Valtonen 1998, 96–97). Brittiläisen lingvistin Norman Fairclough'n kehittämässä kriittisessä diskurssianalyysissä yhdistyy yhteiskunnallinen tutkimus (dis-

kurssin käsittäminen todellisuuden sosiaalisena konstruktiona) ja lingvistinen tutkimus (diskurssin käsittäminen sosiaalisena toimintana ja vuorovaikutuksena). Fairclough'n mukaan: ”Kriittinen diskurssianalyysi tarkastelee - - kahta kielenkäytön aspektia: kieltä yhteiskunnallisena tuotoksena ja kieltä yhteiskunnallisena vaikuttajana. Varsinaisena tarkastelun kohteena on näiden aspektien välinen jännite eikä yksipuolisesti vain jompikumpi aspekteista” Analyysissä huomion keskipisteessä on kielenkäytön suhde sosiokulttuurisiin käytäntöihin. (Fairclough 1997, 31, 76–77.)

Fairclough nimittää yhteisön kielenkäytön verkostoja diskurssijärjestyksiksi, jotka rakentuvat genreistä ja diskursseista. Genre liittyy sosiaalista kielenkäyttöä palvelemaan tapaan ja mediatekstien tulkinnessa tekstin genre voisi olla esimerkiksi mielipidekirjoitus tai mainos. Genre vaikuttaa kielen jäsentämiseen ja kielestä tehtäviin tulkintoihin. (Fairclough 1997, 77, 101; Pietikäinen & Mäkinen 2009, 82.)

Fairclough painottaa kahta perspektiiviä, viestintätilanteita ja diskurssijärjestystä diskurssianalyysin kiinnekohtina. Viestintätilanteita analysoidaan tekstien, diskurssikäytännön ja sosiokulttuurisen käytännön kautta. Tekstianalyysin monifunktionaisen näkökulman mukaan jokaisesta tekstistä löytyy samanaikaisesti kolme kategoriaa: ideationaalinen, interpersoonallinen ja tekstuaalinen. Tekstin ideationaalinen funktio liittyy tieto- ja uskomusjärjestelmien rakentumiseen sosiaaliin suhteisiin ja identiteetteihin liittyvän interpersoonallisen funktion kanssa. Tekstistä voidaan siis tulkita sosiaalisen käytännön representointia ja kontekstualisointia (ideationaalinen), kirjoittaja- ja lukijaidentiteetin konstruointia ja kirjoittajan ja lukijan välisen suhteen konstruointia (interpersoonallinen). Tekstuaalista funktiota tutkittaessa kiinnitetään huomiota tekstin sanallisen materiaalin ja muiden semioottisten osien kykyyn tuottaa merkityksiä. Diskurssikäytännössä tarkastellaan sen asemaa ja kytköstä sosiokulttuurisen käytännön ja tekstin välillä. Sosiokulttuurista käytäntöä voidaan lähestyä kolmen aspektin, taloudellisen, poliittisen ja kulttuurisen kautta. Toinen perspektiivi, diskurssijärjestys muodostuu genreistä ja diskursseista. Tekstistä tutkitaan muun muassa diskursiivisten käytäntöjen yhtenäisyyttä tai vaihtelevuutta ja vakiintuneisuutta tai muuttuvuutta. (Fairclough 1997, 77–90.)

Valitsin tutkimukseni metodologiseksi viitekehukseksi kriittisen diskurssianalyysin, jonka avulla voin tehdä näkyväksi valtasuhteita vuorovaikutuksessa. Päädyin kriittisen diskurssianalyysin soveltamiseen aiheeseeni, koska pukeutuminen ja siitä käyty keskustelu eivät ole valtasuhteiden vaikutuksesta vapaita ilmiöitä. Kriittistä diskurssianalyysiä on käytetty esimerkiksi pukututkimuksen alueella muun muassa FT Arja Turusen (2011) teoksessa

Hame, housut, hamehousut! Vai mikä on tulevaisuutemme?. Tutkimuksessa tutkitaan naisten päällyshousujen käyttöä koskevia pukeutumisohteja ja niissä rakentuvia naiseuden ihanteita suomalaisissa naistenlehdissä 1889–1945. Turunen (2011, 78) kertoo olevansa kiinnostunut pukeutumisohteista sosiaalisena käytänteenä ja lehtien tarjoamista tulkinnoista ja elämisen malleista, ja pukeutumisneuvontaan sisältyvistä syy-seuraussuhteista. Turunen selostaa:

Tutkin lehtien pukeutumisohteista sisältöä siitä näkökulmasta, millaista todellisuutta naisten housujen käyttöä käsittelevät tekstit tuottavat, mitkä pukeutumisohteet saavat hegemonisen aseman ja miksi, ja millainen positio lehden lukijoille (naisille) housukysymyksen ratkaisijana omalla kohdallaan annetaan.

Tutkimusaiheeni eroaa hieman Turusen aiheesta ja ajoittuu historiallisesti varhaisempaan aikaan, mutta olennaista onkin tutkimuksiamme yhdistävä tekijä eli pukeutumisen tutkiminen etnologisesti diskurssianalyysimenetelmällä.

Pyrin tulkitsemaan kriittisen diskurssianalyysin avulla suomalaisten sanomalehtien lehtikirjoituksia ja sitä, millaista todellisuutta niissä julkaistut muotia ja kansan- ja kansallispukuja käsittelevät tekstit tuottavat. Kiinnitän huomioni myös diskurssien valta-asemiin, erityisesti hegemonisten diskurssien olemassaoloon ja heikkojen diskurssien vaiennettuihin ääniin. Tutkimukseni tuo esille pukeutumisen murroskohdan aikana eläneiden ihmisten ajatuksia ja tuntemuksia liittyen pukeutumiseen, mutta tutkimuksen keskiössä on tietenkin aikalaisten todellisuuden esittäminen ja diskurssien valta-asemien paljastaminen lehtikirjoituksissa kriittisen diskurssianalyysin periaatteiden mukaisesti. Sovellan myös aineistolähtöisen lähiluvun metodia tutkimuksessani. Lähiluvulla tarkoitetaan yleisesti kaikkea huolellisesti ja ymmärtävästi tehtyä tulkintaa, joka perustuu tekstien useaan kertaan tapahtuvalle lukemiselle. Lähiluku soveltuu kriittisen diskurssianalyysin metodologiseksi pariaksi hyvin, koska lähiluennassa huomion tulee olla tekstin keskeisissä piirteissä. (Pöytä 2010, 331, 338, 342.) Näin tekstien keskeisten piirteiden tulkinta ja niiden valtasuhteiden paljastaminen sulautuvat yhteen ja ohjaavat analyysiä myöhemmissä luvuissa.

Aineistolähtöisen lähiluvun ja tulkintatyön tuloksena olen valinnut aineistostani tarkastelun alaiseksi seuraavat siinä esiintyvät diskurssit:

- muodinmukaisuus ja vastadiskurssi muodinvastaisuus
- kansallispukumyönteisyys ja vastadiskurssi kansallispukuvastaisuus
- pukeutumisen sivistyksellinen ja sukupuolittunut diskurssi

Näistä diskursseista aineistossa hegemonisen aseman ovat saaneet muodinvastaisuus, kansallispukumyönteisyys ja pukeutumisen sivistyksellinen diskurssi. Muodinmukaisuus ja kansallispukuvastaisuus edustavat aineiston hiljaista ääntä.

Tutkin kirjoitusten sisältöä kolmessa analyysiluvussani. Luvussa kolme, ”*Muoti: puolesta ja vastaan*” kuvailen polarisoitunutta keskustelua aikalaismuodista. Analysoin muotiin liittyviä kirjoituksia ja tutkin, miten niissä tuotetaan todellisuutta muodinmukaisen ja muodinvastaisen diskurssin näkökulmasta. Neljännessä luvussa, ”*Kansanpuvusta kansallispuvuksi*” etenen ajallisesti 1870-luvun puolivälin lehtikirjoituksista vuoteen 1885 asti, jolloin kansallispuvun käsitetään syntyneen. Kansallispukumyönteisyys ja -vastaisuus -diskurssit eivät ole omana alakappaleenaan, kuten muodin diskurssien tapauksessa, vaan ne ilmenevät lehtikirjoituksissa esitetyssä ”kansallispuvun synnyn” aikajanassa. Käsittelen luvussa myös kansallispuvun isänmaallisuutta ja sen esittämisen moninaisuutta.

Luvussa viisi, ”*Pukeutuminen osana naissivistystä*” lähestyn pukeutumista sivistyksellisestä näkökulmasta. Tutkin ensimmäisessä luvussa pukeutumisen liittämistä kansalaisuuspyrintöihin sekä kansakoulujen opettajattariin. Luvun toinen alaluku on pienoistutkielma Jyväskylän ”kansallispuvusta”. Analysoin aineistoani Fairclough’n kriittisten metodien mukaisesti painopisteen ollessa tekstien tuotannossa ja sosiokulttuurisessa kontekstissa.

3. MUOTI: PUOLESTA JA VASTAAN

Edistykselliset aikalaiset

Teoksessaan *Talon tavat ja väen vaatteet. Suomalaisen tapa- ja vaatetuskuulttuurin opintopas* Merja Isotalo (1999, 54–59) selostaa pukeutumisen suojaavia, viestittäviä, peittäviä ja houkuttelevia ominaisuuksia. Hän korostaa erityisesti pukeutumisen viestittävyttä ja houkuttelevuutta. Isotalon (1999, 57) mukaan oman itsen esittelemiseen liittyy pukeutuminen esimerkiksi säädyn, yhteiskuntaluokan ja ammatin mukaan. Houkuttelevuuteen liittyy olennaisesti kulttuurisesti eroottisena pidettyjen vartalonosien korostaminen. 1800-luvun naisten pukeutumisesta hän mainitsee korkean turnyyrin naisen takamuksen päällä viittauksena hedelmällisyyteen, samoin miesten korkeat silinterihatut on liitetty vahvaan fyysiseen ja taloudelliseen potenssiin. (Isotalo 1999, 58–59.) Turnyyrit ja silinterihatut ovat osa suurempaa kokonaisuutta, muodinmukaista pukeutumista, joka aineistossa esiintyvänä diskurssina on tämän luvun huomion keskiössä.

1700-luvulle tultaessa pukeutumista muokkasi teollistuminen ja kaupungistuminen. Urbanissa ympäristössä kaupunkilaisten katse kohdistui ulkoasuihin, jotka määrittivät hyvin pitkälti esimerkiksi ihmisten sosiaalisen aseman tai ammatin. Vaatteiden valmistuksen koneellistuminen, tuotannon halpeneminen ja lehtien levittämä tieto uusimmista muotiluomuksista lisäsi muodin suosiota. Sukupuolittunutta muodista tuli Ranskan vallankumouksen (1789) jälkeen. Miehet osoittivat asemansa ja merkityksensä enenevässä määrin jollakin muulla keinolla kuin pukeutumisella. Naisille taas muodista tuli olennainen osa heidän maailmaansa ja naisen tuli olla muodikas asemansa mukaan ja viehättääkseen vastakkaisista sukupuolta. (Isotalo 1999, 70.) Muodin merkitys etenkin naisille käy ilmi suomalaisten sanomalehtien kirjoituksista.

Nopeasti teollistuvassa, kaupungistuvassa ja modernisoituvassa Suomessa oli tärkeä pysyä kehityksen kannoilla, niin sisäisesti kuin ulkoisestikin. Ilmarisen numerossa 21, 15.3.1876 julkaistiin muodista ja ajan hengestä kirjoitus, joka oli esitetty Viipurin suomalaisessa ilta-seurassa helmikuun 29. päivänä. Genreltään kirjoitus on raportti julkisesta kokoontumisesta. Syitä esitelmän julkaisuun Ilmarisessa saattoi olla useita. Kyse saattoi olla muodikkaan keskusteluaiheen esittämisestä ja lukijoiden kiinnostuksen herättämisestä tai aktiivisen viipurilaisen toiminnan esilletuonnista. Olihan sääty-yhteiskunnan asteittainen murenemi-

nen vaikuttanut myös vapaa-ajan käytäntöihin. Yhdistys- ja järjestötoiminta eivät olleet enää säätyläistön holhouksen alaisia. (Vainio & Savolainen 2006, 29.)

Esitelmän nimetön puhuja toteaa muodista puhumisen olevan naisten asia ja näkee ajan hengen johtamisen oikeastaan miesten asiana. Puhuja toteaa naisten kiinnostuksen muotiin ja miesten kiinnostuksen harrastuksiin syiksi kyseiseen esitelmään. Hän pyytelee kohteli-aasti aluksi anteeksi mahdollista käsitystensä kypsymättömyyttä uusissa asioissa, kuten muodissa ja ajan hengessä, mutta sitten jatkaa:

Onhan tuota muotiwaltaa vastaan jo kyllin saarnattu kirkoissa sekä kirjoissa. Kuka sanoo, ettei ajan henkeä vastaan ole yhtä paljon pauhattu? Kumpainenkin on senkin seitsemästi tuomittu samaan kadotukseen. Waan kumpaisenkin waltaa on aina yhtä wäsymättömällä innolla myöskin puolustettu. Muoti on edistynyt; ajan henki on aina päässyt voitolle. Kumpainenkin niistä kumoaa ja jälleen uudistaa. Ne owat woittaneet, sillä wanhat owat kadonneet ja kaikki owat uusiksi tulleet. [10] Ilmarinen 21, 15.3.1876.

Ensimmäinen lause huokuu jonkinlaista kyllästymistä muotikeskusteluja kohtaan. Muodista puhuminen on ajan ilmiö, tuolla hetkellä merkitykselliseltä tuntuva asia, joka kuitenkin päättyisi kirjoittajan mukaan muodin voittoon. Virke ”- - vanhat ovat kadonneet ja kaikki ovat uusiksi tulleet” voi tarkoittaa yleisesti kaiken vanhan katoamista, mutta liittäisin tämän myös vanhojen pukujen, kansanpukujen katoamiseen ja vaatteiden uudistumiseen. Muodista hän jatkaa:

Minäkö pahoin tuomitsisin impeä, joka muodin-mukaisesti kiharansa kaunistelee tahi kutelee kukkia riehtewille rinnoillensa? Mikä on kaunista — sitäkö kieltäisin? [- -]

Mutta owatko sitten muodit aina todellisesti kauniita? Owatko sitten ajan hengen pyrrinnöt aina jaloja? Niin kysywät kokeneet wanhukset. Me nuoret tahdomme seurata aikaamme. Me wäitäimme: muodissa on aina jotakin kaunista niin kauan kun naisissa löytyy rahtukin siweellistä kauneus-aistia; ajan hengessä on aina jotakin jaloa niin kauan kun Jumalalla on lupa ihmiskunnan historiassa waiikuttaa. Kun milloin muoti kuwailee kewytmielistä turhamaisuutta on ajan henki syyllinen samoista wirheistä. Kumpainenkin on ihmisellisesti erehtynyt ja eksynyt, waan eiwät ole senwuoksi tuomittawat olemattomiin. Niille saarnattakoon puhdistusta eli reformia, waan ei kuolemaa. [10] Ilmarinen 21, 15.3.1876.

Kirjoitus paljastaa puhujan olevan joko nuori, luultavasti mies tai sitten hän viittaa ”meillä nuorilla” samanmielisiin, muihin jungfennomaaneihin. Hän käsittelee syitä muodin turhamaisuuden takana laajemmin. Hän ei näe tarpeelliseksi tuomita muodinmukaista ihmistä tai muotia itseään, koska muoti vain peilaa ajan henkeä. Hän ei syytä kanssaeläjiään moraalin puutteesta, eikä toivo loppua nykyaikaiselle pukeutumiselle, vaan näkee ratkaisun uudistumisessa. Tämä liittyy läheisesti arvokasvatukseen ja isänmaallisuuteen. Puhuja käyttää ajan hengen ja muodin yhteydestä esimerkkinä Ranskan vallankumouksen lipun värien suosimista aikalaismuodissa. Muotia kohtaan myönteisellä tavalla suhtautuva puhuja kuvailee vielä uusien vaikutteiden ulottuvaisuutta antaen ymmärtää, että Suomessa tilanne muodin suhteen on melko maltillinen suurempiin ja sijainniltaan keskeisempiin kaupunkeihin verrattuna:

Pienempäinkin kaupunkein asukkailla vaihtuu muoti viimeistään vuoden päästä; vähän suuremmissa kaupungeissa syntyy uusi muoti jokaisen uuden kuun syntyessä; waan maailman suurissa kaupungeissa hohtaa uusi muoti jokaisen aamu-auringon nousussa, wieläpä vaihtuwat nämä päivän kaunotarten koristeet usein iltasilla ihanan Venus-tähden silmäin säihkyessä. Niin on maailma muuttuwainen ja vaihtuwainen, katoowainen ja jälleen uudistuwainen. [10] Ilmarinen 21, 15.3.1876.

Lopuksi puhuja käsittelee kansallista heräämistä ja mainitsee kansallisen hengen muodin turhamaisuuksia poistavana voimana. Näen kirjoituksen aikaisemman sisällön perusteella muotikriittisyyden ulottuvan vain ylilyöntien arvosteluun. Kirjoituksen yleissävy pysyy kuitenkin muotimyönteisenä.

Kirjoituksessa todellisuus esitetään teollistuvalla ajalle ominaisesti uudistuvana ja edistyksekköisenä. Kauneus yhdistetään naisten siveelliseen kauneusaistiin. Muotia ei tuomita, koska se koetaan eräänlaisena kansakunnan edistyksen mittarina. Muoti on naisistettua ja siitä puhuttaessa naiseen tai naisen ruumiillisuuteen viitataan muun muassa sanoilla ”impi”, ”riehetvät rinnat” ja ”päivän kaunottaret”. Maininta ”Venus-tähden silmän säihkeestä” on viittaus roomalaiseen rakkauden ja kauneuden jumalattareen, Venukseen. Maininta muodista naisten asiana ja ajan johtamisesta miesten asiana luo valtasuhteita sukupuolten välille. Aktiivinen vastuu muotia määrittelevän ajan hengen johtamisesta on miehillä naisten nauttiessa työn tuloksista vastaanottavana osapuolena, itseään samalla soveliaasti koristaen.

Esitelmä paikantuu sosiokulttuurisessa kontekstissaan politiikan ja kulttuurin alueelle. Edistystä ja kansallisuusaatetta korostava kirjoitus sopi hyvin radikaalin jungfennomaanisen lehden julkaisupolitiikkaan. Kulttuurista kontekstia esitelmässä edustaa käsitys naisen siveellisestä kauneusaistista muodin kauneutta määrittävänä tekijänä. Puhujan voi olettaa esiintyneen alkuperäisessä tilaisuudessa sekä miehille että naisille, mutta puhuja tuntuu silti suuntaavansa sanansa enemmän toisille miehille puhuessaan kansallisista pyrinnoista, jotka liittyvät kiinteästi esitelmän aiheena olleeseen ajan henkeen. Naisten osuus oli toisarvoisempi, lähinnä olla ulkoista olemusta korostavien sievien luonnehdintojen aiheena ja kohteena.

Jatkoa edelliselle esitelmälle julkaistiin Ilmarisen seuraavassa numerossa 22, 18.3.1876. Viipurilaisen osakunnan iltaseuran esitelmän puhuja, luultavasti sama kuin aikaisemmin, on innostunut esitelmänsä alussa kuvailemaan kansan pukeutumista uusmaalais-hämäläisissä kirkonmenoissa. Hänen mukaansa vaatetuksen kirjavuuteen on syynä eriaikaisten muotien sekoittuminen. Tämän jälkeen lehden teksti muuttuu vaikeaselkoiseksi kosteuden aiheuttaman lehden pintavaurioitumisen takia. Osittain tuhoutuneesta tekstistä voi kuitenkin tulkita puhujan rinnastavan muotia tavoittelevat ihmiset muutenkin edistysmielisiksi taloudenhoidon, sivistyksen ja maanviljelyksen saralla. Puhuja mainitsee Jääsen kansanpuvun näkemisen ”virkistävänä”, mutta päättyy pohtimaan uudenaikaisen ihmisen olemusta ja pukeutumista:

Waan ihminen, niin kohta kun hän on yhtynyt aikakautensa edistyswirtaan, ei enää kannan hartioillaan muinais-muistoja, [- -] Niinpä woipikin huomata, ken tahtoo vanhempain kansallispukujen kotitienoille tutustua, että edistys yleensä siellä on pysynyt yhtä vanhallaan kuin muotikin, ehkäpä on se tehnyt kravun tavoin takamatkojakin; sillä eihän mitään kätewyys ja äly tule heränneeksi, kun aina ikivanhoissa kaavoissa pysytään. Hywänä merkinä on siis pidettävä kansan waateparsien waihtuminen, ja sitä parempana mitä enemmän siinä ilmestyy kotoinen kätewyys, joten puwut waihtuessaankin pysyvät kansallisina, waikei juuri entisellä merkityksellään. [- -] Olen waan tahtonut wäittää, jotta kansa, omistaessaan ajan yleistä siwistystä, ei woi olla ulko-asuansakin sitä myöten muodostamatta, jonka pidän luonnollisena enkä minään vastaan-saarnattawana turmeluksen merkinä. [11] Ilmarinen 22, 18.3.1876.

Vanhempien pukutyöliien nimittäminen muinaismuistoiksi kertoo puhujan mentaliteetista. Puhuja käsittää kansanpuvut muinaisina, menneisyyteen kuuluvina, eivätkä ne sovi nykyajan ihmisten päälle. Uudistuminen on luonnollista ja väistämätöntä edistyksen kannalta, koska vanhoillisuudessa on vaarana taantuminen. Vaatteiden kansallisuus mainittiin, mutta se määriteltiin käsityötaidon kautta, ei niinkään tiettyjen mallien tarkkana kopioimisena. Puhuja toteaa:

Meidän asiamme siis on [- -] omistaa muukalaisesta ainoastaan sen mitä on kansamme koristeeksi. Siten emme ole vanhallaan olijoita; siten seuraamme ajan henkeä; siten muoti koristaa kaunotarta, waan ei tee häntä orjaksensa. Niin, ja siten on kansallisilla riennoillamme tukewa kannatus kansalaisissa, jotka käsittävät welwollisuutensa ja silloin tuo isänmainen wakawuus kuvastuu meillä muodissakin. [11] Ilmarinen 22, 18.3.1876.

Puhujan aikaisemmin käsittelemä ajan hengen kuvastuminen pukeutumisen kautta täsmenyy uudestaan hänen toiveissaan oikeanlaisen ajan hengen suosimisena. Isänmaallisuuden saavuttaessa suurempaa suosiota kansan keskuudessa aatteena tämä myös heijastuu pukeutumiseen ja tuo siihen vakavuutta. Muoti kuvaillaan pukeutumisen normaalina jatkumona ja edistyksen merkinä kunhan siitä on poimittu käyttöön kulttuurisesti hyväksytyt, kauniina pidetyt elementit. Näin muoti ei orjuuta kantajaansa. Työsarkaa pukeutumisessa ja ajan hengen johtamisessa kuitenkin tuntuu riittävän, koska puhuja käyttää paljon esimerkkejä argumentoidessaan näkökulmiaan. Sosiokulttuurisesti puhuja perustelee asiaansa poliittisuuden ja kulttuurin kontekstin lisäksi myös taloudellisesta näkökulmasta mainitessaan muotia seuraavien ihmisten kyvystä olla edistysmielisiä taloudenhoidossakin. Esitelmän lopussa puhuja viittaa naisiin ja muotiin jälleen uskomalla pukeutumisen heidän asiakseen.

Muodin puolesta puhui myös Kiuri Läwekäs, tarkemmin Lauri Kivekäs, joka oli vuonna 1875 perustetun ylioppilasklubi Suomalaisen Nuijan perustajajäsen sekä ihailtu johtaja. Epävirallinen opiskelijaklubi koostui savokarjalaisista ja pohjalaisista fennomaaniylioppilaista. Suomenmielisen Kivekkään puhetaidot toivat hänelle myöhemmin kunniaa. (Vainio & Savolainen 2006, 129.) Kivekkään kirjoitus on genreltään matkakirje ja se on julkaistu epäpoliittisen fennomaanilehden, Hämäläisen numerossa 62, 5.8.1882. Lehtenä Hämäläisen voi olettaa julkaisseen Kivekkään kirjoituksen sen ajankohtaisen aiheen ja suomenmielisyyden takia. Matkakirjeet olivat myös aikanaan suosittuja.

Kivekäs kuvailee matkakirjeessään Riihimäeltä junan vaunuun astuneita kahta luultavasti maalaissäädyn miestä, jotka olivat pukeutuneet samanlaisiin, harmaatapuhuviin asuihin. Kivekäs arveli kyseessä olevan uusi kansallispuvun malli. Tämän jälkeen Kivekäs ottaa hyvin terävästi kantaa Jyväskylän ”kansallispukuun”, jota käsittelen tarkemmin tutkielmani samannimisessä alaluvussa. Tämän jälkeen Kivekäs ottaa kantaa muotiin:

Muoti on ankara valtias, jonka sääntöjä ei kukaan rankasemata wastusta tai riko. Sen tyranniutta manataan ja moititaan ja nauretaan. Mutta kaikkien täytyy sen käskyjä kuulla.

Waan muoti ei ole niinkään pilkattawa ja manattawa, kuin pintapuoliset luulewat. Ainoastaan sen l i i a l l i n e n palweleminen on moitittawa. Muoti antaa ajattellewallekin aihetta miettimiseen. Se on ihmiskunnan alituinen pyrkiminen uudistukseen. Se estää ihmiskuntaa paatumasta ja puutumasta ja piitymästä ikiwanhoin oloihin ja tapoihin. Siinä katsannossa on muodissa jotain kiitettävääkin.

Kun muoti tuo esille jotain kaunista, siistiä ja siewää waateparsissa ja tawoissa, niin se todistaa, että ihmiskunta on edistymiseen päin. Mutta kun jotain rumaa ja rumentawaa ilmestyy, niin on ihmiskunta astunut askeleen taaksepäin ja on ikään kuin surun merkiksi painanut päähänsä narrin hatun ja wetänyt yllensä narrin kaapun tai pajazzon kaatiot. [8] Hämäläinen 62, 5.8.1882.

Kivekäs kutsuu muotia ankaraksi valtiaaksi, jota arvostellaan, mutta myös noudatetaan. Muodin järjestelmällistä pilkkaamista ei pidetä olennaisena, ainoastaan muodin liiallista palvelemista, jota myös edellisessä kirjoituksessa kutsuttiin muotiorjuudeksi. Kirjoituksessa muoti yhdistetään edistykellisyteen. ”Ikivanhat oloja ja tapoja” ei koeta tavoittelemisen arvoisina.

Kivekäs ennustaa kirjoituksensa lopussa kansallispuvujen suosion kasvamista ihmiskunnan voimallisuuden takia. Hän päätyy vertailemaan pukeutumista ja sisustusta:

Niinkuin jo sanoimme, owat waateparret ikäänkuin ilmoituksena ihmiskunnan edistyskunnasta itse kulloinkin. Waateparret owat taidetta, styliä, samoin samoin kuin huoneet, joita rakennetaan. joko ne sitte owat kirkkoja tai wirkahuoneita tai palatseja tai asunoita. Niissä puhuu kukin aikakausi kieltänsä. Eroitus on wain se että waa-

teparsia useimmin muutellaan, vaatteet kun pikemmin kuluwat. [8] Hämäläinen 62, 5.8.1882.

Kivekäs tulkitsee pukeutumisen kuvastavan ajan henkeä, samoin kuin edellisen esitelmän puhuja. Kivekäs myös käsittää vaatteet tyyliuuntien kaltaiseksi taiteeksi. Kirjoituksen pukeutumista ja varsinkin muotia koskeva sisältö liittyy laajemmassa kontekstissaan yleisesti lehtien palstoilla käytyyn pukeutumiskeskusteluun. Kirjoituksessa muodin kehityskulku käsitetään väistämättömänä muutoksena, jota ei voi pysäyttää. Kivekkään kirjoituksessa toistuvat lähes samat näkökulmat kuin viipurilaisen iltaseuran puhujan esitelmässä eli edistysusko, muoti kansakunnan kehityksen mittarina, muoti ajan hengen ilmaisemisena ja muotiorjuuden välttäminen.

Naisnäkökulmaa muodin suosimiseen esitettiin radikaalin jungfennomaanisen Ilmarisen numerossa 87, 30.10.1878. Kirjoitus on genreltään maaseutukirje, joita lehdet julkaisivat muun muassa suuremman lukijakunnan toivossa. Virolahtelaisen, nimimerkillä ”Talontyttö A-a K-na E-r” kirjoittaneen neidon kirje oli vastine lehden palstoilla aiemmin käytyyn keskusteluun tulipunaisen kansanpuvun häviämisestä. Kirjoittaja selvitti syitä muodin suosimisen taustalla:

Tytöt ja nuoremmat akat tulewat waan päiwä päiwältä melkiämmiksi uudessa muodissaan; ja äläppäs tule vanhassa pu’ussa, jos suinkin miestä mielit, tai jos et tahdo tanssissa nurkkaan jäädä. [15] Ilmarinen 87, 30.10.1878.

Talontytär antaa selvästi ymmärtää, että naiset suosivat muotia saadakseen enemmän huomiota miehiltä. Muodin suosimisen lisäksi hän moittii ankaralla kädellä miesten alkoholinkäyttöä, juhliissa kuokkimista, tupakalla sotkemista ja naisten töiden väheksymistä ja arvostelemista esimerkiksi pellavanloukutusten aikaan. Kirjoitus on selvästi suunnattu miehille, mutta kirjoittaja myös toteaa, että asia ei koske kaikkia miehiä. Huomattavaa on kuitenkin kirjoittajan rohkeus ottaa kantaa julkisesti aiheeseen – ja julkaista kirjoitus vielä luultavasti omilla nimikirjaimillaan, jotka saattaisivat merkitä esimerkiksi Anna Kristiina Erkintytärtä tai Anna Katariina Eerikintytärtä.

Talontyttären näkökantaa tukeva huomio julkaistiin radikaalin jungfennomaanisen Uuden Suomettaren numerossa 13, 1.2.1875. Kirjoitus on genreltään maaseutukirje. Nimimerkki Weikkosi Kyösti kirjoittaa haikean ihailevasti valkotakkisista saaristolaisista kimmeltävillä

vesillä, mutta päätyy kritisoimaan muotia. Hän esittää samankaltaisen huomion miehistä ja naisten pukeutumisesta kuin Talontytär:

Tää kansallispuku alkaa olla ihan viimeisessä aikakaudessaan, koska nuoret miehet eiwät tahdo enään käydä kosissa Wäinön impiä; ja paha on ottaa matkaa kyöpeliin; siis täytyy muuttua muotinueksi. [30] Uusi Suometar 13, 1.2.1875.

Vaikka Weikkosi Kyösti nimittääkin naisia muotinueksi, viesti sanojen takana on silti sama ajatus kuin nimimerkillä ”Talontyttö A-a K-na E-r” kirjoittaneella. Kummatkin kirjoitukset kertovat (nuorten tai nuorimielisten) miesten myönteisestä asennoitumisesta muotiin. Puolustusta naisten pukeutumiselle haetaan syyttämällä miehiä pinnallisiksi.

Viipurilaisen iltaseuran puhujalle ja Lauri Kivekkään kirjoituksen yhteinen tekijä on muodin näkeminen kansakunnan edistyksen mittarina ja muodin suosiminen, kunhan se ei johda muotiorjuuteen. Talontytär ja Weikkosi Kyösti ottavat kantaa naisten muodinmukaisuuteen syyttämällä miehiä liiallisen painoarvon antamisesta muodinmukaiselle pukeutumiselle. Viipurilaisen iltaseuran puhuja näkee pukeutumisen naisten asiana ja puhuessaan muodista esimerkit liittyvät naisiin ja naisten ruumiillisuuteen. Talontytär ja Weikkosi Kyösti eivät mainitse muotia ja pukeutumista naiselle luontaisena käytöksenä, vaan sitovat puheenvuoronsa laajempaan kontekstiin, mikä heijastelee arvomaailman muuttumista. Naisten ja muodin välistä yhteyttä voidaan selittää muodin filosofin, Georg Simmelin mukaan naisten heikommalla yhteiskunnallisella asemalla ja tottumuksella yleisesti hyväksytyihin tapoihin (Simmel 1986, 52). Aineistossa hiljennetyksi diskurssiksi jäänyttä muodinmukaisuutta perusteltiin lähinnä kulttuurisen ja poliittisen kontekstin kautta. Hegemonisen aseman saavuttikin muodinmukaisuuden vastadiskurssi muodinvastaisuus, jota rakennetaan sanomalehtien palstoilla laajoissa mitoissa taloudellisuuden näkökulmasta.

Pariisin mannekiinit

Edellä esitetyt, muotia puolustavat kirjoitukset ovat poikkeus muodista käydyssä keskustelussa. Suurin osa aineistoni muotiin liittyvistä kirjoituksista on sanailtu muotia paheksuvaan sävyyn. Jaan kirjoitusten aiheet karkeasti kolmeen kategoriaan: pääasiassa maalaisväestön ja palvelusväen muodinmukaisuuden moittimiseen, muodin turhamaisuuden ja nau-

rettavuuden selittämiseen, ja ehdotuksiin muotiin menevien rahojen paremmista käyttökoh-teista. Maalaisväestön toimien arvioinnin ja taloudellisuuden korostamisen vuoksi on ai-heellista tarkastella talonpoikien 1800-luvulla muuttunutta asemaa.

Suomen siirtyminen Ruotsin vallan alta Venäjän autonomiaksi johti muutoksiin myös mai-den välisessä kaupankäynnissä. Ruotsista tuli kauppasuhteissa Venäjän alaiselle autonomi-selle Suomelle ulkovalta vasta 1840-luvulla. Tämän jälkeen kauppa alkoi hiljalleen kään-tyä kohti itää. Rahatuloja maaseudulle tuli Pietariin suuntautuneesta talonpoikaiskaupasta, jota lisäsivät höyrylaivaliikenne, Saimaan kanava ja Pietarin rautatie. Vientiartikkeleita olivat muun muassa polttopuut, rakennuskivi, elintarvikkeet, karja ja muut luontaistuotteet. (Engman 2009, 143, 147–148.) Talonpoikien parantunut taloudellinen asema vaikutti ta-lonpoikien ja muiden väestöryhmien välisiin kanssakäymisiin ja suhteisiin (Stark 2006a, 24). Talonpoikien vaurastuminen 1800-luvulla vaikutti myös uusien ihanteiden omaksumi-seen ja pukeutumisen muuttumiseen.

Kati Mikkola (2006; 2009) on tutkinut uutuuksien vastustamista ja modernisaatiota Suo-malaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkiston vuonna 1939 tallentaman kyselyai-neiston perusteella. Aineisto käsittelee uusien elämänmuotojen vastaanottamista Suomessa 1800-luvun viimeisiltä vuosikymmeniltä 1900-luvun ensimmäisille vuosikymmenille. Mikkolan mukaan kyseisessä aineistossa esiintyvässä vastustajien argumentaatiossa tukeu-dutaan uutuuksien pitämiseen turhina. Myös rahvaan kulutusta kritisoidaan joko kateuden tai perikatoon joutumisen näkökulmista. (Mikkola 2006, 176–178.) Ylellisyyskriittikkiä perustellaan muun muassa sääty-yhteiskunnan tottumuksesta ja uskonnon näkökulmista käsin. Kanssaeläjät kontrolloivat toistensa pukeutumista paheksumalla ja pilkkaamalla rajojen rikkojia. Uutuuksien käyttöä tai niiden vastustamista saatettiin joutua perustele-maan toisille ihmisille. Muotivaatteet ja ylellisyyden tavoittelu saatettiin yhdistää huonoon taloudenhoitoon, köyhtymiseen, hienosteluun, löyhään moraaliin ja jopa prostituutioon. (Mikkola 2009, 242, 244, 246–249.) Mikkolan huomiot uutuuksien vastustamisen tavoista ovat myös läsnä omassa, vaikkakin hieman fragmentarisemmassa aineistossani. Samanta-paiset löydökset vahvistavat aineistoni kirjoitusten liittymisen laajempiin yhteiskunnallisiin prosesseihin ja oikeuttavat niiden asemaa modernisaatioon liittyvässä tutkimuksessa. Tie-dostan analyysissä muotikriittisen diskurssin yhteyden modernisaatioprosessiin ja yritän selvittää miten hegemonista muotikriittistä diskurssia rakennetaan lehtikirjoituksissa.

Radikaalin jungfennomaanisen Uuden Suomettaren numerossa 80, 5.7.1878 julkaistiin nimimerkitön raportti julkisesta kokoontumisesta. ”Muistelmissa kansakoulukokouksen ajalta” käsitellään ensin muita aiheita, mutta tekstin lopussa kirjoittaja ottaa kantaa pukeutumisen ylellisyyteen. Hänen mielestään Jyväskylässä perustettu, pukeutumisen yksinkertaisuutta ajava Yksinkertaisuus-yhdistys on ajankohtainen, koska:

[- -] ylellisyys ja turhuus naispuvuissa yhä enemmän rupee lewiämään eikä meidän köyhällä kansallamme suinkaan olisi waroja semmoiseen tuhlaavaisuuteen. [31] Uusi Suometar 80, 5.7.1878.

Kirjoittaja lähestyy muodin kritisoimista taloudellisesta näkökulmasta. Hänen mielestään Suomen kansa on köyhä, eikä rahaa ole tuhlattavaksi asti. Hän puhuu kansallispuukujen puolesta ja jatkaa:

[- -] owat suomalaiset kansallispuwut paljoa kauniimmat kuin kaikki nuo turhanpäiwäiset krimsut ja kramsut, joita ulkomaalta tänne laahataan ja joissa jo maalaistyötökin rupeewat pöyhkeilemään, ja toiseksi tulewat ne näitä paljoa halwemmiksi. [31] Uusi Suometar 80, 5.7.1878.

Kirjoittaja viittaa muotipukujen kalleuteen, pitää niitä turhina ja korostaa pukujen ulkomaalaista alkuperää. Pahimpana kirjoittaja kuitenkin näkee maalaistytöjen pöyhkeilyn vaatteillaan. Lopuksi kirjoittaja toivottaa onnea Jyväskylän seuran pyrinnoille. Suomalaiset esitetään köyhinä ja naiset, varsinkin maalaistytöt, pinnallisina pöyhkeilijöinä. Naispuolisten maalaisten väheksymisestä voisi olettaa kirjoittajan olevan koulutettu, miespuolinen ja arvoasemaltaan suurempi, kuin tämä mainittu kansanosia. Kirjoittaja viittaa myös omaan asiantuntijuuteensa tai suosioonsa puhuessaan ”lukijoistansa” ja heidän muistamisestaan. Tämän perusteella kirjoittajalla saattaisi olla jonkin tason vakiintunut lukijakunta.

Samalla talonpoikaisväestöä arvostelevalla linjalla jatkaa radikaalin jungfennomaanisen Savonlinnan numerossa 39, 25.9.1880 kirjoittanut nimimerkki -alli-. Kirjoituksen voi luokitella pääkirjoitukseksi. Suomen kansallispuvuista kertovan kolmiosaisen sarjan ensimmäisessä osassa kuvaillaan kansanpukujen myyttistä historiaa ja todetaan kansanpuvun hävinneen. -alli- kritisoi kirjoituksessaan muotia:

Sitä wastoin on kansa pukenut päälleen puwun, joka on ollut kansallemme aiwan outoa ja herras-säädyn tai paremmin herraswäen istuttama. Nykyajan kansallispukea

ei ole, vaan kansa matkii turhanpäiväisesti pukuja, joissa ei voida eroittaa mitään omituista, kaunista, kansallista. [27] Savonlinna 39, 25.9.1880.

Nykyaikaista pukua pidetään kirjoituksessa outona, ylemmän luokan ”istuttamana” puku-
na, jonka matkiminen on turhanpäiväistä. Kirjoituksensa lopussa -alli- toteaa, että esi-isien
perinnön hävittämisen takia ihmiset elävät rikkaiden pöydältä pudottamista muruista. Kir-
joittaja painottaa esi-isien pukuun katkenneesta yhteydestä koitunutta menetystä. Perintö
on korvautunut vieraalla puvulla, johon kirjoittajan mukaan kansalla ei ole varaa, koska
sen täytyy elää ”murusista”. Asiaa perustellaan siis kulttuurisen ja taloudellisen näkökul-
man kautta.

Epäpoliittisen fennomaanilehden, Helsingin Wiikko-sanomien numerossa 0, 2.12.1881
arvostellaan rahvasta. Kirjoitus on genreltään pääkirjoitus ja nimimerkittömänä julkaistu.
Kirjoittaja aloittaa pohtimalla pukeutumista, jota ei tule laiminlyödä, muttei myöskään lii-
otella. Pukeutumisen käsittely jatkuu ja esimerkkejä annetaan muun muassa Ranskasta ja
suomalaisten muinaisilta ajoilta periytyvistä kansanpuvuista. Kirjoittaja korostaa isänmaal-
lisuuden merkitystä, mutta jatkaa moittimalla rahvasta:

*Mutta rahwas? Harwoin tätä nykyä saapi nähdä rahwaan tyttäriä kansallispuvuissa.
Uudenaikaiset muodit ja mallit owat heistä Suomen kansan wanhoja paljon parem-
mat ja etewämmät. Miesten mieli sama.— Pyydän muistuttaa, että siinä teette kowin
wäärin.*

*[- -] Pyydän waan huomauttaa siitä, että ainakin Suomen naisten pitäisi käyttämän
noita wanhoja kansallispukujamme, ne kuin owat monta wertaa kauniimmat ja sie-
wemmät kuin nuo ulkomailta saatujen kaawojen mukaan tehdyt. [4] Helsingin Wiik-
ko-sanomia 0, 2.12.1881.*

Kirjoittajan mukaan rahvaan tyttäret ja miehet eivät suosi enää kansanpukuja. Muotipuku-
jen yhteydessä mainitaan jälleen muotien ulkomainen alkuperä, myös niiden kauneus ja
siveellisyys kalpenevat kotimaisten pukujen rinnalla. Kirjoittaja puolustaa kansanpukuihin
liittyviä näkökulmiaan ja esittää asiantuntijuuttaan siteraamalla taivassalolaisen seurakun-
nan julkisen kirkonkokouksen pöytäkirjaa. Kirjoituksen voi olettaa sopineen oikein erityi-
sen hyvin lehden julkaisupolitiikkaan, koska se on saanut niin paljon julkaisutilaa. Kirjoi-
tuksen todellisuudessa muotipuvuista voidaan päästä eroon, mikäli kansa työskentelisi tar-

peeksi kansanpukujen palauttamiseksi käyttöön. Tästä syystä kirjoituksen sävy on toiveikas ja kirjoittaja tuntuu todella uskovan esittämäänsä asiaan argumentoimalla mielipiteitään pitkästi. Kirjoittajan voi olettaa olevan laajemman koulutuksen saanut miespuolinen henkilö.

Talonpoikaisväestöä arvostelevista kirjoituksista huokuu huolestuneisuus, halveksunta ja jopa jonkin tason pettymys rahvasta kohtaan. Teollistumisen mukanaan tuomat uudet keksinnöt ja sovellutukset 1840-luvusta alkaen alkoivat yhdenmukaistaa suomalaisten pukeutumista. Kaupunkien säätyläisten pukeutumismuoteja matkittiin maaseudulla, minkä oli viimeistään mahdollistanut vuoden 1859 tapahtunut maakaupan vapautuminen. Maaseudun asiakkaiden oli tästä lähin mahdollista ostaa kankaita ja valmisvaatteita. Pukeutumisen muutosta voi pitää melko nopeasti tapahtuneena edistysaskeleena tasa-arvoa kohti, koska muutama vuosikymmen aikaisemmin ylellisyysasetuksilla pyrittiin yhtenäistämään esimerkiksi rahvaan pukeutumista. 1700-luvun kansankielisissä ylellisyysasetuksissa oli tarkoin määrätty soveliaat materiaalit ja värit pukujen valmistukseen. Esimerkiksi vuoden 1720 ylellisyysasetus käsitteli ylellisyyksien ja ylettömyyden hankkimista ja siinä kiellettiin palvelusväeltä ja irtolaisilta ylelliset vaatteet kahdeksan päivän vesi ja leipä -rangaistuksella. Vasta vuoden 1794 asetus koski ensimmäisen kerran kaikkia säätyjä. Ylellisyysasetukset johtivat useisiin syytöksiin, kun ihmiset yrittivät esiintyä säätyään korkeammin. Asetuksien olemassaoloon vaikuttivat taloudelliset ja poliittiset syyt, mutta myös vaatteet sosiopoliittisena symbolina ja vallan välineenä. (Isotalo 1999, 83–84, 87–88; Lönnqvist 2008, 130, 132–133.) Pukuylellisyys nähtiin siis jo 1700-luvulla merkantilismin näkökulmasta valtiontalouden vaarana ja periytyneiden moraalis-uskonnollisten käsitysten mukaan syntisenä (Pylkkänen 1982, 26).

Ulkomailta tulleiden vaikutteiden ja materiaalien suosio kasvoi aikaisempaa suuremmaksi. Vaurastunut talonpoikaisväestö hylkäsi asteittain kotikutoiset vaatteet. Tämä saattoi huolestuttaa ylempiä säätyluokkia, koska puku alkoi menettää merkitystään säätyjen merkinä ja statussymbolina. Harvojen rikkaiden hovin muuttuminen vähitellen mahdolliseksi koko kansalle järkytti vanhoja ryhmärajoja, joiden asteittainen murtuminen oli osa säätyyhteiskunnan murtumista. 1900-luvun alkuun tultaessa paikalliset piirteet olivat suurimmaksi osaksi hävinneet yleismuodin tieltä (Isotalo 1999, 95).

Nimimerkillä Teppo kirjoittanut Minna Canth otti kantaa pukeutumiseen Päijänteen aikoihin vuodesta 1877 lähtien. Yksi tällainen kirjoitus on julkaistu radikaalin jungfenno-

maanisen Päijänteen numerossa 62, 6.8.1878. Genreltään kolumnissa Canth kirjoittaa ensin Jyväskylän ”kansallispuvuista” ja sen jälkeen pohtii muun muassa ylempien ja alempien säätyjen suhdetta muotiin:

Tietty ja tunnettu on, kuinka rajattomasti wallasnaiset Suomessa owat ruwenneet noudattamaan yhä waihettelewia ulkomaalaisia muoteja. Kilpailu on heidän wälillään siinä kohden syntynyt senlainen, josta ei woi sanoa, onko se enemmän surkuteltawa waiko naurettawa. Sen mukaan mitä eräs Helsingin muotiompelia kertoi, useat naiset, jotka tuowat hänelle waatteita neulottawiksi, pyytäwät saada niitä kaikella muotoa niin uuden muotisiksi, ett'ei wielä kellään muulla semmoista olisi. Tämmöinen turhamaisuus todella naurattaisi, ellei se antaisi suurempaa syytä — huoleen. Wallasperheet eiwät kuitenkaan ylellisyydellään eikä turhamaisuudellaan maata perikatoon woi wiedä niinkauan kuin kansan ydin, talollissääty pysyy järkewänä ja antaa kaikelle liälliselle ulkonaiselle kiillolle sen arwon, minkä se ansaitsee, s. o. pitää sitä joutawallisena wieläpä häpeällisenäkin siinä kohden seurata wallassäätyisten huonoa esimerkkiä tai ruweta kilpailemaan heidän kanssaan. [- -] [21] Päijänne 62, 6.8.1878.

Canth moittii tasavertaisesti sekä ylemmän että alemman luokan naisia turhamaisuudesta ja kilpailusta. Vaikka talonpoikaisväestön turhamaisuus näyttää harmittavan Canthia, hän kuitenkin uskoo rahvaan järkevyyden voimaan. Rahvas eli talonpoikaisväestö muodosti suurimman osan koko väestöstä, joten Canthin huomio rahvaan järkevänä pysymisestä korosti Canthin yksinkertaisuutta ja maaseudun ihanneita korostaa ajatusmaailmaa. Canth jatkaa kirjoitustaan tuomalla esille wallasnaisten palvelusväkeen kohdistuvaa arvostelua. Canthin mukaan palvelusväki vain seuraa wallasnaisten esimerkkiä. Muotien seuraaminen hänen mielestään johtaa ”kuolettavien haittojen” seuraamiseen aineellisessa suhteessa ja kevytmielisyyden ja pintapuolisuuden lisääntymiseen. Vaikka Canth esittää huomattavaakin kritiikkiä muotia vastaan, hän osoittaa suurimman kritiikkinsä wallasnaisia kohtaan. Talonpoikia ja palvelusväkeä hän pyrkii lähinnä rohkaisemaan ja neuvomaan.

Palvelusväen tekemisistä ja naisten välisestä kilpailusta kirjoitettiin muissakin lehdissä. Nimimerkillä Weikkosi Kyösti kirjoittanut otti kantaa muotiin ja sen kantajiin radikaalin jungfennomaanisen Uuden Suomettaren numerossa 13, 1.2.1875. Genreltään maaseutukirjeessä Weikkosi Kyösti kuvailee saariston kansanpukuja ja kritisoi myös muotia:

Naurahtain ehkä katselisit ensin tätä juhlapukua, waan mietittyäsi wähän, tulisit huomaamaan jotta siinä wielä piileilee kansallisuus, jota ei ole saanut orjaksensa nuo pariisilais-muodit, mitkä etelä-osassa maattamme owat walloittaneet itsellensä tilaa halwimpaan palkkapiikaan saakka. Mutta eihän se ihme kun wiisaat edellä kummittelewat, jos apinat perässä. [30] Uusi Suometar 13, 1.2.1875.

Palkkapiikojen muodinmukaisuuden kritisoinnin yhteydessä kirjoittaja yhdistää muodin ja Pariisin. Kansanpuvut kuvaillaan kansallisuutta edustavina pukuina, jotka myös asetellaan vastakkain muodin kanssa. Muodin seuraaminen esitetään orjuuttavana tekona ja seuraajia kutsutaan jopa apinoiksi. Kirjeen loppuosassa Weikkosi Kyösti toteaa naisten muuttuvan muotinueiksi, koska miehet eivät enää kosiskele ”Wäinön impiä”. Kirjoituksen todellisuus kuvaillaan kansanpukuja ihannoivaksi ja hieman satumaiseksi. Kirjoittaja perustelee näkökulmaansa kulttuurisista lähtökohdista. Muoti ei ilmennä kansallisuutta ja se orjuuttaa ja kietoo otteeseensa alimmatkin kansankerrokset.

Muoti ja kilpailu huomioidaan myös radikaalin jungfennomaanisen Waasan lehden numerossa 30, 17.4.1882. Kirjoitus on genreltään maaseutukirje. Kauhajokelainen nimimerkillään Poika mainitsee haluavansa kirjoittaa kyseessä olevasta aiheesta, koska sitä ei hänen tietääkseen ole aikaisemmin käsitelty kauhajokilaisten näkökulmasta. Poika kirjoittaa:

Aikomukseni on wähän sanella nuorisomme waateparresta, joka kohta on mitä kummallisin; erinomaisella tarkkuudella seurataan nimittäin täälläkin ”Ranskan muotuja”, ajattelematta josko warat sitä salliwat tahi ei. Nuorisomme, erittäinkin neitokset, oikein kilpailewat keskenään ajan kuosien seuraamisesta.

Ei niinkään moittawaa, jos ainoastaan warakkain talonpoikain tyttäret matkisiwat ”herraswäen” tapoja, mutta wieläpä torpan ja mökin tyttäretkin, jopa pahanaikaiset palwelus-piiatkin. Muutama vuosikymmen takaperin oli sitä suurempi kunnia jota leweemmältä leweemmälle hameen häntä wempelöitiin. Nyt päinwastoin. [36] Waasan lehti 30, 17.4.1882.

Poika moittii torpan ja mökkien tyärten ja palveluspiikojen halukkuutta matkia ”herrasväen” tapoja, joiksi hän lukee muun muassa muodin seuraamisen. Kirjoittaja luettelee useita eri aikalaismuodin piirteitä ”aimokkaista takapuolista” ”naukuviin kenkiin”, erilaisiin käsi-neihin ja päähineisiin. Hän myös rinnastaa muodinmukaiset naiset variksenpelättimiin,

joita ”tyhmä maanukko” ei kehtaisi ajaa maaltansa pois. Kirjoituksen loppuosassa Poika päätyy ylistämään kansallispukuja, Jyväskylän naisia ja Elias Lönnrotia.

Kirjoittaja hyväksyy muodin seuraamisen varakkaammille ja asemaltaan korkeammille ihmisille, jopa varakkaille talonpoikien tyttärille, muttei torppien ja mökkien tyttärille eikä palvelusväelle. Pojan näkökulman mukaan muodin suosiminen on ”nuorison” ja varsinkin naisten asia. Kirjoittaja saattaa olla nuorisoa iäkkäämpi mieshenkilö, koska hän puhuu nuorisosta ja muistelee aikaa ”muutama vuosikymmen takaperin”. Kirjoituksen todellisuus esitetään muodin osalta naurettavana paikkana, jossa asemaltaan alemmat ja vähävaraisemmat kilpailevat ulkoisesta olemuksesta. Kirjoituksessa Ranskasta puhutaan jälleen muodin yhteydessä. Muodin seuraaminen on kytköksissä soveliaisuuteen ja taloudellisuuteen. Kirjoituksessa annetaan ymmärtää, että kumpikin sukupuoli seuraa muotia, mutta erityisesti naiset. Myös muodinmukaisten naisten rinnastaminen variksenpelättimiin lisää pilkan määrää.

Samalla muotikriittisellä linjalla ollaan radikaalin jungfennomaanisen Uuden Suomettaren numerossa 82, 16.7.1875. Kokouskuvauksessa esitetään muistelmia Jyväskylän kansakoulukokouksen ajoilta niin pukeutumisen kuin alkoholin suhteen. Kirjoituksen alun lyhyessä saatteessa kerrotaan, että pukeutumista koskevan osion lehteen ovat lähettäneet muutamat ”saapuvilla olevat” naiset. Kirjoituksen alussa lainataan seminaarin johtajan, Karl Gabriel Leinbergin vaimon, rouva Hilma Leinbergin kokouksessa esittämää puhetta, jossa painotetaan kansakoulun opettajattarien vastuuta ja yksinkertaisen pukeutumisen etuja. Muodista todetaan:

Onko soweliaista, että pukeumme nykyajan epä-mukaisiin ja oikullisiin pukuihin, senlaisiin, jotta nostattawat sekä kummastusta että pilkkaa? [- -] [32] Uusi Suometar 82, 16.7.1875.

Muotipuvut nimetään kummastusta ja pilkkaa herättäviksi, oikullisiksi ja epämukaviksi. Puheen loppuosassa naisia kehoitetaan liittymään liittoon muodin ylellisyyttä ja valtaa vastustaakseen. Kirjoituksessa puidaan myös puheen jälkeen käytyä keskustelua, jossa pohditaan ahkerasti pukeutumisen uudistamista ja soveliaisuutta eri tilanteissa. Vahvistusta asialle haettiin myös Raamatusta:

Kun vielä eräs puhuja muistutti, että ihmisen oma-tunto useasti on nukkunut eikä todista mitä sen tulisi todistaa, wastattiin, että Jumalan sana antaa tässäkin asiassa herätystä. Niin esim. Apostoli Pietari waroittaa waimoja etsimästä kauneuttansa ”ulkonaisissa hiusten palmikoissa ja kullan ympäri-ripustamisessa eli waatteiden pu’ussa”. [32] Uusi Suometar 82, 16.7.1875.

Kirjoituksen lopussa muun muassa kerrotaan 40 naisen kirjoittaneen nimensä paperiin asian tiimoilta. Puheen alkuperäinen esittäminen kansakoulukokouksessa liittyy epäilemättä kansakoulujen opettajattarien käyttäytymisen kontrollointiin, jota käsittelen lähemmin aluluvussa Estetiikan lait ja kansakoulujen naiset. Kokouskuvauksen julkaisu Uudessa Suomettaressa kertoo lehden julkaisupolitiikasta, arvoista ja muotiin liittyvistä käsityksistä. Pukeutumisen yksinkertaisuus ja muodin paheksuminen korostautuvat kirjoituksessa.

Radikaalin jungfennomaanisen Koin numerossa 12, 23.3.1880 pohditaan muodin turhamaisuutta ja kauneuden tavoittelemista. Kirjoitus on maaseutukirje ja se on kirjoitettu nimimerkillä T. On olemassa mahdollisuus, että T merkitsee nimimerkkiä Teppo, joka siis olikin Minna Canth. Varmuutta tästä ei tietenkään voi saada. Jyväskylästä lähetetyssä ja vastineeksi tarkoitettussa kirjeessä kirjoittaja puolustaa kansallispukujen asemaa ja puhuu samalla myös muodista:

Myöntää täytyykin tuon puwun [kansallispuwun] kaunistawan suomalaista naista paljon paremmin kun jonkun pariisilaisen satakertun, jonka joka poimusta loistaa suurin turhamielisyys. [18] Koi 12, 23.03.1880.

Muodinmukaiset puvut ovat turhamaisia ja ne liitetään Pariisiin. Kirjoituksessa pohditaan kehityksen alla olevien kansallispukujen muodostamista ja verrataan sitä Suomen kirjakielen luomiseen. Lopuksi T. kysyy lukijoilta, miksi ihmiset, etenkin naiset, koreilevat. Kirjoittaja tuumii asian johtuvan luultavasti vastakkaisen sukupuolen viehättämisen takia. Hän toteaa:

Johtopäätös kuitenkin kaikesta tästä on se, että paljon somempi ja miellyttävämpi on nähdä ytimekäs ja wilpitön olento siewässä, teeskentelemättömässä puwussa, kuin katsella summattoman suurta, monikertaista ja kirjawaa pariisilaista tilkku-kasaa, joka werhoaa waan — tyhjyyttä. [18] Koi 12, 23.03.1880.

Kirjoittaja korostaa luonteenpiirteitä, kuten ytimekkyyttä ja vilpittömyyttä yli ulkoisen olemuksen. Muotipuvun suuri koko, kerroksellisuus ja monivärisyys puhumattakaan puvun ranskalaisesta alkuperästä ovat syitä muodin turmiollisuuteen. Kuvauksen mukaisten pukujen käyttäminen antaa kirjoittajan mukaan kantajastaan yksinkertaisen kuvan, koska puku verhoaa ”tyhjyyttä”. Kirjoituksen todellisuus kuvaillaan voimakkaasti kansallispukujen puolesta puhuvaksi ja muodin turmiollisuutta korostavaksi. Kirjoittajan ehdoton ja varma argumentaatio on tapa vahvistaa auktoriteettiasemaa. Näin teräväsanaisen kirjoituksen julkaiseminen oli kannanotto aiheeseen Koin toimituksen puolesta.

Pariisin ja Ranskan toistuva liittäminen muotiin negatiivisessa mielessä on lähes kaavamainen osa muotikriittistä diskurssia. Muotien useinkin ranskalainen alkuperä lienee itsensä selvyys ja selittää mainintojen olemassaoloa, mutta pariisilaisen muodin sopimattomuutta lähestytään myös muista näkökulmista. Seuraava pääkirjoitus on julkaistu puolue-ryhmiin kuulumattomassa Helsingin Wiikko-sanomien numerossa 0, 2.12.1881. Nimimerkittömässä, lähinnä kansanpukuja ylistävässä kirjoituksessa todetaan seuraavaa:

Mutta puwulla tahikka puwuilla on toki wieläkin suurempi merkitys. Kansakuntain, (esimerkiksi Ranskan kansan) historia osoittaa selwän selwästi että puwut muodostuwat eri aikakausilla kansoissa woimassa olewan siweellisyyden mukaan; puwut owat todellakin siweellisyyden ulko-kuoret. Mitä epä-siweellisemmät kansoja hallitsewat miehet ja naiset owat, sitä epä-siweellisempien kuosien mukaan puwut tehdyt: tuo on wanha todeksi tunnustettu totuus. [4] Helsingin Wiikko-sanomia 0, 2.12.1881.

Kirjoituksessa annetaan ymmärtää, että ranskalaiset ihmiset ja sieltä tulevat muodit ovat siveettömiä. Kirjoittaja toteaa kirjoituksessaan myös, että kukaan ei pukisi lastaan ”kewytmielisyyttä osoittawaan pukuhun”. Koska pukeutumisen tulee edustaa kansakunnan tilaa, suomalaisten ei näin tulisi pukeutua kyseisiin vaatteisiin, vaan turvautua siveellisimpiin kansallispukuihin. Kirjoituksen todellisuus esitetään voimakkaasti kansanpukuja ihanoina. Kirjoittaja rakentaa auktoriteettia lukuisilla esimerkeillä kansanpukujen historiasta. Hän myös hakee oikeutusta asialleen yleisen tiedon kautta puhuessaan ”todeksi tunnustetusta totuudesta” epäsiiveellisten kansojen ja kuosien yhteydessä.

Muotikriittisen diskurssin näkökulmasta kirjoitetut tekstit tukeutuvat kahteen pääteemaan: siveyden ja taloudellisuuden korostamiseen. Esille noussut siveyden käsite on olennaisesti yhteydessä pukeutumiseen. Tätä yhteyttä on tutkinut muun muassa Bo Lönnqvist (2008)

teoksessaan *Vaatteiden valtapeli. Näkymättömän kulttuurianatomia*. Hän liittää siveyden vaatteiden alkuperään, jonka yhtenä teoriana voidaan pitää vartalon verhoamista siveysvaatimusten tai häpeän takia. Vaatekappaleen käyttö poikkeavalla tavalla määrittää pukeutumisen epäsopivuutta, ei vaatekappale itsessään. Lönnqvistin mukaan vaatteiden historia kytkeytyy olennaisesti kristillisiin ruumillisuus- ja siveellisyyskäsitteisiin, joiden mukaan alastomuus on siveettömyyttä ja kiinnostus vaatteita kohtaan on syntiä. Synteihin lukeutuvat muun muassa ylellisyys ja ylpeys, muotihulluudella sai Jumalan vihat niskoilleen. Vaatteiden yksinkertaisuus on todiste puhtaasta sielusta. (Lönnqvist 2008, 78–80, 132.)

Helsingin Wiikko-sanomissa, pari vuotta myöhemmin mainittiin jälleen Pariisi muodin yhteydessä. Helsingin Wiikko-sanomien numerossa 25, 22.6.1883 kirjoittanut L:n R kommentoi kansallispukuja ja muotia Aleksanteri III:n kruunausmatkalta lähetetyssä matkakirjeessä:

Oltakoon sitä ajattelematta, käytettäköön mikäläisiä kansallispukuja tahansa; parempi sekin, kuin että aina waan annetaan mennä meikäläisistä monestikin epämieluisaan Parisin muotiin. [5] Helsingin Wiikko-sanomia 25, 22.6.1883.

Kansallispuvut, millaiset tahansa, kuvaillaan jälleen parempina vaihtoehtoina pariisilaiselle muodille. Samanlaiseen näkökulmaan päädytään myös radikaalin jungfennomaanisen Ilmarisen numerossa 21, 15.3.1876. Raportissa julkisesta kokoontumisesta puhutaan kansallispuvuista, kansallishengestä ja muodinvastaisuudesta. Kirjoituksessa kansallishengen siveellisen voiman sanotaan puhdistavan muodin paheksuttavista puolista.

Tällainen toiminta olisi suotavaa muodin vallan kitkemiseksi, mutta toiminta ei silti edistynyt kehoituksista huolimatta. Tämä käy ilmi radikaalin jungfennomaanisen Päijänteen numerossa 49, 21.6.1878. Paikallisuutisessa kuvaillaan vaateparsien yksinkertaisuutta harrastavien naisten kokoontumisesta Jyväskylän seminaarin naisosastossa. Rouva Leinbergin pari vuotta aikaisemmin annetut kehoitukset pukujen yksinkertaisuuden edistämisestä eivät olleet saaneet kannatusta. Kirjoituksessa siteerataan rouva Leinbergin pitämää puhetta asiasta, jossa kerrotaan seuraavasti:

[- -] näyttää ajan henki olewan semmoinen, että naiset yhä orjallisemmin antautuvat muotien waltaan, ja on warsinki wiime vuosina komeus ja ylellisyys puhujan [Leinberg] mielestä erittäin yltynyt. Siitä ei hän [Leinberg] kuitenkaan tahtonut ke-

tään moittia, warsinkin kun kysymyksessä olewa asia on niin likeisessä yhteydessä naisten tunnetun hyvän kauneudentunnon kanssa. [19] Pääjänne 49, 21.6.1878.

Kansallispukujen ja muotien suhteesta Leinberg myös sanoo:

Ne [kansallispuvut] owat kauniita eiwätkä siis loukkaa somuuden tuntoa, ja ne samalla kerrassaan tau'ottaisiwat tuon turhamaisen wiimeisten muotien takaa-ajamisen, joka naista alentaa ja wetää hänen mielensä pois korkeammista pyrinnoistä. [19] Pääjänne 49, 21.6.1878.

Naisosaston sukupuolitetun luonteen takia on mahdollista, että kirjoituksessa tai pikemminkin alkuperäisessä puheessa käsiteltiin vain naisten muotiorjuutta. Vaikka naisten toimia arvostellaan, niitä ei kumminkaan tuomita, koska asiassa vedotaan naisten hyvään kauneudentuntoon. Muotien suosiminen näyttäytyy naista alentavana ja häiritsevänä tekona, jota nimitetään jopa takaa-ajamiseksi. ”Korkeammilla pyrinnoilla” saatetaan tarkoittaa esimerkiksi siveyttä tai taloudellisuutta, joka on läheisessä yhteydessä rahankäyttöön.

Taloudellisuuden korostaminen ja varojen tuhlaaminen olikin yksi paljon keskustelua aiheuttaneista aiheista muodinvastaisissa kirjoituksissa talonpoikaisväestön nuhtelun ja muodin turhamaisuuden pohtimisen rinnalla. Radikaalin jungfennomaanisen Savonlinnan numerossa 41, 9.10.1880 julkaistiin kirjoitus, jossa nostetaan rahankäyttö siveellisyyden lisäksi keskustelunaiheeksi kansallispukujen tukemiseksi. Kirjoitus on pääkirjoitus ja se on julkaistu nimimerkillä -alli-. Kirjoittaja pohtii toimia kansallispukujen suosion kasvattamiseksi ja päätyy arvostelevaan muotia:

Jos niin rupeaisimme kansallispukujen ja mallien suhteen toimimaan, niin emme sillä osoittaisi ainoastaan kansallismieltämme ja isäinmaallista harrastusta, waan myös itsenäistä ja moralista (siweellistä) woimaa asettua muodin ylöllisestä ja orjallisesta palvelemisesta omituiselle ja wapaalle pohjalle.

Eihän kukaan kieltäne, että waateparren suhteen suurta ylöllisyyttä ja varojen tuhlaamista harjotetaan. Ylhäiset jopa alhaiset laittelewat ylöllisemmin kuin woiwakaan tai ainaki niinkuin suinkin woiwat waatteensa. Kun tähän tulee lisäksi muodin orjallinen seuraaminen ja haroiminen, niin lienee jo aika alkaa tästä surkeasta tilasta nousta. [29] Savonlinna 41, 9.10.1880.

Kansallispukujen suosiminen osoittaa kansallismielen lisäksi itsenäistä ja siveellistä voimaa, jonka avulla muodin otteesta voidaan vapautua. Muodin seuraamista kuvaillaan ”ylölliseksi” ja orjalliseksi palvelemiseksi. Ylellisen ulkomuodon tavoittelemisen näyttäytyy paheellisena sekä ylemmän, että alemman luokan keskuudessa. Tällaista tilaa kirjoituksessa nimitetään ”surkeaksi tilaksi”, josta tulisi nousta. Kirjoituksen loppuosassa korostetaan myös ylellisyyden ja rumuuden tekevän muodin ”inhoittavaksi”. Kirjoittaja myös kysyy, löytyykö lukijoista muotien puolustajia. Kirjoituksessa muoti kuvataan siveellisyyttä ja taloudellisuutta uhkaavana tekijänä. Ylellisyyden osoittaminen ja muotiorjuus ovat aiheuttaneet surkean tilan, josta tulisi nousta.

Rahankäyttöä pohdittiin myös radikaalin jungfennomaanisen Ilmarisen numerossa 72, 13.9.1876. Genreltään maaseutukirje on julkaistu nimimerkillä Velloso Pillerinpyörittäjä O. A. Kirje on vastine aikaisemmin julkaistuun kirjoitukseen, jossa käsitellään kansakoulun tilaa Valkjärvellä. Kirjoittaja lähestyy muodinmukaisuutta rahankäytön näkökulmasta:

Siellä [Valkjärvellä] on näet niin paha muoti vaatteuksissa nuorilla, että jos ne jotka kaupungeissa liikkuvat, näkewät jotakin uutta lajia saappaita, housuja, hattuja j. n. e. ruukattawan käyttää, niin kas silloinpa heidänkin pitää saaman samanlaiset ja wiemän, rahan wähyteen katsomatta, muoti kotopaikoille. [12] Ilmarinen 72, 13.9.1876.

Muotia nimitetään pahaksi ja sen sanotaan kulkeutuvan nuorten mukana kaupungeista kotipaikkakunnille. Kirjoittajan mukaan muotia seurattiin varallisuudesta huolimatta. Seuraavaksi kirjoittaja kuvailee erilaisia muotivaatteita, joita tytöt kopioivat toisiltaan kirkonmäellä. Myös köyhempien sanotaan varojen mukaan pyrkivän muodinmukaisuuteen parhaimpansa mukaan. Muoti ja ylpeileminen ovat turhia katoavassa maailmassa. Kirjoittaja ehdottaa toista käyttökohdetta pukeutumiseen käytetyille rahoille:

Mutta kansakoulusta ja sen vaikutuksista tulisitte jonkun ajan perästä huomaamaan olewan paljon suuremman hyödyn kuin waatemuodistanne joka ei muuta kun tärwelee ulkonaisen muoton ja tekee teidät itserakkaiksi, siinä sen hyöty. [12] Ilmarinen 72, 13.9.1876.

Kirjoittajan mielestä sivistyksen edistäminen on tärkeämpää kuin ulkoisen muodon tarvelevän ja itserakkaaksi tekevän muodin suosiminen. Kirjeen lopussa kirjoittaja nimittää paikkakuntalaisia muotinueiksi ja kansakoulun puuttumista häpeälliseksi. Kirjoituksen sävy on voimakkaasti nuhteleva ja muotia kritisoiva. Kirjoittaja vahvistaa näkemyksiään vetoamalla sivistykseen ja kansakouluihin, joita käsittelen lähemmin luvussa 6, Pukeutuminen osana naissivistystä.

Velloso Pillerinpyörittäjä O.A.:n kirjeeseen lähetettiin vastine saman lehden, Ilmarisen numerossa 81, 14.10.1876. Kirjoitus on maaseutukirje ja se on kirjoitettu nimimerkillä Parisilainen. Jälleen Pariisi korostuu muodin yhteydessä. Parisilainen viittaa Velloso pillerinpyörittäjä O.A.:n kirjeeseen ja ottaa kantaa muotia koskeviin väitöksiin ja esimerkkeihin. Parisilaisen mukaan muotipukujen moittiminen on suuri erehdys, koska 50 vuotta vanhoja asuja ei edes ole saatavilla. Vanhaisaikaisten pukujen käyttäminen olisi myös ollut uusi syy pilkkaan. Parisilainen toteaa:

Eikä täältä muodin muuttuessa ole yhtään takkia takaisin kuljetettu puolipitoisena uutta muotia muuttamaan, niinkuin on tapana siellä kaupungissa, jossa yksin palvelus-wäkikin jälittelee ylhäisiä muodin muuttamisessa ja saapi rahojen puutteessa tuumiansa tukuta vielä useammin kuin Walkjärwen nuoriso. Me kun pidämme muotivaatteet aiwan palaisiksi, niin sitte ei ole wahingollinen ostaa toiset taas uutta muotia. [14] Ilmarinen 81, 14.10.1876.

Parisilainen osoittaa järkevyyttä ilmoittaessaan Valkjärven nuorison käyttävän muotivaatteet palasiksi, joten muodin suosiminen ei olisikaan niin vakava teko, kuin Velloso pillerinpyörittäjä O.A. väittää. Parisilaisen mukaan Valkjärvellä vaatteita ei muuteta uudenmuotiksi kesken niiden elinkaaren, kuten kaupungeissa väitetysti tehdään. Parisilaisen kritiointi osuikin köyhään palvelusväkeen, mikä on tullut jo useamman kerran esille muotikriittisen diskurssin esittämistavoissa.

Rahankäytön ja muodin yleisen kritisoinnin lisäksi radikaalissa jungfennomaanisessa Satakunnan numerossa 23, 19.3.1884 nostetaan huomion kohteeksi myös puvun kantajan terveys. Kirjoitus on kolumni ja kirjoitettu nimimerkillä I.P.H. Kirjoittaja pureutuu kirjoituksensa alussa kansallispukuihin, kansallishenkeen ja omavaraisuuteen ja käsittelee tämän jälkeen laajasti muotia. Kirjoittajan mukaan Suomessa on ollut satoja vuosia ”ulkomaalaisten muotikauppiaiden jäljittelijöitä”, mutta uusmuotisuuden intohimoksensa ottaneet talon-

pojat ovat unohtaneet ”kansalliset pukunsa”. Juuri tämä liian suuri intohimo muotiin vaikuttaa I.P.H.:n kirjoituksessa paheksuttavalta, koska se on hänen mukaansa yksi syy kansanpukujen unohtumiseen. Kirjoittaja jatkaa arvostelemalla ”hullunkurisia koristuksia”, joiden kalleuden takia tarpeelliset ostokset, kuten sanomalehdet tai kirjat, jäävät ostamatta. Tällainen rahantuhlaus vaikuttaa myös lasten kasvatukseen ja onnettomien avustamiseen. Muotia noudatetaan eniten isoimmissa kaupungeissa varakkaimpien ihmisten toimesta, mutta:

[- -] koettawat monet vähävaraisetkin ihmiset woimainsa takaa muotia takaa-ajella. Moni palvelustyttö on siinä määrin muotien perään kiihtynyt, että menettää niiden tavoitteluun palkkansa niin tyyni, ett'ei tahdo riittää varoja kunnollisiin työ-waatteisiin, waan täytyy niiden puutteessa kärsiä wilua, menettää terweytensä ja tehdä päälliseksi huonosti tehtävänsä. Siitä ei tule puhettakaan, että hän myöhempää tarpeitansa warten jotakin säästäisi. [23] Satakunta 23, 19.3.1884.

Rahankäytön hallitsemisen tärkeys ilmenee myös tässä kirjoituksessa. Palvelustyttöjen muotiin käyttämät rahat ovat automaattisesti pois muista kulutuskohteista, kuten kunnollisten työvaatteiden ostamisesta. Tästä on seurauksena kärsiminen, terveyden menettäminen ja töiden laiminlyönti. Kirjoittaja kommentoi myös maanviljelijöitä toteamalla heidän usein olevan muotien palvelijoita, joiden varat eivät riitä viljelysten parantamiseen tai tärkeisiin tarpeisiin. Kirjoitus loppuu toteamukseen kansallispuvuista ja rahan säästymisestä. I.P.H.:n kirjoitus eroaa muista muotikriittisistä kirjoituksista siinä mielessä, että terveys nostetaan melko tärkeäksikin syyksi olla suosimatta muotia. Kirjoittaja lähestyy muodin ongelmia käytännön tasolla, työökunnan ja rahansäästön näkökulmasta.

Käytännön tasolla rahankäyttöä lähestytään myös radikaalin jungfennomaanin Savon numerossa 16, 18.4.1879. Kirjoitus on maaseutukirje ja se on julkaistu nimimerkillä Junnu. Keväisen Helsingin tapahtumat herättävät kysymyksiä köyhyydestä ja kurjuudesta kirjoittajassa:

Joskus kuitenkin, ett'ei aiwot aiwan sekallutta menisi, astuwat tällaisetkin pääpyöreinä esplanatikadulle pöyhkeilemään silkkihatuillaan, kauhtanoillaan ja kapoillaan, äitwäen tuppihameet senkin seitsemässä sykkyrässä. Ei luulisi tätä kaikkea nähdesään köyhyyttä Suomessa olewan lähelläkään, waan kun toiselta puolen huomaa siwukulkewan köyhän räpäleissä, warwas kengästä ulkona, pureskelewan kuiwaa lei-

päkannikkataan, niin täytyy tunnustaa kurjuutta yltäkyllin löytymän. Niinkuin jo edellä mainitsin, löytyy kyllin varoja Parisin muodeilla ulkopuolelta koristelemaan ruumista, joka ruohon lailla kuihtuu, waan ei ole älyä hankkimaan omatekoisia kansallispukuja ja käyttämään rahoja, jotka ulkomaille tuhlataan, oman henkensä kaunistukseksi, köyhäin awuksi ja isänmaallisiin tarkoituksiin. [25] Savo 16, 18.4.1879.

Kirjoittaja tarttuu muodin kritisoinnissa rahantuhlauksen yhteiskunnallisiin ongelmiin. Rikkaiden pöyhkeilylle kalliissa vaatteissa toimii kontrastina näköhavainto tai keksitty vastakohta köyhästä repaleisissa vaatteissa, vähäistä ravintoaan kuluttaen. Pariisin muoteihin tuhlatuille rahoille esitetään käyttökohteiksi oman hengen kaunistamista, köyhien avustamista ja muita isänmaallisia tarkoituksia.

Huomio muodinmukaisuuden tavoittelusta hinnalla millä hyvänsä käy ilmi myös radikaalin jungfennomaanisen Kaiun numerossa 83, 17.10.1885 julkaistussa maaseutukirjeessä. Kirjoitus on osoitettu helsinkiläisille naisille oululaiselta naiselta. Kirjoitus on otsikoitu nimellä ”Kukistakaat muoti-tiranni!”, mikä kertoo kirjoittajan asennoitumisesta muotipukuihin. Kirjoittaja kertoo huomiostaan liittyen lehtien palstoilla useamman vuoden välein julkaistuihin kirjoituksiin koristelemattommista puvuista. Kirjoituksen loppuosan hän omistaa kansallispukujen ominaisuuksien ja etujen esittämiselle. Tätä ennen hän ottaa kantaa valloillaan olevaan muotiin, jota hän kutsuu uusien hullutuksien, kulujen ja huolien lähteeksi. Rikkaiden ja köyhempien yritykset uudistaa pukujaan muodinmukaisemmiksi tuodaan esille. Hän mainitsee ravinnosta ja maalaisista:

Tiukiammilleen tingitään torilla maalaisilta Wälttämättömimmät elintarpeet, mutta muukalaisia muodin oikkuja pitää seurata maksoi mitä maksoi. Eihän kukaan kysy mitä olen syönyt, mutta jokainen näkee miten olen puettuna[- -]. [16] Kaiku 83, 17.10.1885.

Kirjoittajan mukaan maalaiset ovat valmiita tinkimään jopa syömisestä, kunhan ulkoasu on muodinmukainen. Tämän hän perustelee ulkoisen olemuksen tärkeydellä, se näkyy päällepäin. Kirjoittaja myös vertaa muotia seuraavia ihmisiä hanhijonoksi, joka uhraa rahansa, aikansa ja omintakeisuutensa muotityrannille. Samanlainen vertaus eläimiin muodin matkimisen yhteydessä tehtiin kirjoituksessa [30], jossa muodin seuraajia nimitettiin apinoiksi.

Sosiaaliluokkien erojen kärjistyminen näkyi köyhälistön köyhtymisenä ja kurjuutena, joiden vastapainoksi rikkaiden kilpailu muotivaatteilla saattoi tuntua kohtuuttomalta. Aikalaisyhteiskunnassa köyhyyden huonoina puolina nähtiin kasvatustyön huonous ja puuttellisuus, ei niinkään vähävaraisuus itsessään (Häggman 1994, 216). Köyhien, lähinnä kaupungin palvelusväen tuhlatessa rahansa muotivaatteisiin varat eivät riittäneet kirjoittajien mielestä tärkeämpiin asioihin, kuten ruokaan, kunnollisiin työvaatteisiin ja sivistyksen edistämiseen tarkoitettuihin välineisiin. On myös huomattava, että suurista nälkävuosista (1866–1868) oli kirjoitusten ajankohtana kulunut vain toistakymmentä vuotta. Ravinnon riittävä saanti on elinehto ihmiselle, mutta tästä huolimatta kirjoitusten diskursiivisessa todellisuudessa tuodaan toistamiseen esille tilanteita, joissa muotia suositaan sosiaaliluokasta ja varallisuudesta huolimatta.

Kummankin, muotimyönteisyyden ja muotikriittisyyden diskurssin yhteydessä muoti ja pukeutuminen on nähty naisten asiana. Naissukupuolen lähes luonnollisena pidettyä liittämistä kauneudentavoitteluun ja pukeutumiseen on kritisoinut muun muassa Mary Wollstonecraft sanomalla, että kiinnostus muotia kohtaan ei ole luonnollista, vaan johtuu vallan ihannoinnista. Muodinmukaisten naisten pilkkaaminen on julmaa, koska naisille ei ole annettu mahdollisuutta toimia älynsä varassa, vaan heidät on vain opetettu tottelemaan auktoriteetteja. (Wollstonecraft 2011, 60, 320.) Samoilla linjoilla on myös John Stuart Mill, jonka mukaan asioiden häiritsemättömän johdon epääminen naisilta johtaa kiinnostuksen suuntautumisen muualle. Tästä johtuu ulkonaiseen ulkomuotoon panostamisen halu, turmiollinen ylellisyys ja yhteiskunnallinen epäsiiveellisyys. (Mill 1981, 109.)

Hegemonisen, muotikriittisen diskurssin valta-asema rakentuu siveyteen ja taloudellisuuden pohjaaville selonteoille. Pukeutumisen leimaaminen naisten asiaksi on myös tietoinen sukupuolieroa korostava teko. Toiminnan, tässä tapauksessa pukeutumisen, ”värittäminen” (alkuperäinen korostus) naisten teoksi ja esimerkiksi ajan hengen johtamisen ”värittäminen” miesten teoksi korostaa sukupuolten toiminnan laadullista erilaisuutta. (Juntti 2011, 77.) Muotikriittisten kirjoitusten teemoissa sukupuoli ja ruumiillisuus kytkeytyvät myös poliittisiin pyrkimyksiin taloudellisten pyrkimysten kautta. Rahankäytön kontrollointi ja rahojen käytön suuntaaminen parempiin, kansakunnan etua ajaviin asioihin on myös poliittinen kannanotto. Ruumiillisuuden liittäminen politiikkaan periytyy antiikin poliittisesta ajattelusta. Ruumiillisen terveyden tai sairauden, epäharmonian tai harmonian on nähty heijastelevan yhteiskunnan järjestystä ja laatua. Poliitiikan ja ihmisruumiin edustamien ominaisuuksien yhdistämistä kutsutaan yhteiskuntaruumiiksi. 1700-luvun ja 1900-luvun

välisenä aikana elävien yksilöiden ja heidän toimintansa eli elämänprosessiensa kontrollointi liitettiin julkisen vallan tehtäviin ja politiikkaan (Helén 1997, 116.)

Lehtikirjoituksissa esitetyt muotia kritisoivat kirjoitukset ovat syvimmillään mielestäni pyrkimys hallita muotia suosivien, lähinnä naisten, elämänprosesseja. Naisten ja pukeutumisen yhteyttä ei suuremmin kyseenalaisteta aineistoissa. Harvat kyseenalaistajat, jotka ovat olleet enimmäkseen naisia, ovat selittäneen muodinmukaisuutensa syyksi miesten halun suosia uusmuotisia naisia. Miespuoliset kirjoittajat ovat taas syyttäneet muotihulluudesta naisen luontoa ja henkisiä ominaisuuksia. Jos miehet näkivät tehtävänään ajan hengen johtamisen ja edistyksen eteenpäin viemisen, he saattoivat tietoisesti tai tiedottomasti valikoida ulkomuodoltaan sopivia tai ihanteellisia (ts. sopivan muodikkaasti pukeutuvia) naisia tanssipareikseen ja puolisoikseen. Koska ihmistä arvioidaan ulkonäön ja pukeutumisen kautta, on mahdollista, että miehet esimerkiksi olettivat muotiin pukeutuvien naisten edustavan samanlaista ajatus- ja arvomaailmaa kuin he itse edustivat. Tämä loi valtasuhteita miesten ja naisten välille. Vaikka muoti ja pukeutuminen ymmärretään naisten asiana, miesten esittämät huomiot pukeutumisesta ja naisen ruumiillisuudesta täten kytkeytyvät naisten elämänprosessien hallintaan.

4. KANSANPUVUSTA KANSALLISPUVUKSI

Muinaiset juuret

Historioitsija Derek Fewsterin (2008) mukaan Kalevala tulee ymmärtää osana suomalaisuuden tietoista rakentamista ja suuriruhtinaskunnan uutta määrittelyä Suomen siirryttyä Venäjän vallan alle vuonna 1809. Kalevalan käytön poliittinen ulottuvuus on osa sen merkitystä nyky-yhteiskunnalle. Kalevalan arvostuksen sen julkaisemisen jälkeen voi käsittää ennen Snellmannin aikaa laajenneena nationalistisena projektina, jossa oli kyse suomalaisen etnisiteetin ja historiallisuuden toteuttamisesta ja palauttamisesta. Ominaista Kalevalakeskustelulle oli nationalistisuus ja suomensukuisten kansojen alkuperän pohtiminen. Fewster selostaa Anthony D. Smithin mukaan: ”kehittyvät kansalliset identiteetit tarvitsevat ns. *suuren myytin* etnisestä polveutumisesta - - malli on suoraan sovellettavissa Suomen aatehistorian keskeisiin muinaiskonstruoihin 1800- ja 1900-luvuilla. Lönnrotin Kalevalat esittivät mainituista alamyhteistä kaksi: myytin esivanhemmista ja eritoten kadonneesta sankariajasta”. Fewsterin mukaan alamytyillä tarkoitetaan suuren myytin alaisia ja sitä tukevia alamyyttejä, joilla voidaan osoittaa kansan nationalistisen mallin ikaikaisuutta. (Fewster 2008, 190–191.)

Kalevalan olemassaolo vaikutti suoraan Suomen nationalistiseen liikkeeseen, joka suuren kertomuksen avulla pystyi rakentamaan suomalaista historiaa ja identiteettiä heimo- ja Suomen-suku -keskeiseksi. Kalevalan kulta-aika ruokki fennomaanien ajatusta tämän myyttisen alkutilan mahdollisesta, ainakin osittaisesta palautumisesta. Tästä syystä kansanomaista materiaalia kerättiin talteen. Muinaisen ja alkuperäisen suomalaisuuden tiedostamisesta ja levittämisestä tuli osa kansanvalistustyötä. (Fewster 2008, 191.) Pertti Anttonen (2008, 210) korostaa, että ”[K]ansanperinteen tallenteiden kokoaminen arkistoihin ei ole sinällään tuottanut kansallisuutta, vaan tallennustoiminnan yhteiskunnallinen merkitys on syntynyt valtiota ja kansakuntaa koskevasta keskustelusta”. Kyse oli siis vuorovaikutuksesta. Kalevala käsitettiin samanaikaisesti sekä geneologisena todisteena että muistomerkkinä. Kalevalan julkaisu vaikutti kannustavasti myös sivistykselliseen, yhteiskunnalliseen ja taloudelliseen toimintaan. (Anttonen 1999, 309; Anttonen 2008, 218).

Etninen suomalaisuus nähtiin korostetun itäisenä, ja tämä keisarillekin uskollisuutta osoittanut ajatusmalli säilyi vallassa 1890-luvun venäläistämisaikaan asti. Kalevalaisuutta tai muinaisaiheita käytettiin muun muassa valistuksen, taiteen ja kirjallisuuden yhteyksissä ja

nämä elementit toistuivat kansallisen hengen muokkauksessa. (Fewster 2008, 191–192, 194.) Kansallisromanttisen ja nationalistisen Kalevalan henki ylettyi myös pukeutumiskeskusteluihin. Kirjoittajat viittasivat usein Kalevalan aikoihin tai esi-isien perintöön puolustaessaan kansanomaista pukeutumista, koska kansanpukujen alkuperä ja ikä koettiin merkityksellisinä. Kansanpukeutumisen myyttisyys on osa kansallispuikumyönteistä diskurssia. Kansanpukujen historiaa esitetään ikäaikaisten tapahtumaketjujen ja Kalevalan myyttisten hahmojen avulla.

Kansanpukujen ikäikaaiseen alkuperään ottaa kantaa nimimerkitön kynäilijä puolueyhmittymiin kuulumattomassa Helsingin Wiikko-sanomien numerossa 0, 2.12.1881. Kansanpukujen puolesta puhuvassa pääkirjoituksessa kerrotaan kansanpukujen historiasta ja todetaan:

Pohjan perillä löytyy kansa, joka ammoista ajoista asti on käyttänyt erittäin kauniita kansanpukuja; se on meidän kansamme, Suomen kansa. [4] Helsingin Wiikkosanomia 0, 2.12.1881.

Kirjoittaja nimeää suomalaisten asuinpaikan pohjan periksi. Tällä hän viittaa joko Suomen pohjoiseen sijaintiin tai Kalevalan Pohjolaan. Suomen kansa kuvataan homogeenisenä ryhmänä, joka on pukeutunut kansanpukuihin. Kansanpukujen ikäaikaista historiaa rakennetaan toteamuksella ”ammoista ajoista asti”. Kyse on siis hyvin pitkästä traditiosta, jonka koetaan säilyneen kirjoituksen nykyaikaan asti. Kansanpukujen syntyä ei määritellä tarkasti, vaan se on rajoiltaan hyvin epätarkasti määritelty. Kirjeen loppuosassa otetaan kantaa kansanpukujen suosion lisääntymiseen, isänmaallisuuteen ja kielikysymykseen. Kirjoittaja toivoo tulevaisuutta suomalaisille kansanpukuille.

Radikaalin jungfennomaanisen Savonlinnan numerossa 39, 25.9.1880 julkaistussa genreltään pääkirjoituksessa avataan Suomen kansallispuukujen tai pikemminkin kansanpukujen historiaa. Kolmiosaisen sarjan ensimmäisessä osassa keskitytään kansanpukujen historian selittämiseen muinaisista ajoista kirjoituksen nykyhetkeen asti. Kalevalan ajoista nimimerkki -alli- kirjoittaa seuraavasti:

Siihen aikaan kuin kansamme runouden aika, jolloin Kalewala, Kanteletar, Sadut y. m. syntyivät tai ainakin saivat täydellisen muotonsa [- -] siihen aikaan syntyi puku, joka itsenäisellä ja alkuperäisellä kauneudellaan myös osoitti kansan henkistä jopa aineellistaki tilaa ja sai sen kautta omituisen muotonsa ja historiallisen arwonsa, sii-

hen aikaan syntyi epäilemättä suomalaisen kansallispuku. [27] Savonlinna 39, 25.9.1880.

Kirjoittaja ajoittaa kansanpuvun syntymisen Kalevalan, Kantelettaren ja satujen aikaan, aikojen alkuun, jolloin ihmiselle oli luontaista pyrkiä luonnon kruunuksi. Puvun kauneutta kuvataan itsenäiseksi ja alkuperäiseksi ja kansanpuvun syntyäika on ”epäilemättä” kirjoittajan ilmoittama. -alli- jatkaa kirjoitustaan toteamalla, että maailman puettamisen takana oli Luoja ja tästä lähtien ihminen on pyrkinyt luonnon kruunuksi. Ulkonaisten olosuhteiden vaikutus pukeutumiseen koetaan luonnollisena. Kansanpukuja nimitetään myös esi-isien kunnioituksella vuosisatoja kannetuiksi puvuiksi, jotka ovat symboloineet kansan itsenäisyyttä.

Radikaalin jungfennomaanisen Päijänteen numerossa 49, 21.6.1878 julkaistussa paikallisuutisissa kerrotaan vaatteiden yksinkertaisuutta kannattavien naisten keskustelusta Jyväskylän seminaarin naisosastossa. Kirjoituksen puhujaaäni on seminaarin johtajan, K.G. Leinbergin vaimo, rouva Leinberg. Kirjoituksessa valotetaan kansanpuvun ominaisuuksia:

Ne ovat sitä paitse kansallisia, ne omat vanhoista ajoista Suomen naisten omistamia, ja aikakautena, jolloin kansallistunto on niin lämmin ja virkeä, ei luullut puhujan olevan isänmaallisille naisille vastenmielistä pukeutua kansan ominaiseen pukuun ja siten esimerkillään kehoittaa itse kansaakin pysymään vanhoissa esi-äidiltä perityissä waateparsissa. [19] Päijänne 49, 21.6.1878.

Kansanpukujen ikiaikaista alkuperää rakennetaan maininnoissa ”vanhoista ajoista” ja vaateparsista, jotka ovat periytyneet esi-äideiltä. Kansanpuvun historian myyttisyys tuntuu konkretisoituvan voimakkaammin, kun puvut esitetään muinaisilta ihmisiltä periytyvänä perintönä.

Ajatus esivanhemmilta periytyneestä vaatteesta tai mallista muodostaa arvolatauksen kansallisina nähtyjen vaatteiden säilyttämiseen. Radikaalin jungfennomaanisen Uuden Suomettaren numerossa 13, 1.2.1875 julkaistiin kirjoitus kansanpuvuista ja muodin kritisoimisesta. Kirjoitus on maaseutukirje. Nimimerkki Weikkosi Kyösti yhdistää kansanpukuiset naiset Kalevalan myyttiseen maailmaan:

Tää kansallispuku alkaa olla ihan viimeisessä aikakaudessaan, koska nuoret miehet eiwät tahdo enään käyää kosissa Wäinön impiä; ja paha on ottaa matkaa kyöpeliin; siis täytyy muuttua muotinueksi. [30] Uusi Suometar 13, 1.2.1875.

Weikkosi Kyöstin mainitsema Wäinö eli Väinämöinen, yksi Kalevalan keskeisimmistä hahmoista, on merkityksellinen valinta suomalaisten myyttisestä historiasta. Kansanrunoututkija Matti Kuusi (1999) johtaa Väinämöisen nimen sanasta väinä, joka viittaa verkkaaisesti virtaavaan jokeen tai merensalmeen. Väinämöiseen liitettiin kansanrunoudessa muun muassa seuraavat ilmaukset: vanha, vaka vanha, viisas, tietäjä tai laulaja iänikuinen. Kuusi ryhmittelee Väinämöiseen liitetyt mielikuvat neljäksi ryhmäksi, jotka ovat alkumeren luoja-jumala, kulttuuriheeros, samaanisankari sekä merisankari ja kosiomies. Kuusen mukaan Väinämöinen oli tuttu esimerkiksi Inkerissä, Laatokan Karjalassa, Savossa, Pohjanmaalla ja Skandinavian metsäsuomalaisten keskuudessa, muttei Virossa. (Kuusi 1999, 113–115.) Muotiin pukeutujia nimitetään sukupuoleltaan naisiksi, mutta maskuliinisuus tulee esille heidän myyttisen esi-vanhempansa Väinämöisen kautta. Kirjoittaja moittii ja nuhtelee miehiä siitä, että Väinämöisen kansanpukuiset neidot tai neitsyet eivät kelpaa enää vaimoiksi. Tästä johtuen tulkintaa voi jatkaa olettamalla, että Väinämöisen välittämä perintö katkeaisi, jos kansanpukuiset naiset eivät enää kelpaisi miehille.

Kalevalan aikaisiin paikkoihin, olosuhteisiin ja hahmoihin otettiin kantaa myös radikaalin jungfennomaanisen Ilmarisen numerossa 22, 18.3.1876 julkaistussa raportissa julkisesta kokoontumisesta. Pukeutumiseen kantaa ottaneessa Viipurilaisen suomalaisen iltaseuran esitelmässä todetaan:

Hywin uskottawa on, että Pohjolan hieno-helmaisen immen kangas oli seitsenväri- nen, kun hän sitä taiwaan kaarella istuen kuteli [- -] [11] Ilmarinen 22, 18.3.1876.

Kirjoituksessa viitataan seitsenvärisellä kankaalla oletettavasti naisten kansanpuvun raidallisiin, monivärisiin hameisiin. Pohja on jälleen viittaus joko pohjoiseen tai Kalevalan Pohjolaan. Kirjoittaja rinnastaa kansanpukuun pukeutuneet naiset ihmeellisiin Kalevalan Pohjan neitoihin, joilla oli tapana istua taivaalla kutoen kulta- ja hopealankoja. Tämän huomioon ottaen voi miettiä, verrattiinko esitelmässä useille kansanpuvulle ominaisia, värikkäitä hameita kultaan ja hopeaan ja täten korostettiin niiden arvoa ja merkitystä. Pohja voi myös olla viittaus Pohjanmaahan ja moniväriset kankaat viittaus paikallisten kansanpukujen ominaispiirteeseen. Kirjoituksessa argumentaatiota vahvistetaan sanomalla ”hyvin uskotta-

va on” eli jälleen kirjoituksessa esitettyä totuutta ei tulisi kenenkään kyseenalaistaa. Näihin värikkäisiin hameisiin pukeutuneita impiä kutsutaan myös ”hieno-helmaisiksi”, mikä tässä yhteydessä vaikuttaa olevan kehu. Moniväriset raitahameet nähtiin siis ilmeisestikin hienoina. Taivaallisten olentojen kelpuuttavina vaatteina hameiden käyttöä luultavasti toivottiin myös maan pinnalla elävien, tavallisten ihmisten keskuudessa.

Huoli kansanpukujen häviämisestä

Kansanpukujen alueelliset erot alkoivat syntyä keskiajalla, jolloin Euroopan pienten ruhtinaskuntien hoveissa suunniteltiin omia muoteja. Kansanpuvussa näkyy myös muodin asteittainen omaksuminen ja omavaraistalouden vaikutus alueellisten mallien pysyvyyteen. Materiaaleja ei liiemmin tuotu ulkomailta, eikä matkustaminen ollut laaja-alaista. Kaupankäynnin vilkastuminen seuraavilla vuosisadoilla johti materiaalien ja vaikutteiden liikkuvuuden kasvamiseen. Teollistumisen mukanaan tuomat uudet kankaat, leikkaukset, sarjatuotanto, värit ja muut uudet keksinnöt osittain syrjäyttivät satoja vuosia vanhan kotiteollisuusperinteen ja käsityötaidon, joka oli ollut omaleimaiselle kansanpuvulle elintärkeää. (Isotalo 1999, 75–77.)

Kansanpukujen häviämisessä ei ollut kyse pelkästään uusien keksintöjen suosimisesta, vaan myös normijärjestelmien muutoksesta. Kansanpuvuista käy ilmi muun muassa sukupuolen, iän, siviilisäädyn, kirkollisten ja alueellisten tapojen vaikutus pukeutumistapoihin. Pukeutumisen normijärjestelmä alkoi muuttua teollistumisen, kaupungistumisen ja massamedian myötä. (Lönnqvist 2008, 81.) Suurin osa kansanpukuja kuvailevista kirjoituksista oli kirjoitettu Suomen itäisistä alueista, joissa osassa kansanpukuja käytettiin vielä 1800-luvun lopussa, jopa myöhemminkin. Edellä mainitut pukeutumista uudistavat ilmiöt, kuten teollistuminen ja kaupungistuminen sekä niiden vaikutus normijärjestelmien rikkoutumiseen on huomattavissa seuraavissa kansanpuvun häviämistä käsittelevissä kirjoituksissa. Kirjoitusten sävy oli yleensä huolestunut, koska olihan yleisesti havaittavissa kuinka pukuparsi oli muuttumassa kovin erilaiseksi kansanomaisista malleista. Samalla pukujen muuttuminen tarkoitti uusien normijärjestelmien suosimista ja syntyä. Sekaan mahtui myös sävyltään neutraaleja maalaisseutujen ihmisten kuvauksia ja kirjeitä, joissa kansanpukujen todettiin kadonneen.

Suurin osa kansanpukuja koskevista kirjoituksista liittyi Karjalaan, missä kansanpuvut säilyivät pisimpään käytössä muotivirtausten hitaammasta omaksumisesta johtuen. Myös vaurastunutta läntistä Suomea ja rannikkoseutua agraarimmassa ympäristössä ihmiset pidättyivät perinteissä pidempään (Isotalo 1999, 85). Radikaalin jungfennomaanisen Ilmarisen numerossa 18, 5.5.1875 julkaistiin maaseutukirje Viipurista. Nimimerkillä T.S kirjoittanut kuvailee muuttuvaa paikallista pukeutumista:

Samoin kuin suurissa kaupungeissa, ovat täälläkin muodit muuttuwaiset, erinomattain waimowäen waateen parressa, hunnut ovat häwinneet melkein sukupuuttoon ja ostetut huiwit ja hiwus-werkot peittäwät pään, kostelit ja walkeat sarkawiitat laulawat jo viimeistä wirttään ja niiden sijaan pääsee aiwan herrastapaisesta ostetusta waatteesta tehdyt paltot ja kohdut; myös tuo punainen siisna hameen helmasta on jo nuorisossa häwinnyt melkein näkymättömiin, ja nyt on moni-wärisiä kotona tehtyjä ja osaksi ostetulta sijassa. Samoin kuin Sawonpuolessa, tulee täällä waimowäen waateus. Kun waan muutama kymmen ämmiä kuolee, niin ei ole koko äyrämöispuwusta muuta kuin muisto jälellä. [9] Ilmarinen 18, 5.5.1875.

Kirjoittaja puhuu äyrämöispuvusta, jota käyttivät Karjalan Kannaksen alkuperäiset asukkaat eli äyrämöiset. Äyrämöisten puvuissa oli itäisiä vaikutteita, joista helpommin havaittavat olivat paitojen rintamuksen koristeelliset kirjonnat eli rekot ja uskonnoltaan ortodoksisien naisten päähineet eli sorokat. Äyrämöispukujen muita ominaisia piirteitä olivat kirjoittajankin mainitsemat hunnut, punaiset hameenhelmat, vaaleat kostulit ja viitat. (Pursiainen 1982, 14). Kirjoituksesta käy ilmi kotikutoisten vaateparsien lisääntyvä korvautuminen ostotavaralla, kuten hiusverkoilla. Päälyysvaatteiden, kuten kostulien ja viittojen kerrotaan korvautuvan ”aiwan herrastapaisella ostetulla vaateella”. Kirjoittaja antaa ymmärtää vieroksuvansa paikallisten, lähinnä naisten, pyrkimyksiä pukeutua liian hienoihin, ”herrastapaisiin” vaatteisiin.

Kansanpuvun häviämisen vakavuutta rakennetaan sanavalinnoilla ”hävinneet melkein sukupuuttoon”, ”laulavat viimeistä virttään” ja ”ei ole - - muuta kuin muisto jälellä”. Hylätty ja unohdettu kansanpuku mainitaan myös kirjoituksessa [36]. Kansanpukujen häviämisen voi sanavalintojen esittämisestä päätelleen merkitsevän paljon kirjoittajalle. Tämän lisäksi kirjoittaja selvästikin moittii naisia muodin seuraamisesta. Vanhemmat naisihmiset eli ”muutammat kymmenet ämmät” eivät välittäneet muodinmukaisuudesta niin paljon kuin nuoremmat naiset, joten kansanpuvut käytettiin usein ihan loppuun asti. Tämä oli syy mik-

si pukuja näkyikin useammin vanhempien naisten yllä kansanpukujen viimeisinä aikoina. Nimimerkillä T.S kirjoittaneen huomio kansanpukujen siirtymisestä vanhempien naisten vaatteeksi esiintyy myös kirjoituksessa [15].

Radikaalin jungfennomaanisen Uuden Suomettaren numerossa 13, 1.2.1875, nimimerkillä Weikkosi Kyösti julkaistussa maaseutukirjeessä Itä-Suomen eteläosasta kuvaillaan haikean kauniisti alueen kansanpukuja:

Etkö luule että näyttää sorjalta ihanana suwisena sunnuntai-aamuna, jolloin kymmenittäin kilwassa kiitäviä weneitä wilisee walkeine purjeineen kimmeltävän meren pinnalla, kun saariston naiset (tietysti miehiä kanssa) lumiwalkeissa takeissaan ja tuulen liepoittamissa somissa nauhoissaan kiiruhtawat pyhään templiin. [- -]

Tää kansallispuku alkaa olla ihan viimeisessä aikakaudessaan, koska nuoret miehet eiwät tahdo enään käydä kosissa Wäinön impiä; ja paha on ottaa matkaa kyöpeliin; siis täytyy muuttua muotinueksi. [30] Uusi Suometar 13, 1.2.1875.

Kuvauksen lumivalkeat takit ovat karjalaiseen pukualueeseen kuuluvia kostuleita, kesäisin käytettäviä päällysvaatteita. Tuulen riepottamat nauhat olivat luultavasti tyttöikäisten nauhapäähineestä selässä roikkuvia nauhoja. (Suomalaiset kansallispuvut 2004.) Kirjoittaja korostaa mielikuvaa saaristolaisista kansanpuvuissa sanoilla ”sorja”, ”ihana suvinen sunnuntai-aamu” ja ”somat nauhat”. Weikkosi Kyösti käyttää runollista kieltä rinnastaessaan kostulit ”valkeisiin purjeisiin” meren pinnalla. Kansanpukuja romantisoivan alun jälkeen kirjoittaja kritisoi muotia ja toteaa kansanpukujen olevan ”viimeisessä aikakaudessaan”. Tämä toteamus tekee kirjoituksen sävystä haikean.

Radikaalin jungfennomaanisen Savonlinnan numerossa 39, 25.9.1880 julkaistussa pääkirjoituksessa nimimerkillä -alli- kirjoittanut pohtii yleisesti syitä kansanpukujen häviämislle ja mainitsee Viipurissa päin vielä pidettävän kansanpukuja:

Eikä olekkaan siitä kaukaa, kuin vielä pidettiin waatepartta autuuden ehtona melkeen: kun sanottiin esim. Suomen kansallispuwulle: sinä olet synnin wälikkappale, paholaisen puku — kuolema ja kirous sulle! Tämä kuoleman tuomio langetettiin toisinaan kirkoissaki. Kummako siis, että kansallispuku häwisi. Aikojen kuluessa on Suomen kansallispuku niin peräti häwinnyt, että tuskinpa koko pukua enää on ole-

massakaan (Wiipurin puolessa muutamissa paikoissa) ja on se näin jäänyt unhoitukseen. [27] Savonlinna 39, 25.9.1880.

Kirjoituksessa lähestytään kansanpuvun häviämistä kirkon toimien näkökulmasta. Kansanpukujen häviäminen selitetään lähes luonnolliseksi tapahtumaksi, koska puvuille langetettiin ”kuoleman tuomio”. Pukujen häviämisen takia ihmisten yhteys kansanpukuihin on katkennut tai on katkeamaisillaan. -allin- mukaan ”Viipurin puolessa” pukua voi vielä tavata muutamissa paikoissa, mutta muuten kansanpukujen olemassaoloon suhtaudutaan suurella epäluulolla.

Karjalaisista alueista kirjoituksissa mainitaan myös Jääski radikaalissa jungfennomaanisessa Ilmarisen numerossa 22, 18.3.1876 ja Satakunnan numerossa 23, 19.3.1884:

Menemmekö sitten maamme niihin paikkoihin, joissa vielä näihin aikoihin asti kansallispuvut ovat säilyneet ja joissa ne vielä osaksi tänäkin päivänä muinaismuistojen tutkijaa ihastuttavat. Onkin ylen silmiä virkistävä nähdä joskus Jääsken kaunottaren tepastelewan esi-äidiltä perityssä puvussaan täytenä wastakohtana nyky-ajan waihtelewalle muotiwallalle. [11] Ilmarinen 22, 18.3.1876.

Onneksi ei ole ehditty vielä juuri niin kauaksi, että kansallispuvut olisivat kokonaan maasta kadonneet. Niitä on toki vielä muutamia paikoin, ei ainoastaan tallella, vaan käytännössäkin säilyneinä.

Karjalaiset, joilla on kunnia suurten runo-aarteittemme säilyttämisestä, owat pelastaneet kansallispukujammekin katoamasta. Vuoksen warrella, etenkin Jääskessä, on naisten wanhoista ajoista käytetty puku hywin kaunis ja siwä, samalla myös yksinkertainen ja helposti laitettava. Ne ansaitsisivat tulla kaikkialla maassamme käyttöön. [23] Satakunta 23, 19.3.1884.

Kummankin kirjoituksen sävy on toiveikas, koska kansanpuku ei ollut kadonnut vielä kokonaan maasta. Ilmarisessa julkaistussa viipurilaisen iltaseuran esitelmässä kansanpukujen esiintyvyys koetaan ”ihastuttavana”, vaikkakin muinaismuistojen tutkijoille. Jääsken kansanpuvun näkemistä kuvaillaan myös ”virkistäväänä”. Satakunnan lehden kirjeessä nimimerkillä I.P.H kirjoittanut osoittaa tyytyväisyyttä vielä käytössä säilyneitä kansanpukuja kohtaan. Karjalaisia arvostetaan puvun säilyttämisen takia. Kirjoittaja korostaa Jääsken

kansanpuvun kauneutta, yksinkertaisuutta ja valmistuksen helppoutta, ja hän toivoo puvun käytön leviävän muuallekin Suomeen.

Alueellisesti neutraali, mutta huolestunut kirjoitus kansanpuvun tilanteesta julkaistiin epäpoliittisessa fennomaanilehdessä, Helsingin Wiikko-sanomien numerossa 0, 2.12.1881. Pääkirjoituksessa toistuu sama huomio kuin kirjoituksessa [27] kansanpukuihin kohdistuneesta halveksinnasta ja sen seurauksista:

Surullista, ikävää on että näitä kauniita kansan-pukuja on ruwettu vuosi vuodelta yhä enemmän halweksimaan ja hylkäämään, monilla seuduilla aina siihen määrään saakka, ett'ei enään tiedetä, onko kansallispukea niillä tienoilla milloinkaan ollut olemassakaan. Nämät puwut eiwät kuitenkaan ansaitse tulla hyljätyiksi! [4] Helsingin Wiikko-Sanomia 0, 2.12.1881.

Kirjoittajan mukaan pukujen halveksinta ja hylkääminen on johtanut siteiden katkeamiseen kansanpukuihin. Erkaantuminen on vieraannuttanut ihmiset kansanomaisista pukuperinteistä. Kirjoittajan mukaan kansanpuvut eivät ”ansaitse tulla hyljätyiksi”. Kirjoituksessa otetaan myös kantaa kirkon toimiin siteraamalla julkisen kirkonkokouksen pöytäkirjaa Taivassalosta, vuodelta 1793. Pöytäkirjassa kerrotaan keskusteluista punaisista sukista, kenkien soljista, värikkäistä silkkihuiveista ja kullatuista napeista luopumisesta. Kirjoituksessa kannustetaan tutkimaan kansan pukeutumista. Kirjoittaja, luultavasti lehden päätoimittaja Evald Ferdinand Jahnsson ilmoittaa myös, että asiaa käsitteleville kirjeille on ”kernaasti suotu sijaa” Helsingin Wiikko-Sanomissa.

Kansanpukuja voitiin myös, kenties epätiedossa, vastustaa. Radikaali jungfennomaaninen Ilmarinen julkaisi numerossaan 79, 2.10.1878 maalaiskirjeen Vaalimaalta. Nimimerkillä Teräskynä esiintyneen kirjoittajan viestissä kuvaillaan paikkakunnan pukutilannetta, mikä saa osakseen myös toimituksen huomion:

*Nuoremmat tytöt ja akat pitävät täällä niinkuin yleensä näillä paikoin muuallakin vielä turkkilais-wäristä waatteusta, joka minun mielestäni olisi jo hyljättävä suomalaisten seasta ja walittawa sen sijaan muuta wäriä. *) [- -] Teräskynä*

**) Jos kunn. kirjoittaja tässä tarkoittaa niillä paikoin käytettävää somaa kansanpukua, niin on meillä aiwan toinen mielipide siitä kuin hänellä. Häwiämäisillään*

olewat kansan-pu'ut oivat kaikin mokomin säilytettävät, missä niitä vielä on käytännössä. Toim. muist. [13] Ilmarinen 79, 2.10.1878.

Punaisten hameiden käyttäjiksi nimetään nuoremmat tytöt ja akat, ja käyttöalueeksi kirjoittajan oma kotipaikka eli Vaalimaa ja muut, oletettavasti läheiset alueet. Kirjoittaja ei kerro tarkemmin mitä hän tarkoittaa suomalaisilla puvuilla, mutta ainakaan näiden punaisten pukujen ei koeta esittävän suomalaisuutta. Teräskynä rinnastaa suomalaisuuden johonkin muuhun väriin kuin ”turkkilaisväriseen” punaiseen, jonka vierastaminen saattoi olla viittaus myös esimerkiksi Venäjän keisarikuntaan tai yleiseen itäiseen vierauteen.

Toimituksen kannanotto Teräskynän kirjoitukseen kertoo Ilmarisen julkaisupolitiikasta. Maalaiskirjeiden suosion lisäksi toimitus on voinut julkaista Teräskynän kirjoituksen opetuksellisessa mielessä, voidakseen ottaa kantaa kansanpukuasiaan. Teon opetuksellista luonnetta tukee myös se, että Teräskynää puhutellaan kunnioitettavana kirjoittajana. Muistutuksessa kansanpukuja nimitetään somiksi ja häviäviä kansanpukuja toivotaan säilytettäväksi ”kaikin mokomin”.

Teräskynän viesti sai vastauksen virolahtelaiselta, nimimerkillä Talontyttö A— a K— na E— r kirjoittaneelta naiselta, joka pohti kansanpuvun asemaa ja muotia. Ilmarisen numerossa 87, 30.10.1878 julkaistussa maaseutukirjeessä Talontyttö mainitsee Teräskynän kirjoituksen ja selittää sisällön olevan ”yhtä ja toista”. Talontyttö tahtoo ”naisellisessa heikkoudessaan” korjata Teräskynän esilletuomia asioita. Talontytön mukaan ”nykyinen aika” muuttuu pikaisesti ja täten muuttaa muodinkin. Kirjoituksen hetkellä kirjoittaja selostaa, että ”pitkiä vaatteita” tehdään erivärisistä kankaista jokaisen oman mielen mukaan.

Toimituksen kommentista ja punaisista hameista Talontyttö toteaa:

Toimitus toivoi, että tämän paikan kaunis kansan-puku olisi säilytettävä, mutta kyllä se on melkein mennyttä.

Tuo ”turkkilaisvärinen” tulipunainen vanha kansallispuku on melkeen jo jäänyt yksinomaaisesti vanhoille, ja suur'-mammoille. [15] Ilmarinen 87, 30.10.1878.

Kirjoituksessa kumotaan Teräskynän huomio ”nuorten tyttöjen ja akkojen” käyttämästä punaisesta hameesta. Tulipunaisesta kansanpuvusta on tullut vanhojen vaate, mikä oli luonnollista. Vanhat vaatteet käytettiin loppuun.

Talontyttö toteaa alueen kansanpuvun olevan kaunis, mutta antaa ymmärtää tilanteen olevan lohduton pelastamisen osalta. Talontyttö ottaa kirjoituksessaan kantaa myös nuorten miesten huonoon käyttäytymiseen. Kirjoittaja esittää asiansa määrätietoisesti, mutta myös tiedostaen asemansa naisena. ”Naisellisen heikkouden” esilletuominen liittyy mielestäni aikaisemminkin kirjoituksissa esiintyneeseen, naisen luontaiseksi taipumukseksi käsitettyyn tapaan käsitellä pukeutumiseen kuuluvia asioita.

Kansanpukujen häviäminen esitetään kansalaisia huolestuttavana asiana aineistossa. Kansanpukujen säilyttämisen puolesta vedotaan suurimmaksi osaksi maaseutukirjeissä, jotka on enimmäkseen lähetetty itäisen Suomen alueelta. Kirjoitusten sävy vaihtelee syvästä epätoivosta varovaiseen toiveikkuuteen. Luonnollisesti kansanpukujen rekonstruointi kansallispukuiksi vaati tutkimustyötä ja fyysisiä menneisyyden todistuskappaleita, mikäli tarkoitus oli pyrkiä autenttisuuteen. Kehnosta pukutuntemuksesta johtuen kansallispukujen käyttöön saattaminen saattoi vaikeutua ja hidastua olennaisella tavalla. Katoavien kansanpukujen säilyttämisellä ei mielestäni viitattu pelkästään pukujen keräämiseen museoihin, vaan niiden säilyttämiseen sisältyi myös ajatus pukujen uudesta tulemisesta ja pukuperinteiden elävöittämisestä. Seuraavassa alaluvussa analysoin kirjoituksia, joissa esitetään huomioita ja konkreettisia toimenpiteitä kansallispukujen luomiseksi.

Kansallispukuja luomassa

Kutsun tässä alaluvussa kansallispuvun luomiseksi sitä prosessia, jossa kansanpuvusta muokattiin kansallispuku. Suomalaiset kiinnostuivat omasta kansanpukeutumisensa historiasta kansallisromantiikan hengessä ja kansanpukuun kohdistuneen folklorismin seurauksena kansallispuvun voidaan ymmärtää syntyneen tänä ajanjaksona. Suomen kansanpukuihin kohdistunut kiinnostus oli tulosta pohjoismaisten esimerkkien, erityisesti Ruotsin kulttuuri- ja museoalan seuraamisesta. Tukholmassa esiteltiin kansanelämää ja käsitöitä pieni- muotoisesti jo 1830–1840-luvulla. Ruotsalaisia kansanpukuja esiteltiin myös maailmannäyttelyissä, joista esimerkkinä voi mainita Pariisin maailmannäyttelyn vuodelta 1867.

Näyttelyiden tarkoituksena oli edistää käsityötä, teollisuutta ja taloutta. Murteiden ja laulujen tutkimisen luonnollinen jatkumo oli kansan vanhojen pukujen tutkiminen, josta ruotsalainen opettaja ja kulttuurintutkija Artur Hazelius kiinnostui myös. Hän perusti omien hankintojensa ja lahjoituksena saatujen esineiden pohjalta Skandinaavis-etnografisen museon vuonna 1873. Museon nimeksi muutettiin Nordiska Museet vuonna 1880. Hazeliuksen kuuluisa lausahdus ”Känn dig själf” eli tunne itsesi luonnehti hänen käsitystensä ihmisen oikeudesta ja velvollisuudesta muistaa alkuperänsä, rajansa ja kuulumisensa yhteisöön. (Nyström ym. 1998, 8–10; Sörlin 1998, 17–18, 24; Stavenow-Hidemark 1998, 43–45.)

Kansanpuvun luomis- ja muokkaamisprosessi kansallispuvuksi oli moninainen. En tule käsittelemään yksittäisten pukujen kokoamista tai niihin liittyvää tutkimusta, vaan ainoastaan kansallispuvun luomiseen liittyviä selontekoja ihmisten kirjoituksissa. Suurimmaksi osaksi kansallispuvujen luomiseen suhtauduttiin myönteisessä hengessä suomalaisissa sanomalehdissä. Olennaisena aikalaiset näkivät pukujen keräämisen, museotoiminnan, rohkaisun pukujen käyttöön ja konkreettisen opetustoiminnan. Pukujen keräämisen avainasemassa olivat keruumatkoille lähteneet ylioppilaat.

Viipurilaisen Osakunnan kokouksessa 3.10.1874 vastavalittu kuraattori, pohjalainen dosentti ja filosofian tohtori Otto Donner ehdotti esinekeräystä kansan muinaisuuden elävöittämiseksi. Asia otettiin innolla vastaan osakunnassa. Keräystä pidettiin erittäin kiireellisenä kansankulttuurin luonteenomaisten piirteiden häviämisen takia. Keräys oli myös tieteellistä toimintaa, se edusti isänmaallisuutta, se voitiin toteuttaa entisten kielipoliittisten asetelmien pohjalta ja se antoi mahdollisuuden oman maakunnan historian arvostukseen. Viipurilaisen Osakunnan varhaisimpiin kokoelmiin saatiin kansanpukuja muun muassa Antreasta, Jääskestä ja Muolaasta. Keräystoiminta levisi pian muihin osakuntiin ja yhteistoiminta tuotti hedelmää. Useiden vuosien ja näyttelyiden jälkeen ylioppilaiden keräämät kokoelmat tarjottiin luovutettavaksi valtiolle vuonna 1887. Valtio hyväksyi ehdotuksen 1893 ja kokoelmat vaihtoivat omistajaa seuraavana vuonna, 1894. Donnerin alulle panemaa keräyshanketta voi pitää Suomen Kansallismuseon varhaisena kehitysvaiheena. (Teperi 1988, 168–178.)

Radikaalin jungfennomaanin Savonlinnan numerossa 14, 7.4.1877 julkaistussa matkakirjeessä kuvailtiin vierailua pääkaupungin Ylioppilaisosakuntain museoon, joka perustettiin vuonna 1876 ja avattiin kirjoituksen vuonna. Kirjoituksessa kuvaillaan ylioppilaiden keräämiä kansanpukuja ja niiden esillepanoa:

Toinen merkillinen paikka, jossa myös kävimme oli yli-oppilasten etnografillinen museo.

Esineitä kaikilta suomen kansan työn ja toimellisuuden aloilta on tässä somasti lajiteltu yhdeksi kokonaiseksi. Puutteellisia työkapineita menneiltä ajoilta on täydellisempien nyky-aikaisten rinnalla, wanhoja kansallispukuja uudenmuotisten vaatteuksien wieressä. [26] Savonlinna 14, 7.4.1877.

Matkakirjeessä mainitaan myös ”viime kesän näyttely”, jossa sanotaan olleen esillä koottuja kansanpukuja eri materiaaleista tehtyjen ”kuvien” yllä. Tällä kirjoittaja luultavasti viittaa Suomen ensimmäiseen teollisuusnäyttelyyn, joka pidettiin Helsingissä vuonna 1876 (Salomattila 2000, 75). Ylioppilaskuntain museo eli ylioppilaiden etnografillinen museo mainitaan toisen kerran Savonlinnan numerossa 40, 2.10.1880. Nimimerkillä -alli- kirjoitetussa pääkirjoituksessa kerrotaan kansallispuvuista tulleen uusi kansallismuodon ihanne ja siksi pukuja on alettu käyttää jälleen. Kirjoittaja selostaa:

Tässä on kuitenkin muistuteltava, että pää-asiana on pidetty se, mikä kansallispuvuissa on ollut kaunista ja armollista, joka on nykyajan pukuihinki pujotettu. Kansallispukuja on tiliseerattu s. o. vähäisillä muodostuksilla uudistettu, kun on huomattu ne jossakin määrin epäkäytännöllisiksi tulla sinänsä eli kokonaisuudessaan nykyajan kansallispuvuiksi. Ainaki on jossakin määrin kansallismallit tulleet käytäntöön.

Ylioppilaisten etnografillinen museo voi näyttää mitä jo on tehty tämän asian suhteen. Kansallispukuja on koottu kosolta ajan häwitzävän käden kynsistä ja yhä uusia kokoamisia pidetään. [28] Savonlinna 40, 2.10.1880.

Huomio kansallispuvuista kansallisuuden ulkomuodon ihanteena kytkeytyy nationalistisiin pyrkimyksiin. Kansanpuvuista on etsitty kansallisromantiikan hengessä kauneutta ja armollisuutta. Vanhat ja epäkäytännölliset kansanpuvut eivät ole tulleet sellaisenaan uudelleen käyttöön vaan vähäisillä uudistuksilla muokattuna. Tämä tarkoittaa sitä, että kansanpukuja kohtaan kohdistunut folklorismi synnytti jotain uutta: kansallispuvut. Ajan hengessä tehty kansanpukujen modernisointi oli uutta tulkintaa kansan etnisestä puvusta. Kirjoituksen lopussa kirjoittaja toteaa, että uudistetut kansanpuvut ja käsityöperinteen pohjalta tehdyt uudet sovellutukset ovat avainasemassa tässä uudessa alussa, jossa kirjoituksen ai-

kana oltiin. Ylioppilaskuntain museon työtä arvostetaan ja pukujen keräämisen kerrotaan jatkuvan.

Kansallispuvun luomisen alulle pantu prosessi herätti huomioita ja poiki ehdotuksia sanomalehdissä. Kansallispuvua puoltavissa kirjoituksissa pohditaan keinoja kansallispuvujen aseman kohentamiseksi, annetaan konkreettisia ohjeita, keskustellaan pukujen sopivista käyttötilanteista ja käyttäjistä, ja vannotaan pukujen ylivoimaisuuden puolesta. Kansallispuvujen ihanteellisina käyttäjiksi nimetään isänmaalliset naiset, jotka toimivat arvovaltaisissa tai muuten näkyvissä tehtävissä. Kansallispuvun edistäminen nimetään naisten tehtäväksi myös kirjoituksessa [23], jossa todetaan, että naiset kärsivät enemmän muotisuuden haitoista. Tästä syystä kansallispuvut olisivat erittäin tärkeitä naisille. Olen käsitellyt sukupuolitettua pukeutumista jo muun muassa alaluvussa Pariisin mannekiinit.

Kansallispuvujen käyttämiseen kannustettiin radikaalin jungfennomaanisen Päijänteen numeroissa 49, 21.6.1878 ja 62, 6.8.1878. Näistä jälkimmäisen kirjoituksen on kirjoittanut Minna Canth. Ensimmäinen kirjoitus on paikallisuutinen ja siinä kehoitetaan kansakoulujen opettajattaria, säätyhenkilöitä ja isänmaallisia naisia käyttämään kansallispuvuja. Jälkimmäisessä kirjeessä Minna Canth eli Teppo kysyy lukijoiltaan, että mikä onnettomuus se olisi, jos muotien seuraaminen vaihtuisi omien ja siistien kansallispuvujen suosimiseen. Myös radikaalin jungfennomaanin Uuden Suometaren numerossa 80, 5.7.1878 julkaistussa muistiinpanoissa kansakoulukokouksen ajalta pohditaan keinoja kansallispuvujen suosion lisäämiseksi:

[- -] mitenkä voitaisiin saada wanhoja kansallispuvujamme yleisempään käyttöön. Tämä kysymys ansaitsee mielestäni kaikkea huomiota, sillä ensinnäkin owat suomalaiset kansallispuvut paljoa kauniimmat kuin kaikki nuo turhanpäiväiset krimsut ja kramsut, joita ulkomaalta tänne laahataan ja joissa jo maalaistytötkin rupeewat pöyhkeilemään, ja toiseksi tulewat ne näitä paljoa halvemmiksi. Ja miksemme me suomalaiset woi yhtä hywin kansallispuvuja käyttää, kuin esim. heimolaisemme unkarilaiset, joilla ne owat aiwan yleiset? [31] Uusi Suometar 80, 5.7.1878.

Suomalaiset kansallispuvut kuvataan kauniimpina ja halvempina vaihtoehtoina turhanpäiväiselle ja ulkomaalaiselle muodille. Kansallispuvut asetetaan muodin vastakohtaksi. Kirjoitusta tarkemmin tulkitsemalla voidaan sanoa, että kansallispuvuihin pukeutuminen ei olisi turhamaista, ulkomaalaista, kallista eikä antaisi sijaa pöyhkeilylle. Rohkaisua pukuasiaan haetaan myös heimokansasta, unkarilaisista, jotka käyttävät pukuja yleisemmin.

Kuten näistä kolmesta vuodelta 1878 olevasta kirjoituksesta on huomattavissa, kansallispuvujen markkinointi nähtiin tärkeänä niiden tulevaisuuden kannalta. Aikaisempien kirjoitusten tavoin kansallispuvun käyttöön kannustavissa kirjoituksissa mainittiin heimokansojen innosta käyttää omia kansallispuvukuja. Kotimaista työtä arvostettiin kalliin, ulkomaalaisen muodin sijasta. Ajatuksen kotiteollisuuden suosimisesta oli esittänyt esimerkiksi Kustaa III vuonna 1778. Hän tahtoi luoda Ruotsin kansallisen puvun, jossa tulisi käyttää vain kotimaisia kankaita. Kustaa III näki puvun parantavan terveyttä ja vahvistavan isänmaallisuutta viittauksella muinaiseen historiaan. Pukureformin ajatus yhtenäisestä, luokkaeroja tasoittavasta puvusta epäonnistui, koska puvun leikkausta lukuun ottamatta yksityiskohtilla saatettiin ilmaista oma status- ja arvoasema. (Lönnqvist 2008, 116–117.)

Kansallispuvukokonaisuuksia luodessa ehdotettiin myös vaikutteiden ottamista ympäri Suomea ja niiden yhdistämistä yhdeksi, suomalaisuuden moninaisuutta edustavaksi puvuksi. Puvuston alueellisten ja ajallisten erojen ymmärtäminen tuntuu olevan hallussa, mutta sitä ei painoteta ainakaan seuraavassa kirjoituksessa. Kansanpuvujen osien yhdistämiseen haetaan yhtymäkohtia suomen kirjakielen moniaineksisuudesta radikaalin jungfenno- maanisen Koin numerossa 12, 23.3.1880 julkaistussa maaseutukirjeessä, joka on kirjoitettu nimimerkillä T.

Kirje on lähetetty Jyväskylästä ja kansallispuvukuja käsittelevän sisältönsä vuoksi kirjeen voi olettaa olevan Tepon eli Minna Canthin käsialaa. T. kirjoittaa:

Meidän nykyinen kirja-kielemme on koottu neljästä päämurteesta ja senkin seitsemästä siwumurteesta: joista ei yksikään täysin omista kirjakieltämme omakseen, ja kuitenkin on se suomea, joka oikein käytettynä on niin suloista ja sointuwata ettei kellään ole syytä sanoa sitä rumaksi. Jos kansallis-pukujemme suhteen noudatettaisiin samaa perus-aatetta — otettaisiin osa Jääskestä, toinen Säköylästä, kolmas Paltamosta, neljäs Sääksmäeltä j. n. e. — niin mahdollista olisi siten luoda pukumuoto, jonka kanssa ei ulkomaiset kestäisi kilpailua, ja joka kuitenkin olisi tosi-kansallinen.
[18] Koi 12, 23.03.1880.

Tästä maaseutukirjeen ehdotuksesta voi huomata miten innovatiivisia omana aikanaan, mutta nykymittapuulla kansallispuvuihin liittyvien ohjeistuksien vastaisia esityksiä saatettiin esittää. Suomen kansallispuvuneuvoston kansallispuvuraati laati käyttöohjeet kansallispuvuille vuonna 1991. Ohjeiden mukaan ”kansallispuvu on kokonaisuus siihen kuuluvi- ne päähineineen, sukkiineen, kenkiineen ja koruineen” (Kansallispuvut käyttöohjeet

1991/2009–2010). Vaikka kansallispukua oltiin vasta hahmottelemassa 1800-luvun lopussa, edellä mainitussa kirjoituksessa esitetty ajatus kansanpukujen osien poimiminen useista puvuista ja täysin eri alueilta ei saisi kannatusta kansallispukujen luomisprosessissa nykypäivänä. Tämä kirjoitus on merkki siitä, että kaikkia ideoita kansallispuvun syntyaikoina ei suinkaan kannatettu eli kansallispuvun luomisen prosessi ei ollut lineaarinen eikä yksimielinen.

Kansallispukuja puoltavissa kirjoituksissa korostetaan ihmisten omaa aktiivisuutta pukuasioissa. Tästä kirjoittaa muun muassa nimimerkillä -alli- radikaalin jungfennomaanisen Savonlinnan numerossa 41, 9.10.1880. Pääkirjoituksessa tuodaan esille sama huomio kirjakielen moninaisuudesta kuin kirjoituksessa [18]. Pukujen muunnoksista kirjoitetaan:

Pukujen kansallinen luonne sen tekee, vaikka eri paikkakuntien eri ominaisuudet taas sen vaikuttaa, että kansallispukuja on tai että Suomen kansallispuku on monipuolinen niin sanoaksemme. Kun siis kansallispukujamme löytyy monta erilaista, on siis kullaki valta ottaa mitä mieluisemmaksi tuntee, eikä ole siis pakko ruweta käyttämään orjallisesti yhtä eli yhdenlaista, niinkuin nykyään nähdään käytettävän. [29] Savonlinna 41, 9.10.1880.

Kirjoituksen mukaan Suomen kansallispuku on monipuolinen ja puvuista on varaa valita mieleisensä. Kirjoituksessa todetaan myös, että kansallispukuihin voi tutustua Ylioppilaskuntain museossa ja kansalliskoristemalleja saa Suomen Käsityön Ystävien seuralta. Kotimaisen työn ja materiaalien koetaan rakentavan kansallispukujen ja kansallismallien kansallisuutta. Omaa mieltymystä korostetaan puvun valinnassa merkityksellisenä tekijänä jo näin varhaisessa vaiheessa.

Kansallispukujen luomisprosessissa ihmisten oma aktiivisuus oli olennaista kansallispuvun kehittymiselle. Esitetyt ehdotukset, näkemykset ja käyty keskustelu lisäsivät tietoisuutta kansanpuvuista. Kansallispukujen suosion lisääntyminen näkyy ainakin 1880-luvun lehtikirjoitusten lisääntyvinä huomioina kansallispuvuista katukuvassa.

Havainnoista kirjoitettiin muun muassa epäpoliittisessa fennomaanilehdessä, Helsingin Wiikko-sanomien numerossa 0, 2.12.1881. Kansallispukumyönteisessä pääkirjoituksessa selostetaan:

Ilomielin sopii tunnustaa, että isänmaallisuuden hengeltä elähtetyt miehet ja naiset viime aikoina tähänkin kansallemme tärkeään asiaan owat luoneet huomionsa. Toi-

sinaan woipi kesäaikana nähdä kuinka herras naiset käywät noihin siewin wanhoihin kansa-pukuihin puettuina. Kunnia niille, jotka niissä käywät! Lisääntyköön heidän lukunsa vuosi wuodelta! [4] Helsingin Wiikko-sanomat 0, 2.12.1881.

Kirjoittajan mukaan isänmaallisuuden henki on kasvanut miesten ja naisten keskuudessa. ”Herrasnaisten” kerrotaan pukeutuvan kansanpukuihin tai tässä kontekstissa jo pikemminkin kansallispukeihin. Pukuja suosivia kunnioitetaan ja heidän lukumääränsä toivotaan kasvavan tulevaisuudessa. Samantapainen huomio esitetään myös radikaalin jungfennomaanisen Aamu-lehden numerossa 44, 3.6.1882 julkaistussa paikallisessa uutisessa:

Kansallispukuja on ruwettu täälläkin käyttämään. Tämä into on herännyt eräiden kansallismielisten naisten kesken ja toiwottawasti woittaa aina enemmän suosijia puoleensa. [1] Aamulehti 44, 3.6.1882.

Kirjoituksessa kerrotaan, että kansallispukuja on alettu käyttää kirjoituksen paikkakunnalla. Suosijoiden toivotaan lisääntyvän tässäkin kirjoituksessa. ”Eräillä kansallismielisillä naisilla” viitataan Jyväskylän kansallispukeutoimintaan, jota ylistetään myös kirjoituksessa [36]. 1880-luvun kansallispukeuusihteisten kirjoitusten sävyn voi huomata muuttuneen paljon aikaisempaa toiveikkaimpaan suuntaan. Kansan vanhaa pukua ei olekaan lopullisesti unhoitettu ja haudattu, vaan perinteet ovat saaneet uuden elämänmuodon.

Elokuun viides päivä vuonna 1885 koitui tärkeäksi päiväksi kansallispuvun tulevaisuuden kannalta. Tuona kyseisenä ja sitä edeltävänä päivänä Suomen suuriruhtinas ja Venäjän keisari Aleksanteri III ja hänen puolisonsa Maria Fjodorovna (Dagmar) saapuivat valtiavierailulle Lappeenrantaan. Paikalle tulleiden naisten kansallispuvut oli tehty esiintymiskäyttöön. Tarkkaa lukua kansallispukeuisten osallistujien määrästä ei ole tiedossa, mutta lehtikirjoitusten ja muiden lähteiden mukaan lukumäärä vaihteli paristakymmenestä kuuteenkymmeneen. Etelä-Karjalan museon verkkojulkaisu ”Keisarillisia matkoja Kaakkois-Suomessa” mainitsee määräksi parikymmentä kansallispukeuista naista. Kuuteenkymmeneen on päätynyt muun muassa Lönnqvist (2008, 108) teoksessa *Vaatteiden valtapeli. Näkymättömän kulttuurianatomia* ja kirjoittaja tässä radikaalin jungfennomaanisen Uuden Suomettaren numerossa 178, 5.8.1885 julkaistussa tapahtumakuvauksessa:

Kaupungin suuhun pystytetyn kunniaportin edessä heitteli kuusikymmentä kansallispukeihin puettua kaupungin naista kukkaisia HH. Keisarillisten Majestetiensa eteen. [34] Uusi Suometar 178, 5.8.1885.

Suomen naiset olivat päättäneet lahjoittaa kyseisessä tapahtumassa keisarinnalle veneen, jonka rahoittamista ja valmistamista varten järjestettiin keräys. 7000 naista ympäri Suomea otti osaa keräykseen. Soutamassa oli yhdeksän kansallispukuista neitoa, jotka tahtoivat viedä keisarinnan kylpylän laituriin Saimaaksi ristityllä veneellä. (Keisarillisia matkoja kaakkois-Suomessa, Etelä-Karjalan museo.) Vierailua kuvaillaan hyvin yksityiskohtaisesti uudestaan Uuden Suomettaren kahdessa seuraavassa numerossa, 179, 6.8.1885 ja 180, 7.8.1885. Numerossa 179 kerrotaan muun muassa tarkasti, mitä venettä soutaneilla tytöillä oli päällensä. Kirjoituksessa huomautetaan myös, että kaikki puvut, koristeet ja kirjonnat on tehty Helsingin kansatieteellisen museon alkuperäisten mallien mukaan. Numerossa 180 mainitaan vielä uudestaan kansallispukuihin pukeutuneiden neitojen soutaminen.

Kansallispukuisten soutajien puvut olivat Suomen Käsityön Ystävät -yhdistyksen käsialaa. Kankaita oli kopioitu ylioppilaiden etnografisesta museosta, jonne niitä oli kerätty muun muassa Viipurilaisen osakunnan toimesta. Yhdeksän kansallispukuisen neidon puvut edustivat kahdeksaa vanhaa maakuntaa. Osallistujia oli monesta yhteiskuntaluokasta ja heidän asemansa vaihteli esimerkiksi maalaistalon tyttärestä kirkkoherran- ja senaattorin tyttären. Tapahtumassa nähdyt puvut olivat Jääsken, Äyräpään, Houtskarın, Säkylyn, Lapväärtin, Askolan, Savon ja Lapin puvut. Äyräpään pukuun oli pukeutunut kaksi neitoa. Paikalla oli myös näyttelijätär Ida Aalberg hämäläisessä puvussa resitoimassa kansanrunouden- ja kirjallisuuden professorin Julius Krohnin kirjoittamaa runoa. (Lönnqvist 2008, 107–108.)

Lönnqvist (2008, 108) nimittää vuotta 1885 suomalaisen kansankulttuurin esittäytymisen vuodeksi. Hän pitää edellä mainittua tapahtumaa kansallisromanttisena itsetunnon luomisena ja rinnastaa sen taiteen ja kirjallisuuden kenttien vastaaviin saavutuksiin. Pukuparaatin ilmiönä ja maalaiseksi pukeutumisen voi liittää eurooppalaiseen viitekehykseen ja tapahtuman poliittiseen yhteyteensä, joka Lönnqvistin mukaan johtui kaksoispositiosta. Suomi oli samaan aikaan sekä suuriruhtinaskunta että kehitymässä kohti kansallisvaltiota. Suomen tuli olla lojaali suurelle imperiumille, mutta se sai samalla tilaa kulttuurinsa kehittämiseksi. Tämä johti slavofilian ja separatismın syytösten alla uuden asun ja uuden roolin luomiseen. Kansallispuku oli takuu uskollisuudesta keisaria kohtaan ja se oli myös tervetullaislahja. (Lönnqvist 2008, 109–110.)

Keisariparin vierailu Suomeen sai paljon julkisuutta ja tapahtumasta kirjoiteltiin useisiin lehtiin. Tapahtuma oli kansallispuvun tulevaisuudelle olennainen siksi, että kansallispukuihin pukeutui huomattavan suuri määrä ihmisiä julkisessa tapahtumassa. Päivä antoi myös

itsevarmuutta Suomen kansalle käyttää kansallispukuja, koska niissä oli esiinnytty jo korkeimman hallintoeliitin edessä. Rohkaistunut asenne kansallispukua kohtaan käy ilmi radikaalin jungfennomaanisen Kaiun numerossa 83, 17.8.1885 julkaistussa maaseutukirjeessä. Kirjoittaja puhuu muukalaisten muodin hylkäämisen puolesta ja mainitsee ruhtinasperheen vierailun ja ehdottaa jatkotoimenpiteitä kansallispukujen suosion lisäämiseksi:

On joskus väitetty että kansallispukuun puettuna ei olisi soweliaista muka esiytyä ”sositeetissa”, waan toiwon tuon wäitteen jo waienneen, kun on teolla todistettu että kansallispuwussa woipi kunnialla esiytyä itse korkeimmassakin sositeetissa, itse suuriruhtinasperheemme ja seurueen edessä.

Siis loppuehdotukseni on että te, naisten ennakkoluulojen wallasta wapauttamista harrastawaiset pääkaupungin naiset, ottaisitte toimeksenne ulosantaa kuwateoksen maamme eri maakuntien kansallispuwuista, niin täydellisenä kuin suinkin mahdollista, päällyswaatteineen päähineineen päiwineen, tekstillä warustettuna ja jos mahdollista wärillisenä. [16] Kaiku 83, 17.10.1885.

Kirjoituksessa korostetaan kansallispukujen saamaa uutta arvoa keisariparin edessä esiintymisen takia. Kansallispukujen suosion lisäämiseksi kirjoittaja ehdottaa mahdollisimman täydellisen ja värillisen kuvateoksen kokoamista, jossa puvut kaikkine osineen olisi esitelty tekstein. Kansatieteellisten keruumatkojen tuloksia esiteltiin jo 1880-luvulla julkaistuissa vihkoissa, joissa kuvaillaan vaatteita ja pukuihin liittyviä koristuksia (ks. Schwindt 1883), mutta varsinaisia kansallispukuteoksia jouduttiin odottamaan uudelle vuosisadalle. Muun muassa vuonna 1902 julkaistiin Theodor Schwindtin teos Suomalaisia kansallispukuja ja vuonna 1915 U.T. Sireliuksen Suomen kansallispukujen historia. Julkaisujen määrä kasvoi 1900-luvun alkua seuranneilla vuosikymmenillä, mikä kertoo kansallispukuihin liittyvän toiminnan aktiivisuudesta ja kehittymisestä, ja pukujen arvostuksen kasvamisesta.

Kansallispukujen luomisprosessin kehitys ei ollut aineiston mukaan lineaarista, vaan eriäviä ja myös kansallispukuja vastustavia mielipiteitä tuotiin esille aineistoni kirjoituksissa [32], [11] ja [24]. Käsittelen näitä kyseisiä kirjoituksia seuraavaksi. Vaikka kansallispukuja vastustettiin määrällisesti vähän kirjoituksissa, on silti tärkeä kiinnittää huomio tähän aineiston hiljaiseen ääneen. Kansallispukuja arvostelevat kirjoitukset eivät arvatenkään sopineet suomalaisuuden asiaa ajaneiden fennomaanilehtien julkaisupolitiikkaan. Tästä syystä johtuen useita tällaisia kirjoituksia on saattanut jäädä kokonaan julkaisematta. Useimmat

aineistoni kansallispukuja vastustavat tai arvostelevat kirjoitukset ovat 1870-luvulta. Luvun 3. Muoti: puolesta ja vastaan alaluvussa, Edistykselliset aikalaiset analysoin muotikriittistä diskurssia hegemonisena diskurssina, tällä kertaa kansallispukukriittinen diskurssi onkin hiljaisessa asemassa. Fennomaanilehdistön julkaisupolitiikan näkökulmasta kansallispukua vastustavia kirjoituksia on voitu sensuroida tai jättää kokonaan julkaisematta. Tämä pitää huomioida kansallispukukriittisten kirjoitusten lukumäärässä.

Radikaalin jungfennomaanisen Uuden Suomettaren numerossa 82, 16.7.1875 julkaistussa kirjoituksessa käsitellään Jyväskylän kansakoulukokouksen ohella pidettyä kokousta naispuvun yksinkertaisuudesta. Rouva Leinbergin johtama puheenvuoro pukeutumisesta aiheutti vilkasta keskustelua kuuntelijoissa. Kertomuksessa kuvaillaan kommenttia Rouva Leinbergin puheeseen:

Joku esitteli kansallispukujen uudistamista. Esitys olisi hyväksyttävä, jos kansallispukuja vielä joka paikassa löytyisi, mutta ne omat maassamme jo enimmäksi häwinneet. Niiden uudestaan Wirkistyttäminen kohtaisi paljon vastarintaa; kansa, joka ei enää niitä muista eikä niistä tiedä, pitäisi sitä, joka niitä rupeaisi käyttämään, hywinki turhamielisenä ja erinomaisena ilmiönä. [32] Uusi Suometar 82, 16.7.1875.

Puheenvuoron esittäjän mukaan kansallispukujen eli tässä kontekstissa kansanpukujen uudistaminen olisi mahdollista, jos pukuja löytyisi vielä koko maasta. Lähes koko kansan unohtamien pukujen uudistaminen kohtaisi paljon vastarintaa ja ilmiötä saatettaisiin pitää turhamaisena. On ymmärrettävää ajatella, että kansan vieraantuessa etnisestä puvustaan sen uudelleen käyttöönottoaminen saattaa aiheuttaa kummeksuntaa. Kansallispukujen vastustamisenkin voi muotikritiikin ohella tulkita uutuuksien vastustamisena, joka tämän kommentin perusteella vaikuttaa rationaaliselta (ks. myös Mikkola 2006, 197).

Edellisessä kirjoituksessa mainittu kansanpukujen käytöstä poistuminen ja niiden unohtaminen johti myös siihen, että kansanpukujen kehitys luonnollisessa ympäristössään päättyi. Tätä ilmiötä kommentoitiin myös esimerkiksi itävaltalaisen kansanpukujen osalta. Paikallisten kansanpukujen tilanteeseen otti kantaa itävaltalainen arkkitehti Adolf Loos (1870–1933), joka on tunnettu ornamenttien ja ylellisten materiaalien vastustamisesta rakentamisessa. Hän kommentoi pukeutumisesta lähtökohdistaan 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun esseissä, jotka on käännetty englanniksi ja koottu yhdeksi teokseksi, *Why a man should be well-dressed. Appearances can be revealing* (ks. Loos 2011). Loosin mukaan kansanpukuja tulisi vastustaa Itävallassa syystä, että kansanpukujen kehitys on pysähtynyt

ja kansanpuvut ovat alkujaankin syntyneet kansakunnan jakautumisesta kasteihin. Maalaisväestöä ei tulisi enää eristää kehityksestä ja sivilisaatiosta, vaan kansanpuvut tulisi hylätä. Uuden sukupolven kerrotaan lyöttäyneen puimakoneen kanssa yhteen, mikä on tarkoittanut hyvästejä kansanpuvuille. (Loos 2011, 18–20.) Loosin huomio maalaisväestön eristämisestä on myös yksi mahdollinen lisänäkökulma siihen, miksi kansanpuvut hylättiin Suomessa. Maalaisväestö ei tahtonut enää erottua tai tulla erotetuksi muusta väestöstä sääty-yhteiskunnan murtuessa.

Samoilla linjoilla Uuden Suomettaren puhujan lisäksi on radikaalin jungfennomaanisen Ilmarisen numerossa 22, 18.3.1876 julkaistun viipurilaisen iltaseuran esitelmän puhuja. Kirjoittajan mukaan kansanpukujen pelastaminen on sivistyneiden asia, mutta Suomessa ei ole arvostettu kansanpukuja, kuten esimerkiksi Unkarissa ja Venäjällä. Kirjoittaja toteaa:

Myöhäistä ja tarpeetonta on meille nyt enää tuohon wanhaan kuoreen pukeutuminen, kun se enimmältään jo kansankin yltä on poiskarissut. Meidän asiamme siis on koota wanhat muotimme museoihin, joissa niitä saamme ihailta ei elävään ihmisten, vaan kuolleiden kuviin yllä. [11] Ilmarinen 22, 18.3.1876.

Edellisen kirjoituksen tavoin kirjoituksessa mainitaan kansanpukujen ottaminen uudelleen käyttöön turhana, koska puvut ovat hävinneet lähes kokonaan. Puhujan mukaan tehtävissä on enää vain pukujen kerääminen museoihin, joissa niitä ihailtaisiin alkuperäisen kontekstinsa ulkopuolella, tavallaan ”kuolleissa” olosuhteissa. Kansanpuvun liittäminen kuoleman kontekstiin kertoo tietoisuudesta kyläihmisten perinteiden väistymistä kohtaan (Sarmela 1994, 9). Lehdessä julkaistu puhe on kuitenkin kokonaisuudessaan kansallispukumyönteinen ja isänmaallista henkeä korostava. Kolmas kansallispukuja vastustava kirjoitus julkaistiin radikaalin jungfennomaanisen Satakunnan numerossa 33, 17.8.1878. Maalaiskirjeessä mainitaan myös kansanpuvut kuoleman kontekstissa, hautojen yhteydessä:

Että muotihulluus on pitkäänmittaan päässyt, sen kaikki myöntävät, mutta autetaneeko sitä kansallispukujen haudoistaan esiin tuomisella niin kuin sitä auttaa pitäisi, ei ole warmu. Päinwastoin lienewät useatki kansallispuwuista jotenki epäkäytännöllisiäki, joten ne tuskin ollenkaan sopisiwat jokapäiwäisiksi. Juhlapuwuiksi ne tietysti Olisiwat soweliaita ja kauniita, jos waan woisi naisellinen loiston himo tyytyä niiden vähäiseen koristeluun. [24] Satakunta 33, 17.8.1878.

Kansallispukukritiikkiä rakennetaan jälleen kansanpukujen epäkäytännöllisyyden ja ”kuoleman” kautta. Juhlapuvuiksi kirjoittaja myöntää kansallispukujen sopivan, mutta ei usko naisten kiinnostuvan niistä niiden pelkistetyn ulkomuodon takia. Kirjoittajan voi olettaa olevan kouluja käynyt, koska hän vahvistaa argumentaatioitaan kirjeen lopussa viittaamalla Dianaan eli roomalaisen mytologian metsästyksen neitsytjumalattareen.

Kansallispukukritiikki siis koostuu aineiston valossa rationaalisesta kansanpukujen vastustuksesta. Pukujen epäkäytännöllisyys, naisten koristelunhalu ja ihmisten menettämä yhteys perinteisiin pukuihin nimetään kritiikin vaikuttimiksi. Kyseiseen aiheeseen voi myös hakea yhtymäkohtia Edistykselliset aikalaiset -luvusta, jossa muotipukujen käyttöä perustellaan niiden ajan henkeä kuvaavien ominaisuuksien takia. Muodin puolestapuhujat eivät kelpuuttaneet muinaismuistoja vaatteikseen kirjoitusten perusteella.

5. PUKEUTUMINEN OSANA NAISSIVISTYSTÄ

Naiskansalaiset ja yhteiskunnan äidit

Kansallisuus ja sen ilmentäminen olivat kiinteä osa kansallispukuihin liittynyttä keskustelua. Suomen oleminen Venäjän alaisena suuriruhtinaskuntana oli psykoanalyttikko ja psykiatrian dosentti, Martti Siiralan (1999, 40) mukaan sopiva askel ”kohti erillistä suomalaista identiteettiä”. Kansanitseeseen tutustuminen eli kansallinen herääminen ilmeni muun muassa myyttisen ja historiallisen juurten tutkimisena, yhteiskuntaelinten kehittämisenä ja taiteellisen ilmaisun kehittymisenä tukemaan suomalaista tietoisuutta ja identiteettiä (Siirala 1999, 40). Fennomania nationalistisena liikkeenä edisti suomalaisten historian, perimän, kulttuuristen symbolien, koulutusjärjestelmän ja kansallisen identiteetin perustan kehittymistä. (Vainio & Savolainen 2006, 151).

Kansallisen identiteetin alueelliset identiteettityypit pohjautuivat talonpoikaisyhteisöihin, joista kaikkein edustavimpina pidettiin hämäläistä talonpoikaisyhteisöä. Hämäläisiin liitettiin hyvinvoivuus ja hitaus. Tämä on vain yksi esimerkki sisämaan fennomaanien talonpoikia ihailevasta lähestymistavasta. Ruotsinkielinen sivistyneistö esimerkiksi Pohjanmaalla omaksui ja suosi suomalaisen talonpoikaiskulttuurin sijasta läntisen Euroopan kulttuurivaihtumista. (Vainio & Savolainen 2006, 25.) Suomalaisuuden rakentamiseen kuului ulkonaisen olemuksen saattaminen kansalliseksi, joten ihmisiä rohkaistiin käyttämään kansallistunnetta ilmentäviä kansallispukuja. Tuloksia itsenäisyyden tai pukeutumisen muuttumisen suhteen ei kuitenkaan voinut syntyä teoitta. Vaikka ponnisteluja itsenäisen kansan vuoksi tehtiin enenevässä määrin, kansallisaatteen toteutuminen oli Suomessa vasta kehittymäisillään.

Kansallisuusaatteen ja pukeutumisen välisestä yhteydestä kirjoitetaan radikaalin jungfennomaanisen Savonlinnan numerossa 40, 2.10.1880 julkaistussa pääkirjoituksessa. Kirjoittaja -alli- selvittää kansallispuvuista kertovan, kolmiosaisen sarjan toisessa osassa 19. vuosisadan ilmiöitä, joihin kuuluu ”kansallisuuden toteuttaminen ja tunnustaminen”. Hän jatkaa korostamalla historian merkityksestä kansoille ja kertoo kansanpukujen keräämisestä talteen. Muinaiset juuret -alaluvussa esille nousseen muinaisteeman lisäksi kirjoittaja selostaa konkreettisesti tehtyä työtä pukeutumisen saattamiseksi kansalliseen muotoon:

Perustettu on Suomen käsityönyhdistyksen ystäväin seura, jonka tarkoituksena on muun muassa kansallispuvuista poimia malleja ja niiden jälkeen tehdä vaatteita, saada koristekaavoja muinaisen luontaisen kaunotunteen luomia, lyhyesti, seuran tarkoitus on luoda kansallisaatteelle ulkomuotoa, ulkonaista asua. Paitse tätä nähdään tuon tuostaki jonkun isänmaallisen ja kansallismielisen tyttären kantaman kansallispukua warsinki kesäaikana.

— Ja mitä tämä kaikki todistaa? Todistaako se sitä, että kansallisaate meidän maassamme ei ensinkään ole kansallispuvuista välittänyt? Tai todistaako se, että me olemme ikipäiwiksi unhoittaneet isiltämme perityn ulkoasun ja että wastaki aiomme waan unhoittaa mitä kansallispukuihin tulee? Ei suinkaan. Päinwastoin todistaa tämä että me astumme aiwan samoja teitä kuin moni muukin kansa kansallisaatteen alalla ja sen hyväksi. Siitä päättäen, mitä edellä on sanottu, pidämme siis kansallispukujen käytäntöön tulon kansallisaatteen luonnollisena seurauksena jahka se siihen määrään ehtii kehkeytyä. Tällä emme tahdo inttää, että kansallispuwut (sanon puwut, sillä niitä on monta eri laatua) vanhassa muodossa muuttumattomina tulewat käytäntöön, päinwastoin luulemme, että ne muodostuneina aremminki woiwat woittaa alaa ja että niistä otetut mallit koriste- y. m. mallit saawat jalansijaa maassamme ja tästähän juuri se alku, jossa olemme, todistaa. Lyhwesti: suomalaisuus ollaksensa tosikansallinen pukee päällensä myöski suomalaisen asun. [28] Savonlinna 40, 2.10.1880.

Kirjoittajan näkemyksen mukaan kansanpukuihin kohdistuva kiinnostus ja pukujen käyttöön tuleminen uudelleen on seurausta kansallisuusaatteesta, joka on vaikuttanut muidenkin kansojen keskuudessa. ”Tosikansallinen” suomalaisuus tulee pukea pukuun, jonka koristemallit on ammennettu kansanpuvuista. Kirjoittaja myös mainitsee suomalaiseen taiteellisuuteen ja käsityön alaan vaikuttaneen Suomen Käsityön Ystäväin yhdistyksen, joka perustettiin ylioppilaskuntien keruumatkojen vanavedessä vuonna 1879. Yhdistystä perusmassa ollut Suomen ensimmäinen maisemaekspressionisti Fanny Churberg oli opintomatkillaan Euroopassa nähnyt teollisuuden vaikutuksen taiteen arvostamiseen tai sen puuttumiseen. (Jokela 1979, 5.) Uutta muotokieltä ja koristeaiheita alettiinkin etsiä kansankäsitöistä Pohjoismaiden mallin mukaan, etenkin Ruotsin (Jokela 1979, 5; Priha 1999, 10).

Viisi vuotta ennen Suomen yhdistystä perustettu ruotsalainen Handarbetets Vänner edisti isänmaallisessa ja taiteellisessa hengessä kansallisten käsitöiden mallien ja tekniikoiden

suojelua. Yhdistys myös lisäsi vähävaraisten naisten yhteiskuntatietoisuutta ja työllisyyttä, ja teki perheille mahdolliseksi käyttöesineiden valmistamisen kotona. (Priha 1999, 9–10.) Suomen Käsityön Ystävain yhdistyksen sääntöjen mukaisesti yhdistys muun muassa hankki maaseudulta käsitöitä, jotka olivat häviämässä. Mallien soveltaminen nykyajan tarpeisiin nähtiin myös tärkeänä tehtävänä. (Jokela 1979, 6.) Yhdistystoimintaan kannustettuja, lähinnä pääkaupungin sivistyneistöä, kehoitettiin pitämään näyttelyitä, joiden myynti- ja arpajaistulolla tuettaisiin uuden yhdistyksen toimintaa (Priha 1999, 10).

Kansallispukujen luominen oli osa kansallisuusaatteen ilmenemistä. Kansallisuuden heijastaminen pukeutumiseen oli tärkeä osa suomalaisen identiteetin rakentamista. Suomalaiset todistivat omaavansa jotain erikoista ja ainutlaatuista omia kansallisia vaatteitaan esittelemällä muille kansallisuuksille. Kansallisuuden tunnustaminen ja esille tuominen oli toivottavaa, koska kansallistunottoman ihmisen koettiin olevan huono kansalainen. Tähän päädytään radikaalin jungfennomaanin Satakunnan numerossa 23, 19.3.1884 nimimerkillä I.P.H. julkaistussa kirjoituksessa. ”Kansallis-puvut”-nimellä otsikoidun kirjeen alussa pohditaan kansallistuntoa ja kansalaisuutta, sitten kirjoittaja päätyy kritisoimaan muotia ja puhumaan kansallispukujen puolesta. Kirjoittaja selvittää, millaisia ominaisuuksia kansallistuntoisella ihanneihmisellä olisi:

Kansallistunto on ihmisen parhaimpia ominaisuuksia. Ihminen, jolta puuttuu kansallistuntoa, on huono kansalainen, eikä vastaa muutenkaan oikeata tarkoitustansa. Mutta kansallistunto ei ole mikään kansallistunto sanan täydellisessä merkityksessä, jos ihminen ainoastaan tietää olevansa jonkun kansan jäsen. Kansalaisen pitää tietämisen, millä pohjalla hänen kansallisuutensa seisoo; hänellä pitää olla warmä wäkuutus kansallisuutensa perusteiden luotettawasta lujuudesta. Epäilewä mies horjuu sinne ja tänne; epäilewä kansalainen on heikko kansallisuutensa kannattaja. Kansallisuus on sitä lujempi, mitä itsenäisempi. Kansalainen työskentelee sitä innokkaammin ja woimakkaammin, mitä omawaraisemmaksi hän itsensä tuntee, mitä vähemmän muista rippuwaksi hän kansansa tietää. Mitä enemmän kansalla on omituista eli erityistä kansallisomaisuutta, sitä eläwämpi on sen jäsenien kansallistunto. Kansallisten erityis-ominaisuuksien joukkoon kuuluwat kansallispuwutkin. Tosin ei puku ole kansallisuudelle juuri pää-ehtoja, eikä niin tärkeä kuin esim. oma kieli, mutta kansallismielisestä on ainakin kotoinen puku kallein. [23] Satakunta 23, 19.3.1884.

Kirjoituksen mukaan hyvä kansalainen on kansallistuntoinen, itsenäinen, omavarainen ja kansallisuusomaisuuden tiedostava ihminen. Kielen lisäksi kansallispuvut luetaan myös kansalliseksi omaisuudeksi. Kirjoituksessa ei määritellä sukupuolta hyvälle kansalaiselle, vaan vastuu koskettaa yhtäläisesti kaikkia. Vaikka sukupuoleton kansalaisuus saatetaan esittää ideaalina, kansallisuuden henkisyden taustalla vaikuttaa silti sukupuolitettu ruumis. Tästä johtuen naiseuden kontekstiin liitetään aina hoivaus, äitiys, koti ja perhe. (Lempiäinen 2002, 33.) Naisten olemuksen ja tehtävien määrittelyssä keskeisiä käsitteitä olivat hyve ja siveellisyys. Muita toivottuja ominaisuuksia olivat muun muassa viattomuus, ujo-us, tunteellisuus ja varovaisuus. Ei-toivottuihin ominaisuuksiin luettiin turhamaisuus, huvittelunhalu, pinnallisuus ja kateellisuus. Sukupuolta määritettiin polariteetti-ihanteen kautta, jonka mukaan esimerkiksi naisen asema on palveleva, miehen hallitseva tai naisen elämässä rakkaus on siveellistä ja miehellä vastakohtaisesti aistillista intohimoa. Naisten kutsumus nähtiin vahvasti äidillisenä. Naimattomat naiset taas esitettiin väestöpoliittisena ja ideologisena ongelmana. Siveellisyyttä käsitellessä pitää ottaa huomioon seksuaalinen siveys, mutta myös toisenlainen siveys, jolla tarkoitettiin sivistystä. (Häggman 1994, 182–184, 187, 199, 219.) Siveellisyys esimerkiksi Snellmanin töiden yhteydessä ei ole seksuaalista vaan liittyy hegeliläisessä hengessä valtiolliseen toimintaan. Siveellinen kansalainen on täten poliittisesti aktiivinen ja muuttaa kulttuuriaan toiminnansa kautta. (Pulkkinen 2011, 40–41.)

Naisten aseman kohottaminen emansipaation hengessä tarkoitti myös naiskansalaisuuden muuttumista. Teoksessaan *Perheen vuosisata* historiantutkija Kai Häggman (1994) toteaa, että ”naisen kansalaistumisen ensimmäinen etappi oli naisen sivistyminen”. 1840–1860-lukujen Suomessa naisten evätyihin ihmisoikeuksiin otti kantaa muun muassa J.V. Snellman. Sivistyneen luokan naisten koulutuksen tarkoituksena oli sitoa nainen perheen pariin ja lähinnä ymmärtää miespuolisten perheenjäsenten toimintaa perheen ulkopuolella, julkisessa elämässä. Snellmanille naisten perusoikeudet eivät tarkoittaneet esimerkiksi poliittisia tai korkeampia opinnollisia oikeuksia. (Häggman 1994, 196.)

1860-luvulta lähtien kohti vuosisadan loppua naisen asemasta käyty keskustelu muuttui konkreettisemmaksi naimattomien naisten kannalta. Heidän oikeuksiensa laajentaminen ja mahdollisuus osallistua julkiseen toimintaan olivat keskustelussa huomion kohteina. Tästä huolimatta suurimmaksi osaksi koko 1800-luvun aviosäädystä eläminen ja perheen piirissä työskentely toi naiselle enemmän arvostusta verrattuna kodin ulkopuoliseen palkkatyöhön. Kysymykset tasa-arvosta ja perusoikeuksista olivat osa kansallisvaltion ja kansalaisyhteiskunnan rakentamista. Vapaus, sivistys ja oikeus poliittiseen osallistumiseen olivat äitien

kotikutsumuksen ja naisten kansalaisoikeuksien yhteensovittamista. (Häggman 1994, 202, 220–221.)

Perinteinen elämä ei kuitenkaan houkutellut enää kaikkia. Sosiaalisessa hierarkiassa alempana oleville kansalaisille, tässä tapauksissa naisille, sivistys ja koulutus olivat väyliä sosiaaliseen nousuun, johon pyrittiin aktiivisesti (Stark 2006b, 101). Avioituminen tai piiaksi ryhtyminen ei ollut enää kaikille yhtä merkityksellistä. Vaihtoehtoina oli esimerkiksi ryhtyminen opettajattareksi, postineidiksi, puhtaaksikirjoittajaksi tai sairaanhoitajaksi. (Mikkola 2006, 187; Rantala 2011, 268.) Toisaalta, opettajattarena toimimista saatettiin pitää myös loukkaavana suhteessa naisen perinteisen paikan ihanteisiin. (Häggman 1994, 199). Naisten aktiivisuus saatettiin myös tuomita luterilaisen kirkon taholta vedoten Raamatun auktoriteettiin (Markkola 2000, 114). Perheen aseman korostaminen kansakunnan moraalisena perustana johti siihen, että naisista tuli äitejä perheiden lisäksi myös kansakunnalle. Tämä yhteiskunnallinen äitiys näkyi esimerkiksi haluna parantaa avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten asemaa tai valistustyönä raittiuden hyväksi. (Hagner 2006, 45–46.)

Yhteiskunnallisen äitiyden ihanteeseen sisältyi myös ajatus naisista kutsumustaan toteuttavina opettajattarina. Kansakouluopettajattaret olivat usein sosiaaliselta taustaltaan säätyläisiä, jotka halusivat elättää itsensä ja elää itsenäistä elämää ilman holhousa. Opettajattareksi alkaminen tarkoitti uudenlaisen vapauden ja itsenäisyyden lisäksi myös säätykierron alenemista. Miehillä opettajaksi ryhtyminen tarkoitti useimmiten nousua säätyjen keskuudessa, koska yleisesti suurin osa miesseminaarilaisista tuli alemmista sosiaaliluokista. Opiskelua leimanneen kurin ja kontrollin lisäksi seminaarilaisilta vaadittiin yksinkertaista pukeutumista ja vakavuutta, samoin palveluallttiutta ja uhrautuvaisuutta. Vaatimukset mallikelpoisuudesta ylettyivät myös viran ulkopuoliseen aikaan. Erityisesti naisilta odotettiin nuhteettomuutta. Opettajattaren elämää saatettiin kontrolloida opinahjon taholta päättämällä hänen seurustelustaan, nautintoaineiden käytöstä, pukeutumisesta ja ehostamisesta. Opettajan virassa ei siis ollut yksityistä ja julkista puolta, vaan se oli elämäntapa. (Rantala 2011, 268, 274, 279, 283–284, 291.)

Radikaalin jungfennomaanisen Uuden Suomettaren numerossa 82, 16.7.1875 julkaistussa kansakoulun kokouskuvauksessa esitetään ajatuksia liittyen kansakoulunopettajattariin ja pukeutumiseen. Kirjoituksessa selostetaan Jyväskylän seminaarin johtajan, K.G. Leinbergin vaimon, rouva Leinbergin puhetta vaatteiden yksinkertaisuudesta ja puheen jälkeen käytyä keskustelua kyseisessä tilaisuudessa. Nuhteettomuuden ja mallikansalaisen ominaisuudet nousevat esille rouva Leinbergin puheessa:

Meiltä, jotka seisomme Suomen lasten ja nuorison keskuudessa, waaditaan, että olemme heille hyväksi esimerkiksi yksinkertaisuudessa ja totisessa nöyryydessä. Lapset luovat meihin silmänsä, kun opetamme heille kristillisyyden totuuksia ja kun awaamme heille tietojen aarteet. [32] Uusi Suometar 82, 16.7.1875.

”Yksinkertaisuus”, ”totinen nöyryys”, ”kristillisyyden totuudet” ja ”tietojen aarteiden avaaminen” ilmentävät kaikki opettajattariin kohdistuneita odotuksia ja vaatimuksia. Opettajattaren tulee ilmentää ja opettaa yksinkertaisuutta elämäntyylistä vaatetukseen ja muuhun olemukseen. Myös auktoriteettien edessä nöyrytyminen, hurskaus ja tiedollisen ja taidollisen opetuksen antaminen lapsille kuvaillaan opettajantyön tärkeinä ominaisuuksina. Puhetta seuranneessa vilkkaaksi kuvaillussa keskustelussa kansakoulunopettajattaret jatkasivat kommentoimalla opettajattarien käyttäytymistä:

— *Eräs kansakoulun-opettajatar sanoi kotonaan yhdistyvänsä rouwa Leinberg’in esitykseen ja lausui katkeruutensa ja mielikarwautensa siitä, että moni kansakoulun-opettajatar oli antanut itsensä turhuuden palweliaksi. Sitä kansakoulun-opettajatarta, joka ylöllisyyttä ja komeutta harrastaa, puhuja ei pitänyt oikeutetuksi pyytämään waltiolta eläke-rahaa vanhain päiwäinsä turwaksi.*

— *Toinen kansakoulun-opettajatar sanoi ymmärtäneensä, että rouwa Leinberg oli lausunut kehoituksensa kaikille naisille ylimalkaan eikä ainoastaan opettajattarille, mutta katsoi tämän asian kuitenkin likinnä koskeman kansakoulun-opettajattaria. Muut owat edeswastauksessa ainoastaan omasta itsestään ja perheestään, kun sitä vastaan kansakoulun-opettajatar on edeswastauksessa kaikista niistä lapsista, jotta hänen johdatettawaksensa owat uskotut. Jäljittämishalu on lapselle aiwan luonnollinen; puhuja oli itse nähnyt, miten oppilaat mielellään muodostawat pukunsa opettajattarensa mukaan. Myöskin yhteinen kansa useinki mukautuu waateparsissaan siwistyneitten mukaan; kansakoulun-opettajatar on monessa paikoin seura-elämänsä esikuwana ja hänen vaikutuksensa tulee tuntuwaksi kouluakin ulompana. Kansakoulun-opettajattarien tulee siis noudattaa lujaa yksinkertaisuutta. Se on heille kallis welwollisuus. Heidän tulee waatettaa itsensä siwosti ja somasti, mutta ilman kaikkea prameutta. Puhuja esitteli käytettäväksi niin paljo kuin mahdollista kotona kudottuja waatteita [32] Uusi Suometar 82, 16.7.1875.*

Ensimmäisessä kommentissa todetaan, että ”ylöllisyyttä ja komeutta harrastavalla” opettajattarella ei tulisi olla oikeutta pyytää eläkettä. Toisessa kommentissa Leinbergin asian todetaan esitetyn kaikille naisille, mutta sen myös todetaan koskettavan lähinnä kansakoulunopettajattaria. Oikeanlaisen käyttäytymisen oikeuttamisessa vedotaan lapsen luonnolliseen jäljittämishaluun ja asemaan ”seura-elämän esikuvana”. Toteamus opettajattaren vaikutuksen tuntuudesta koulun ulkopuolella vahvistaa näkemystä opettajuudesta julkisena elämäntapana.

Radikaalin jungfennomaanisen Päijänteen numerossa 62, 6.8.1878 julkaistussa kirjeessä Teppo eli Minna Canth ottaa kantaa kansallispukukysymykseen ja muotiin. Hän myös liittää pukuasian kansakoulunopettajattariin:

Muotien walta ja turhamaisuus owat jo kuitenkin niin suuret, että tuskin rohkenee toiwoa tämän tuuman [kotimaisten kansallispukujen käytön] yleisemmin toteutuwan, mutta jos esim. kansakoulun-opettajattaret ja muut naiset, jotka owat kansaan likeisemmässä yhteydessä ja jotka kansan etua harrastawat, omalla esimerkillään ja kehoituksillaan pyytävät niitä yleisimmiksi saada aluksi kansankin seassa on sillä jo paljon voitettu. [21] Päijänne 62, 6.8.1878.

Panos pukeutumisen yksinkertaisuuden ja kansallispukujen edistämiseksi korostetaan olevan olennainen osa kansakoulunopettajattarien tärkeitä tehtäviä. Heidän ja muiden ”kansan etua harrastavien” naisten esimerkillinen käyttäytyminen ja sivistäminen esitetään tärkeänä toimintana, koska uudet aatteet ja käyttäytymismallit saatiin näin välitettyä rahvaalle. Canthin näkökanta pukuasian, opettajattarien ja kansan etua harrastavien naisten suhteen on ymmärrettävä, koska uudet tavat usein omaksuttiin opettajilta ja pukeutumisen muutokset säätyläisten keskuudesta (Mikkola 2006, 195). Konkreettisia toimia kansallispukujen suosion lisäämiseksi esitetään radikaalin jungfennomaanisen Savonlinnan numerossa 41, 9.10.1880 julkaistussa pääkirjoituksessa. Kansallispukuja käsittelevän trilogian toisessa osassa nimimerkillä -alli- kirjoittanut vetoaa kansakoulunopettajattariin ja johtokuntiin kansallispukuasiassa:

Kansallispukujen suurempaan käytäntöön saamista warten sekä kansallismallien ja waatemuodostuksien käyttämistä warten pyytäisimme nöyrimmästi esittää:

1:o Että kaikki kansakouluopettajat etenki opettajaneidot yksimielisesti rupeaisi oppilailleen kansallismallien mukaan opettamaan waatekappalten y. m. walmistamista.

2:o Että etenki suomalaisten tyttökoulujen opettajaneidet ja etupäässä koulun johtajatar ottaisi käsitoissä opettaaksensa sekä kansallispukuja että kansallismalleja ja että, mitä johtajattareen tulee, hän pitäisi tarpeellista huolta tämän asian toimeenpanemista warten.

2:o Että kansallismallien tilaamista warten sekä kansakoulun opettajattaret, että suomalaisten tyttökouluin opettajat kääntyisiwät koulun johtokuntien puoleen pyynnöllä saada tarpeelliset warat ja että pahimmassa tapauksessa iltahuwien ja arpa-jaisten kautta samat ottaisiwat hankkiaksensa osapuulle riittävät warat asian edistämistä warten.

4:o Että kansakoulun johtokunnat (suomalaiset tyttökoulut owat enimmäkseen waltion epäsuosiossa) kääntyisiwät sekä kuntien että waltion puoleen pyynnöllä saada apuwaroja kansakoulun käsityön parantamista ja edistämistä warten.

Asia tulisi näin enemmän yleiseksi ja olisi silloin suurempi menestys.

[29] Savonlinna 41, 9.10.1880.

Kirjoittaja korostaa opettajattarien vastuuta ja merkitystä kansallismallien opettamisessa, johtajattarien vastuuta toiminnan mahdollistamisessa kouluissa ja johtokuntien roolia epäsuosittujen tyttökoulujen varojen hankkimisessa. Näin kansallispukujen aseman edistäminen ei lepäisi vain muutamien aktiivien hartioilla, vaan -allin- mukaan asia tulisi ”enemmän yleiseksi ja olisi silloin suurempi menestys”. Kirjoituksessa korostuu koulujen tärkeys kansallispukujen ja -mallien edistämisen kanavana. Oikeus opiskeluun oli kuitenkin naisten kohdalla harvojen oikeus vielä 1800-luvulla.

1800-luvun puoleen väliin asti tyttöjen koulutusta oli leimannut pyrkimys salonkikelpoisuuteen, jota varten opiskeltiin käytöstapoja ja pianonsoittoa. Tyttökoulut alkoivat vähitellen syrjäyttää salonkikelpoisuuteen tähtäävää koulutusta, mutta koulutus ei silti antanut riittävää pohjaa yliopisto-opinnoille. Tytöt joutuivat käymään vielä jatkokoulun saavuttaakseen saman opillisen tason kuin yhteiskoulusta valmistuneet oppilaat. Tyttökoulujen tarkoitus oli kouluttaa sääty-yhteiskunnan hyväksymään naiselliseen kutsumukseen, ei valmistaa korkeampaa koulutusta varten. (Hagner 2006, 42.)

Radikaalin jungfennomaanisen Auran numerossa 55, 11.7.1882 julkaistu pääkirjoitus käsittelee naissivistystä. Nimimerkki -rt- kirjoittaa kauneustieteestä ja sen opiskelun hyödyistä. Hän myös selostaa naisista ja kauneusaistista:

Naisen luonto etsii ja ikäwoitsee kauneutta. Mutta jätettynä ilman johdatusta kauneuden laeista ja perustotuuksista eksyy tämä naisen kauneuden aisti hywin usein harhateille. Tämä harhateille eksyminen taas tuottaa kansallista ja taloudellista tappiota, ja on sentähden sitäkin enemmän wahingoksi. Tarkoitamme waatteiden ja huonekalujen muotia. [2] Aura 55, 11.7.1882.

Kirjoittajan mukaan kauneuden tavoittelu ja nainen kuuluvat luontaisesti yhteen, mutta harjaantumaton kauneudentaju tuottaa ”kansallista ja taloudellista tappiota”. Kirjoituksen teemoja lisää analysoimalla saadaan selville, että kirjoittaja kannattaa yksinkertaisuutta ja suoruuutta. Tästä syystä ranskalaiset muodit eivät kirjoittajan mukaan sovi suomalaisen päälle. Hän jatkaa:

Se on siis yksinkertaista suomalaista muotia kun tahtoisimme saada syntymään noitten kalliitten ja meille sopimattomain Ranskalaisten sijaan, ja tähän tarwitsewat naisemme tietoa kauneuden säännöistä. Näiden suomalaisten muotien aikaansaamiseksi onkin jo alku tehty kotimaisten kansallispukujen ja koristeiden kokoomalla, mutta järjellinen ja meidän oman luontomme mukainen edistyminen tällä tiellä ei woi tulla kysymykseen ilman yleisempää esteettillistä naissivistystä. [2] Aura 55, 11.7.1882.

Muotikriittistä ja kansallispukumyönteistä diskurssia noudattava kirjoitus huomioi esteettisen sivistyksen merkityksen ”suomalaisten muotien” luomisessa. Kansanpukujen ja kansalliskoristeiden kokoamista kiitellään hyvänä alkuna suomalaisen muotokielen luomisessa. Kirjoituksessa kerrotaan myös toinen syy ”estetiikin oppimisen” tarpeellisuudelle naiskouluissa. Kauneutta miehiä enemmän ihailevien naisten tulisi etupäässä saada koulutusta, jotta suomalainen taide saisi ”ylempää kannatusta ja harrastusta”. Naisten esteettistä sivistystä perustellaan kansallisen ja taloudellisen hyödyn, ja myös ”itsenäisyyden” ja ”omantakeisen kauneuselämän” näkökulmista.

Oikeudesta koulutukseen otettiin kantaa muun muassa Suomen Naisyhdistyksen perustamiskokouksessa ja yhdistyksen ohjelmassa vuonna 1884. Painovalmiiksi vuonna 1885

valmistuneessa Suomen Naisyhdistyksen ohjelman kahdessa ensimmäisessä pykälässä vedotaan oikeuteen kouluttautua:

§ 1. Sama oikeus ja tilaisuus naiselle kuin miehelle saavuttamaan sekä yleissivistystä että ammattitietoja.

§ 2. Oikeus naiselle suorittamaan sekä akatemiaallisia että muita tutkintoja saadaksesen nauttia niitä etuja, joihin nämä tutkinnot oikeuttavat.

Esityksiin vaikuttivat englantilaisen filosofin ja liberaalin, Stuart Millin ajatukset vapaasta kilpailusta sukupuolten kesken, samoin pohjoismaisten ja amerikkalaisten naisyhdistysten ja -kokousten antamat esimerkit. (Tuulio 1959, 90–91.) Kristillisyyden merkitystä naisyhdistyksen toiminnassa korosti muun muassa Alexandra Gripenberg, yksi 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun merkittävimmistä naisaktivisteista. Naisten ja miesten välisen yleisen tasa-arvon lisäksi vaadittiin myös moraalista reformia, joka takaisi seksuaalisen vapauden ja tasa-arvon sukupuolten välillä. Kaiken kaikkiaan naisellinen näkökulma ja naisten edustamat arvot nähtiin tarpeellisina politiikassa. (Markkola 2000, 132–133, 139.)

1870-luvulta lähtien yliopisto-opinnot tulivat mahdollisiksi naisille, mutta heidän piti hakea vapautusta sukupuolestaan vuoteen 1901 asti. Rosina Heikel, ensimmäinen suomalainen naislääkäri, antoi oman panoksensa naisten akateemisten opintojen tukemiseksi. Vuonna 1885 perustettu Konkordia-liitto tuki muiden naisyhdistysten kanssa henkisesti ja taloudellisesti naisten opiskelua aikaisemmin vain miehille tarkoitetuissa opinahjoissa. Ensimmäinen suomalainen yhteiskoulu perustettiin Helsinkiin vuonna 1899. (Hagner 2006, 42–44.) Käsitöiden opettajan koulutusta alettiin antaa muun muassa Helsingin Käsityökoulussa vuodesta 1885 lähtien. Opintoihin kuuluivat muun muassa vuoden mittaiset, pakolliset käytännön taitojen opettelu -kurssi ja opettajatar-kurssi. (Salo-Mattila 2000, 60.)

Äänensä kuuluviin saaneet naiset tarvitsivat sivistyksen ja kehittyvän yhteiskunnallisen aseman lisäksi myös vapauttavia vaatteita, jotka mahdollistivat toiminnan uudessa luonnollisessa ympäristössä. Muodin kahleista irti pääseminen yhdistetään naisten yhteiskunnalliseen vapautukseen seuraavassa maaseutukirjeessä, joka on julkaistu radikaalin jungfenno-
maanisen Kaiun numerossa 83, 17.10.1885. Kirjoitus on nimetty otsikolla ”Kukistakaat muoti-tiranni!” Oulusta kirjoittanut nimimerkitön nainen kohdistaa sanansa helsinkiläisille naisille. Hän kirjoittaa muotikriittistä diskurssia mukaillen. Muoti esitetään kahleena, jonka naiset ovat saaneet turhamaisuudestaan:

Eikö muoti-tirannius ole pidettävä jo semmoisena wälttämättömänä pahana, jonka suhteen ei woi muuta kuin alistua? — Onpa kylläkin, mutta sillä ehdolla wain että orjia löytyy, sillä ilman orjitta ei synny tirannia. — Ja nytkö enää me naiset wapaaehtoisesti tahtoisimme antautua orjiksi moiselle herralle kuin tässä kysymyksessä olewalle, nyt kun naisen wapauttaminen on päässyt päiwän kysymyksien joukkoon, on waltiopäiwilläkin huomioon päässyt! — Jos meillä todellakin on todellinen halu päästä wapaiksi niistä kahleista, joita wanhat ennakkoluulot ja wanhentuneet asetukset päällemme laskee, niin olisi mielestäni paras keino osottaa halumme todellisuutta se, että ensi kädessä wiskaisimme niskoiltamme niitä kahleita, joita oma turhamielisyytemme päällemme panee. [16] Kaiku 83, 17.10.1885.

Kirjoittaja moittii naisia antautumisesta muodin orjuudelle, koska ”naisen vapauttaminen on päässyt päiwän kysymyksien joukkoon, on waltiopäiwilläkin huomioon päässyt!” Turhamielisyyden kahleita vastustamalla kirjoittajan mukaan päästäisiin vapaaksi myös muista ”vanhoista ennakkoluuloista ja wanhentuneista asetuksista”. Kirjoittaja myös pyytää kirjoituksensa lopussa naisten vapauttamista johtavien naisten huomioivan tämän pukeutumisasian. Hän perustelee muodin kahleista pääsemistä naisten vapautuksen edistämisen lisäksi myös kansantaloudelliselta kannalta, kansallispukumyönteisen diskurssin mukaisesti. Lopuksi hän esittää konkreettisia toimia kansallispukujen suosion lisäämiseksi.

Naisten pukeutumisen muutosta heidän yhteiskunnallisen asemansa muuttuessa on myös kommentoinut arkkitehti Adolf Loos. Loosin mukaan naisten arvo ei tule riippumaan enää sensuaalisuudesta, silkistä tai ruseteista, koska he saavuttavat taloudellisen ja älyllisen itsenäisyyden työn avulla. Tästä johtuen koristeet tulevat häviämään naisten yltä. Loosin mukaan tämä on hyvä asia, koska koristelujen määrä on suoraan suhteessa kulttuurin saavuttamaan tasoon. Ornamentiikan tulee näin vähetä kulttuurin edistyessä. (Loos 2011, 68, 70.) Vaikka huomio ornamentiikan ja primitiivisyyden yhteydestä on epäkorrekti nykyajan näkökulmasta katsottuna, huomio koristeiden ja ylellisyyden karsimisesta pukeutumisessa on kuitenkin yhteneväinen 1800-luvun lopun muotikriittisen diskurssin kanssa. Kirjoituksissa naisten omaa aktiivisuutta ja vastuuta korostetaan muutoksen saavuttamisessa. Seuraavassa alaluvussa lähestyn tätä naisten omaa aktiivisuutta erään esimerkin kautta pukeutumisen yksinkertaistamisen ja kansallispukujen suosion kasvattamisen näkökulmasta.

Tapaus Jyväskylän ”kansallispuku”

Tapaus Jyväskylän ”kansallispuku” on lajissaan hieman erikoinen alakappale, koska se on oma pienoistutkielmansa päätutkimukseni sisällä. Olen käsitellyt aikaisemmissa pääluvuis- sa pukeutumisen diskursseja muotimyönteisyyden ja -kriittisyyden sekä kansallispuku- myönteisen ja -kriittisyyden näkökulmista. Tässä alaluvussa analysoituja kirjoituksia on luonnollisesti tulkittu irrallisina muodin ja kansallispukujen selontekoina myös aikaisem- missa luvuissa. Tämän luvun tarkoitus kuitenkin on osoittaa, miten muotiin ja kansallispu- kuihin liittyvät diskurssit ilmenevät yhdestä tietystä puvusta käydyssä keskustelussa. Pu- kuun liittyvää keskustelua voi pitää vilkkaana ja vuorovaikukseellisempänä kuin tutkielman muita kirjoituksia, joten siitäkin syystä pukuun liittyvät kirjoitukset ansaitsevat oman ala- lukunsa.

Selvitän, miten tästä kyseisestä puvusta keskusteltiin, miten sen asemaa kansallisuuden kuvastimena oikeutettiin ja mitä sen nähtiin symboloivan. Sana kansallispuku on lainaus- merkeissä, koska haluan erottaa museaalisille esikuville perustuvat kansallispuvut täysin vapaasti sommitelluista tai esimerkiksi muista maista kopioiduista asukokonaisuuksista. Yritän selostaa ja tulkita lehdissä virinnyttä keskustelua tästä ”kansallispuvusta” lehtikir- joitusten perusteella. Tämä tarinamainen kertomus saa alkunsa Jyväskylän kansakouluko- kouksen aikana, heinäkuussa vuonna 1875. Myös tästä syystä olen sijoittanut tämän alalu- vun naissivistystä ja kansallisuutta käsittelevän pääluvun alle. Kokouksen aikana pidettiin erilaisia puheita, kuten esimerkiksi Minna Canthin puhe raittiuden puolesta ja seminaarin johtajan, Karl Gabriel Leinbergin vaimon, Hilma Rosaura os. Thunebergin eli lyhyemmin rouva Leinbergin puhe vaatteiden yksinkertaisuudesta. Rouva Leinbergin puhe julkaistiin jälkikeskusteluineen Uuden Suomettaren numerossa 82, 16.7.1875. Kokouskuvauksen jul- kaiseminen radikaalissa jungfennomaanisessa Uudessa Suomettaressa aloitti keskustelun ”kansallispuvusta”, joka herätti huomiota lehtien palstoilla ainakin vielä vuonna 1882.

Kirjoitus alkaa Leinbergin lausumalla ”kehoituksella Suomen naisille”. Kehoituksen ydin- sanoma lyhykäisyydessään on, että naisten tulisi yhdistyä liittoon vastustamaan vaatteiden ”ylellisyyttä ja muodin valtaa”. Vaatteiden tulisi olla yksinkertaisia, koska se osoittaisi rakkautta ”Suomen maata ja kansaa kohtaan”, olisi hyväksi esimerkiksi lapsille ”yksinker- taisuudessa ja totisessa nöyryydessä” ja olisi soveliaampaa kuin ”nykyajan epä-mukaisiin ja oikullisiin pukuihin” pukeutuminen. Yhden yhteisen puvun esittelemistä pidetään liian rohkeana, mutta mustan puvun Leinberg näkee ”kauniina ja arvollisena”. Leinbergin luke- man kehoituksen jälkeen kuvaillaan puheen jälkeen käytyä keskustelua. Tilanteen havain-

noitsijan mukaan keskustelu oli vilkasta, koska asia oli ”ajallansa sanottu” ja useimmille ”aivan tärkeä”.

Seminaarin luonteesta johtuen lähes kaikki tai ainakin useimmat kommentoijat olivat luultavasti seminaarin opettajattaria. Näistä yhden mielestä ”ylöllisyyttä ja komeutta” harrastava kansakoulun opettajar ei ole oikeutettu pyytämään valtion eläkettä, toisen mielestä lapsen luonnollisen ”jäjittämishalun” takia opettajatar on myös vastuussa esimerkillisyydestä. Opettajattaren asema ”seuraelämän esikuvana” velvoittaa myös pukeutumista ”siivosti ja somasti” ja ”ilman kaikkea prameutta”. Kotikutoisuutta ja ”lujaa yksinkertaisuutta” korostetaan. Ammatiltaan tai koulutukseltaan tuntemattomat puhujat taas vastustivat kotikutoisuutta sen kalleuden ja epäkäytännöllisyyden takia kaupungeissa. Mustaa väriäkin kritisoidaan, samoin kansanpukujen uudistamista. ”Korukaluihin” ja ”garnityreihin⁷” käytettävä aika ja rahat olisi suunnattava parempiin kohteisiin. Näiden määritelmät herättivät myös keskustelua, koska jonkun mielestä garnityriksi voi kutsua yksinkertaista ”palteeta” eli esimerkiksi päärmettä puseron reunassa tai ”korukaluksi” sormusta. Leinberg vastasi tähän kommenttiin korostamalla jokaisen omaatuntoa pukeutumisessa ja liiton merkitystä turhuuden välttämässä.

Rajoitusten tekeminen pukeutumisen suhteen nähtiin myös ongelmallisena seuraelämän ja erilaisten asemien vaatimusten takia. Tästä johtuen liiton yhteisen päämäärän ja jokaisen omatunnon tulisi ohjata pukeutumista. Nimen kirjoittaminen liiton perustamista koskevaan paperiin julkisesti nähtiin lupausta vahventavana tekijänä. Ihmisen nukkuvasta omastatunnosta huomauttaneelle puhujalle vastattiin siteeraamalla Apostoli Pietarin varoituksia ulkonaisen olemuksen ja vaatteiden kauneuden etsimisessä. Lopuksi kerrotaan 40 naisen allekirjoittaneen nimensä liiton perustamista koskevaan paperiin, ja toisen kokouksen seuraavan ensimmäistä.

Ylellisyyden ja muodin vallan hillitsemiseksi kirjoituksessa ehdotetaan useita toimenpiteitä, mutta kuitenkin mikään niistä ei tunnu nousevan yli muiden. Kansanpukujen uudistaminen mainitaan, mutta se saa kritiikkiä osakseen. Kansakoulujen naisten asema seuraelämän esikuvana koetaan tärkeänä esimerkillisen käyttäymisen kannalta. Kirjoituksessa ylellisyyttä ja muoteja selitetään pääasiassa muotikriittisen diskurssin näkökulmasta, koska muodit ja ylellisyyden harrastaminen koetaan turhana. Myös niihin käytetyt rahat tulisi käyttää parempiin kohteisiin. Vaatteiden yksinkertaisuus osoittaa Leinbergin mielestä rak-

⁷ Ranskan sanasta garniture eli koriste.

kautta Suomea ja sen kansaa kohtaan. Tätä toteamusta ei voi suoraan liittää kansallispu-kumyönteisyyteen, mutta sen voi tulkita ehkä heijastelevan kansallispukujen nousevaa ar-vostusta. Leinbergin kehoituksista ja puheen jälkeen käydystä keskustelusta huolimatta yksinkertaisuuden saralla ei seuraavan lehtikirjoituksen mukaan tuntunut tapahtuneen edis-tystä.

Leinberg otti pukuasian puheenaiheeksi uudelleen vuonna 1878, Jyväskylän neljännen kansakoulukokouksen yhteydessä. Yksinkertaisemman pukeutumisen ja kansanpukujen elävöittämissä puolesta kylläkin puhutaan lehdissä vuoden 1875 jälkeen ja ennen vuotta 1878, mutta keskusteluissa ei viitata Leinbergin aloitteeseen. Pukeutumisen yksinkertai-suus nousee kuitenkin keskustelun keskiöön vuonna 1878 pidetyssä Jyväskylän seminaarin naisosaston kokouksessa, johon ”vaateparsien yksinkertaisuutta harrastavat naiset” kerään-tyivät. Kirjoitus on julkaistu radikaalin jungfennomaanisen Päijänteen numerossa 49, 21.6.1878. Paikallisuutisissa kerrotaan kolmen vuoden takaisesta Leinbergin kehoituksesta välttää ”muotien liiallisuuksia”. Leinberg oli toivonut ”isänmaallisten” ja ”ajattelevaisten” naisten ryhtyvän edistämään asiaa, mutta näin ei ollut käynyt. Leinberg syyttää ajan hen-gen olemusta naisten ”orjallisesta antautumisesta” muotien valtaan. ”Komeuden” ja ”ylelli-syyden” kerrotaan lisääntyneen, mutta siitä ei moitita naisia, koska asia on yhteydessä ”naisten tunnetun hyvän kauneudentunnon kanssa”.

Erona vuoden 1875 ehdotukseen, Leinberg ehdottaa tässä vuoden 1878 kirjoituksessa kan-sallispukuja otettavaksi käyttöön kansankoulunopettajattarien, säätyhenkilöiden ja isän-maallisten naisten keskuudessa. Pukuja Leinberg kuvailee kauniiksi, ”somuuden tuntoa” loukkaamattomiksi, kansallisiksi, vanhoista ajoista omistetuiksi ja esiäideiltä perityiksi. Kansallispuvut tauottaisivat naistan alentavien muotien ”takaa-ajamisen”, joka myös vetää naisen mielen pois ”korkeammista pyrinnoista”. Tällä kertaa paperiin ei kerätty nimiä, vaan läsnäolijoiden kerrotaan suhtautuneen Leinbergin sanoihin myötämielisesti ja päättä-neen edistää kansallispukuasiaa omilla paikkakunnillaan.

Vuoden 1878 pukeutumista koskeva keskustelu huomioitiin laajemmin kuin sitä edeltänyt Leinbergin puhe. Voi olla, että Leinbergin ensimmäinen aloite puvun yksinkertaisuuden puolesta ei saanut laajamittaista kannatusta, koska seuran perustamiskokouksessa ei ehdo-tettu mitään yhtenäistä pukua tai symbolia eriäväisten mielipiteiden ja lähtökohtien takia. Vuonna 1878 Leinbergin toisen aloitteen aikaan pukukeskustelua käytiin muissakin yhte-yksissä ja keskustelua leimasi muotikriittisyys ja kansallispukekumyönteisyys. Kenties tästä

rohkaistuneena ja isänmaallisena naisena Leinberg tahtoi antaa tukensa kansallispuvuille. Leinbergin puheessa näkyy selvä muutos kansallispukumyönteisempään suuntaan. Tämä ilmenee hänen puhuessaan isänmaallisista ja ajattelevista naisista, ja pukujen kehumisessa kansallisiksi ja vanhoista ajoista periytyneiksi. Leinberg puhuu kansallispukujen puolesta, muttei myöskään tuomitse täysin muodinmukaisuutta naisten luontaisen kauneudentunnon takia. Naisten yhteys kauneuteen ja esteettisyyteen on toistuva teema myös tutkielman aikaisemmassa analyysissä.

Leinbergin esitys noteerattiin parisen viikkoa myöhemmin radikaalin jungfennomaanisen Uuden Suomettaren numerossa 80, 5.7.1878 julkaistussa kokouskuvauksessa. Kirjoittajan henkilöllisyys ei ole tiedossa, mutta hän puhuttelee lukijoitaan ja olettaa heidän vielä muistavan yhdistyksen, joka perustettiin pukeutumisen ”ylellisyyden” ja ”prameuden” vastustamiseksi. Kirjoittajan mukaan ”köyhällä kansalla” ei ole varoja tuhlattavaksi asti. Harrastavaisten naisten kokoontuminen ja kansallispukujen elävöittäminen mainitaan kirjoituksessa. Myös tämä kirjoittaja korostaa kansallispukujen kauneutta ja huokeutta verrattuna ulkomaalaisiin ”krimsuihin” ja ”kramsuihin”, joissa maalaistytöt pöyhkeilevät. Lopuksi kirjoittaja ylistää unkarilaisia, joilla kansallispuvut ovat ”aivan yleiset”, toivottaa menestystä yhdistyksen pyrintöille ja kiittelee rouva Leinbergin vaikutusta kansakoulunopettajattariin.

Rouva Leinbergiin ja pukeutumiseen liittyvä kirjoitus, joka julkaistiin Päijänteen numerossa 49, 21.6.1878 julkaistiin myös Kaiun numerossa 27, 6.7.1878. Kirjoituksen lopussa kommentoidaan hyvin kärkkäästi Päijänteessä julkaistua uutista. Kirjoituksessa mainitaan, että Päijänne ei ollut ilmoittanut tuleeko Hiitolan, Jääsken vai Metsäpirtin puvusta vallasnaisten puku (Kaiku 27, 6.7.1878). Jyväskylän pukua koskevan alun keskustelun ja Kaiun huomion perusteella olisi voinut olettaa, että muodostuva puku tai puvut olisivat olleet kansatieteellisten kokoelmien kansanpukuihin perustuvia rekonstruktioita, mutta näin ei ilmeisestikään ollut, ainakaan jyväskyläläisen puvun tapauksessa. Jyväskylän kansallispuvuksi leimautuneesta puvusta saadaan tarkempi käsitys kymmenen päivää myöhemmin julkaistuissa radikaalissa jungfennomaanisessa Päijänteen numerossa 56, 16.7.1878. Maa-seutukirjeen kynäilijä on Teppo eli Minna Canth, joka kirjoittaa sanojensa mukaisesti ”armaille lukijattarillensa” ja muille utelialle:

[- -] olen jo nähnyt ensimmäiset Kansallispuvut wallasnaisten waatteuksena täällä Jyväskylässä, ja wakuutan, että ne oliwat kauniimmat naispuvut, mitä ikänäni olen nähnyt, ja aiwan warmaan tuhannentuhatta wertaa kauniimmat kuin uuden uutui-

simmat mallit wihon viimeisessä Modeweltissä, Frejassa tai Bazarissa. Koska arwatakseni muualla asuwaiset lukijattareni owat uteliaat saamaan tarkempia tietoja näistä pukimista, koen parhaan taitoni mukaan tehdä niistä selwää. Musta, lyhyenlainen hame, kahdella tai kolmella riwillä punaisia nauhoja helmassa, awonaiset mustat kengät punaisilla nauharuusuilla, matala, musta liiwi, reunattu punaisilla nauhoilla ja edestä nöyrätty punaisella kurenauhalla, walkoinen alusliiwi ynnä hihat ja walkoinen esiliina, jossa myöskin oli liepeessä muutamia riwiä punaisia nauhoja. Hiukset oliwat kahdella palmikolla takana riippumassa ja palmikkojen nenissä punaiset nauha-ruusut pitkänlaisilla rippunauhoilla. Woin kaikessa salaisuudessa vielä kertoa, että ensimmäinen neiti, jonka tässä waatteuksessa näin, sai sydämeni lämpimästi sykkimään. [20] Päijänne 56, 16.7.1878.

Kyse ei ollutkaan museaalisiin esikuviin perustuvasta kansallispuvusta, vaan vapaammasta ja moniaineksisemmasta luomuksesta, jolle haluttiin antaa kansallispuvun arvo. Muita vapaasti sommiteltuja pukuja ovat muun muassa Vanha Karjalan puku ja vuonna 1893 esitelty Aino-puku, joiden elinkaari on ollut Jyväskylän ”kansallispukea” pidempi. Aino-pukua valmistetaan vielä nykypäivänäkin ja Helmi Vuorelma Oy:n (2012) mukaan ”raikkaan tai vaansininen Aino-puku sai alkunsa suomalaiskansallisesta, historiallisesta kuvaelmasta. Se on yksi kansallispuvun tavoin käytettävistä juhlapuvuista, emännänpuku-tyyppinen juhlapuku”. Aino-puku saavutti suurimman suosionsa vuosina 1900–1910, jolloin puvusta julkaistiin kuvallisia ompeluohjeita. Suosio selittyy myös halulla pukeutua kansallisuusaatetta ilmaisevaan pukuun sortovuosien ja naisten äänioikeuskysymyksen aikoihin. (Fewster 2008, 197.) Näen Jyväskylän ”kansallispuvun” samanlaisena kansallisuusaatetta ilmaisevana pukuna yhteiskunnallisten muutosten ja kasvavan sorron aikana.

Jyväskylän naisten luomusta kommentoidaan myös epäpoliittisen fennomaanilehden, Hämmäläisen numerossa 30, 25.7.1878. Kirjeessä siteerataan Päijänteeseen numerossa 56 julkaistua kuvausta uusista kansallispuvuista ja luonnehditaan Päijännettä uusien keksintöjen äänenkannattajaksi. Satiiriseen sävyyn kirjoitetussa kirjeessä Jyväskylän ennustetaan ottavan Pariisin aseman muotien metropolina, ”métropole des modes”. Jyväskylän puvun kuvailua Päijänteessä kutsutaan ”viejättäväksi” ja ”hyödyttäväksi” mainokseksi, jonka takia jokainen ”dame” ja ”demoiselle” tilaa Päijänteeseen siinä esitettyjen uusien muotien takia. Kirjoituksessa kuvaillaan suurta neulomuskonetehtaan ratasta, joka asennetaan Lohikoskeen, öitä ja päiviä läpeensä valmistettavia puvun osia, kuten ruusuja ja palmikoita. ”Paradisillisen rauhan kerrotaan vallitsevan Jyväskylässä, kun Päijänne, ”Journal des dames et demoisel-

les”, on kasvanut yhtä suureksi kuin Keski-Suomi. Kirjoituksessa uusia ”kansallispukuja” luonnehditaan muodiksi, eikä kansanpukuperinteen jatkumoksi. Kirjoittaja osoittaa sivistystään ja vahvistaa argumentaatiotaan käyttämällä useita ranskankielisiä ilmauksia ja viittaamalla kyynilliseen koulukunnan perustajaan, ateenalaiseen filosofiin Antisthenekseen, joka eli n. 455–360 eKr. Hänen oppiansa mukaan onni voidaan saavuttaa hyveellä, joka on ”vapaa kaikesta ulkoisesta, koska nautinnot eivät johda onneen”. (Castrén & Pietilä-Castrén 2000, 41–42.) Hämäläisen hyökkäys Päijännettä ja jyvaskyläläistä ”kansallispukea” vastaan on ilmeinen, mutta syytä on vaikeampi eritellä tarkemmin.

Minna Canth asettautuu puolustuskannalle Päijänteen numerossa 62, 6.8.1878 julkaistussa kirjeessä, joka on nimetty otsikolla ”Muutama sana kansallispuvuista”. Canth kertoo ottavansa kantaa kansallispuvuasiaan ”itse asian tähden”, ei vastineeksi Hämäläisen hyökkäykseen. Vallasnaisten ulkomaalaisten muotien seuraaminen ja uudenmuotisuuden kilpailu on Canthin mielestä surkuteltavaa, naurettavaa ja huolestuttavaa. Vallasperheiden ylellisyys ja turhamaisuus eivät kuitenkaan vie maata perikatoon, kunhan talollissääty pysyy järkevänä eikä yritä matkia vallasnaisten vaatteita tai kilpailla heidän kanssaan. Tavallisesta kansanpuvusta poikkeaminen on Canthin mukaan nähty ”huikentelevaisuuden ja irstauden merkinä”. Katsantokanta tämän asian suhteen on kuitenkin muuttunut. Canth on myös kuullut pitäjistä, joissa talollisnaiset vetävät vertoja vallasnaisille, jotka myös usein moittivat piikojen turhamaisuutta. Ylellisten muotien seuraamisesta kerrotaan koituvan ”suuria ja kuolettavia haittoja”, samoin ”kevytmielisyyttä ja pintapuolisuutta”. Kansakoulukokouksessa herännyt ajatus ”siistien” ja ”kotimaisten” kansallispukujen käyttöönottamisesta saa kannatusta Canthilta. Talollissäädyn järkevyyks ja kohtuus, sekä kansakouluopettajattarien ja kansaan ”likeisemmässä yhteydessä” olevien naisten pyrkimykset kansallispukujen suosion lisäämiseksi mainitaan tärkeimmiksi mahdollisiksi teoiksi.

Kansallispukujen levittäminen nimetään Jyvaskylänkin ”kansallispuvun” tapauksessa naisten tehtäväksi. Sopiviksi viestinviejiksi nimetään muun muassa kansakoulujen opettajattaret ja muut kansan etua edistävät ihmiset. Kirjoituksen kontekstista ei voi suoraan päätellä mitä Canth tarkoittaa siisteillä ja kotimaisilla kansallispuvuilla, mutta hänen voi ainakin olettaa myös viittaavan Jyvaskylän ”kansallispukuun”, koska hän mainitsee myös kansakoulukouksen kirjoituksessaan. Ajatukset siitä, mitä kansallispuvun tulisi olla, eivät olleet vielä vakiintuneita. Saattaa myös olla, että hän viittasi museaalisten esikuvien pohjalta syntymässä olleisiin pukuihin.

Jyväskylän pukukeskustelu saa jatkoa Satakunnan numerossa 33, 17.8.1878 julkaistussa maaseutukirjeessä, jonka alussa kuvaillaan Hämmäläisen ja Päijänteen välistä sanasotaa, joka jatkuu kirjoittajan mukaan naisten ”hiljaisessa piirissä”. Yleisten tapahtumien selostamisen lisäksi mainitaan Vanajan rouva Lönnholtz, jonka kerrotaan vievän kansallispuhuisia neitoja kansakoulun hyväksi pidettäviin iltamiin Kalvolassa. Kirjoittaja näkee kansallispuvut epäkäytännöllisinä jokapäiväisessä käytössä, mutta juhlatilaisuuksissa soveliaina ja kauniina. Kansallispuukujen haudoista esiin tuomisesta ei välttämättä löydy apua ”muotihulluuteen”, eikä ”naisellinen loiston himo” tyydy kansallispuukujen vähäiseen koristeluun. Lopuksi kirjoittaja ylistää vielä Dianaa, joka on roomalaisen mytologian kuunjumalatar, mutta myös naisten elämän ja toimien, kuten synnytysten, suojelija (Castrén & Pietilä-Castrén 2000, 126). Kansallispuukumyönteisessä kirjoituksessa huomattavaa on maininta rouva Lönnholtzista, jonka kerrotaan toimineen kansallispukuasian edistämisen hyväksi. Kansallispukuisten neitojen vieminen Kalvolan iltahuveihin tarkoittaa myös, että kansallispukuja, millaisia tahansa, on ollut esiteltäväksi asti jo vuonna 1878.

Kansallispukuasia sai mielenkiintoisen käänteän liberaalin Helsingfors Dagbladin liittyessä keskusteluun. Lehden numerossa 233, 28.8.1878 julkaistiin kronikka liittyen kansallispuhuihin. Kirjoituksessa kommentoitiin myös Jyväskylän ”kansallispuku”. Kroniköri aloittaa kirjoituksensa kuvailemalla Jyväskylää Keski-Suomen pääkaupungiksi ja esittämällä ”muotikysymyksen”. Hän selostaa miten Jyväskylässä on pyritty yksinkertaistamaan naisten pukeutumista ja vastustamaan ulkomaalaisia muoteja. Tämän jälkeen kroniköri hyökkää Jyväskylän ”kansallispuku” vastaan ja kirjoittaa:

Hvad den i Jyväskylä till begagnande antagna ”folkdrägten” betröffar, så är den för öfrigt alls ingen folkdrägt. Sådana folkdrägter, som åstadkommas genom några efter godtfinnande påsydda röda band, förfärdigar hvilken teaterskräddare som helst, på samma sätt som en teaterdam med litet rödt smink i en handrändning återkallar ungdomers rosor på sin kind. Ett sådant löst smink äro äfven dessa hopskarfvade ”folkdrägter”, då de vilja gälla för annat än hvad de äro: ett infall, en fantasi, som så många andra vexlingar i klädedrägten äro det. [3] Helsingfors Dagblad 233, 28.8.1878.

Kirjoittajan mukaan jyväskyläläinen ”kansanpuku” ei ole ollenkaan kansanpuku (tai tässä tapauksessa kansallispuku). Kyseessä on pikemminkin hetken mielijohde, fantasia, jonka kirjoittaja liittää teatterimaailmaan. Kirjoittajan mielestä kansan- tai kansallispuvun esiku-

via pitäisi etsiä esivanhempien pukeutumisesta. Vierailtuaan Jyväskylässä kirjoittaja kertoo pettyneensä, koska hän ei nähnyt yhtäkään kirjoituksissa kuvattua pukua. Hän toteaa kansanpukujen ajan olevan kaikin puolin ohi. Hän myös hakee vertailukohtaa Helsingin esityskäyttöön tarkoitettujen ”kansanpukujen” hinnoista, joiksi hän ilmoittaa 400-500 silloista markkaa. Tilastokeskuksen antamilla rahanarvokertoimilla (Tilastokeskus 2013) voidaan saada käsitys kyseisestä rahasummasta nykyvaluutassa. 400 markkaa vuonna 1878 vastaa noin 1830 euroa vuoden 2012 rahassa. Kyse oli siis kohtalaisesta summasta kirjoituksen aikoihin. Helsingfors Dagbladın kirjoitus kyseenalaistaa täysin Jyväskylän ”kansallispuvun” ja sen liittämisen kansallisuuspyrintöihin. Kirjoituksen vahvan vastarinnan taustalla saattavat vaikuttaa kielikysymys ja eriävät käsitykset kansallisista puvuista. Kirjoittaja vahvistaa argumentaatiotaan siteeraamalla muun muassa professori Ahlqvistin ”Länsisuomalaisista kulttuurisanaa”, jossa todetaan miesten ja naisten puvun olleen samantyyppisiä ja nahasta tehtyjä. Tämän esilletuonti on irrelevanttia 1700–1800-lukujen kansanpukuihin kohdistuvalle folklorismille, mutta kertoo erilaisesta lähestymistavasta pukujen ”kansallisiin” ominaisuuksiin.

Helsingfors Dagbladın kirjoitus poiki useita vastauksia ja kommentteja muissa lehdissä. Asiaan tartuttiin muun muassa kotimaankirjeessä radikaalin fennomaanisen Uuden Suomettaren numerossa 104, 30.8.1878. Kirjoittaja nimittää Helsingfors Dagbladın kroniköriä Hämäläisen kirjoittajan ”puolustajaksi” ja ”sotatoveriksi” ja toteaa kummankin hyökänneen Jyväskylän ”kansallispukua” vastaan. Kirjoittaja antaa ymmärtää Helsingfors Dagbladın kirjoittajan näkemyksen kansallispukujen kalleudesta olevan huhupuhetta. Jyväskylän pukujen kritisointi yhdistetään kielikysymykseen ja suomalaisten kansallisuuspyrkimykseen, mikä kirjoittajan mielestä johtaa kroniköriin ja Helsingfors Dagbladın ”kalkkunaveren” tuliseen kiehuntaan ja kuohuntaan. Kroniköriin ehdotukset puku-uudistuksista mainitaan, mutta muuten sivutetaan täysin. Epäonnistunutta Jyväskylän-vierailua kommentoidaan toteamalla, että puvuista ei tiedetty vielä mitään ”neiti Lagus’en kansakoulukokouksen aikana” annetun konsertin aikoihin, vaan vasta pari päivää myöhemmin. Helsingfors Dagbladın pilkka on kirjoittajan mielestä ”suuri rekommendationi eli puolustus” kansallispukujen käyttämistä kohtaan. Uuden Suomettaren kirjoittaja siteeraa hyvin pitkälti Helsingfors Dagbladın kirjoitusta ja selittää tekemiään huomioita omista lähtökohdistaan. Hän liittää kroniköriin kansallisuusaatteeseen liitetyt pukukirjoitukset osaksi laajempaa yhteiskunnallista liikehdintää ja viittaa näin 1800-luvun lopulla olleeseen kielikysymykseen. Kirjoittaja kyseenalaistaa kroniköriin asiantuntijuuden niin pukujen näkemisen, hinto-

jen kuin tuntemuksenkin osalta. Helsingfors Dagbladin pilkka tuntuu vain vahvistavan Uuden Suomettaren kirjoittajan halua taistella kansallispukujen puolesta.

Helsingfors Dagbladin kirjoitusta kommentoi myös Minna Canth radikaalin jungfenno-
maanisen Päijänteen numerossa 70, 3.9.1878 julkaistussa maaseutukirjeessä. Canthin mu-
kaan Helsingfors Dagbladissa mainittua konsertintapaista tapahtumaa ei edes ole pidetty
Jyväskylässä, vaan kroniköri on matkoillaan eksynyt ehkä Naantaliin. Toiseksi väitöksille
kansallispukujen kalleudesta ”harakatkin nauravat ei vaan Jääsken ja Lapväärtin neidet”.
Jyväskylän pukujen kansallisen merkityksen kieltäminen ohitetaan sanomalla, että pukujen
kansallinen merkitys selvisi Canthille vasta ruotsinkiihkoisten lehtien katkeran vastustuk-
sen alettua. Canth myös ihmettelee puvun leimaamista Jyväskylän puvuksi, koska Yksin-
kertaisuus-seuran kokouksen naisista vain kolme oli Jyväskylästä ja loput muualta. Tätä
hän perustelee ruotsinkiihkoisten pelolla Jyväskylän kasvavaa arvoa kohtaan. Lopuksi
Canth mainitsee suomalaista yliopistoa varten perustetusta kassasta ja ennustaa Jyväskyläl-
le tulevaisuutta.

Minna Canth jatkaa kroniköriin kirjoituksen arvostelua samassa hengessä kuin Uuden
Suomettaren kirjoittaja. Canthin epäilyt kroniköriin eksymisestä matkoillaan Jyväskylään ja
huomio kansallispuvun hinnan väärästä arviosta on tarkoitettu vähentämään kroniköriin
sanojen arvoa. Ottaen huomioon Jyväskylän ”kansallispuvun” ulkoasun, Canth kuitenkin
viittaa Jääsken ja Lapväärtin alueen neitoihin. Näiltä alueilta on säilynyt pukuhistoriallista
materiaalia, jonka mukaan alueiden nykyisetkin kansallispuvut on suunniteltu. Canthin
ihmettely puvun leimaamisesta jyvaskyläläiseksi on ymmärrettävää, mutta toisaalta puvun
herättämä kiinnostus ainakin lehtikirjoituksissa selittää osaltaan puvun nimeämistä. Mai-
ninta suomalaista yliopistoa eli Jyväskylän yliopistoa varten perustetusta kassasta on myös
mielenkiintoista. Canth oli jälkeenpäin katsottuna oikeassa Jyväskylän kehittymisestä
suomalaisen sivistyksen kannalta tärkeäksi kaupungiksi.

Epäpoliittisessa Hämläisessä kommentoidaan paljon puhuttanutta kansallispuvuasiaa uu-
demman kerran lehden numerossa 46, 14.11.1878 julkaistussa kirjeessä, jonka alussa ku-
vaillaan yksinkertaisuudenseuran ja ”kansallispukujen” (alkuperäiset lainausmerkit) ympä-
rillä pyörinyttä keskustelua Hämläisessä, Päijänteessä ja Helsingfors Dagbladissa. Kirjoi-
tuksen mukaan Hämläinen tahtoi vain esittää ihastumisensa ja ennustuksensa Keski-
Suomen tulevaisuudesta, mutta lehteä toruttiin turhaan, koska syyllinen olikin Helsingfors
Dagblad. Kirjoittajan mukaan puvuista ”ei isoon aikaan näkynyt, ei kuulunut mitään”. Hil-
jaisuus ennustikin vain myrskyä, koska kirjoituksen aikoihin Jyväskylässä ”kehrätään ja

kudotaan jo kilvassa noita ”kansallispukuja”. Myös matka-agenttien kerrotaan kiertävän ja mainostavan yksinkertaisuutta ja ”kansallispukuja”. Yksi mainitaan nimeltään Kyöstiksi. Kirjeen loppuosa on vaikeaselkoisempi, mutta kirjoittaja kirjoittaa sovintoon päätyvästä taistosta.

Jo huomattavasti sovinnollisemmalla kannalla olevassa Hämäläisen kirjoituksessa asetutaan Helsingfors Dagbladin kirjoitusta vastaan ja kuvaillaan ”kansallispuvun” nykyistä tilannetta. On mielenkiintoista, että kirjoituksessa sanat kansallishuntu ja kansallispuku esiintyvät kummatkin lainausmerkkien sisällä. Johtuuko tämä Hämäläisen kirjoittajan tiedosta Jyväskylän ”kansallispuvun” hieman epäselvästä alkuperästä vai onko sanat varovaisuuden takia kirjoitettu lainausmerkein? Kirjoittaja kuvailee lehdissä ajoittain melko kovanasaisestikin käytyä keskustelua pukuasioista ja kuvailee edistystä hitaaksi ”kansallispukujen osalta. Hämäläinen asettuu selvästi syyttömien puolelle – eihän koko lehden mainetta suvaitse pilata yhden teräväsanaisen kirjoituksen takia. Myös maininta matka-agenteista on mielenkiintoinen, koska aineiston kirjoituksissa on esiintynyt yksi kirjoittaja nimellä Veikkosi Kyösti. Kyseessä voi olla sama henkilö, mutta yhtä hyvin myös pelkkä sattuma.

Pari vuotta myöhemmin Jyväskylästä julkaistaan matkakirje nimimerkillä –k.— e— n radikaalin jungfennomaanisen Koin numerossa 1, 5.1.1880. Kirjoittaja pyytää lupaa osoittaa kirjeen Alma-siskolleen ja tämän muille siskoille. Kyseessä ei luultavastikaan ole kirjoittajan oma sisko, vaan ystävällisessä hengessä puhuteltu tuttu ihminen. Kirjoittaja puhuttelee siskoaan armaaksi ja muistuttaa antamastaan lupauksesta kertoa tarkasti ”Keski-Suomen rouvain keksimän, –”Hämäläisen” pilakirjoituksen mukaan – ihmeen soman k a n s a l l i s - n a i s p u k u j e n muodin!”. Kirjoittaja kuitenkin toteaa, että kohta vuoden oleskelun jälkeen hän ei ole nähnyt yhtäkään tällaista kirjoituksissa kuvattua pukua. Kirjoittaja kertoo ylevästä rouvasta, luultavasti rouva Leinbergistä, muiden näkemistä puvuista ja ”kansallispukujen” mahdollisesta alkuperästä:

Kun tiesin, että eräs ylevä rouva oli sen puuhan toimeen panijoista, niin arvelin tuhmassa päässäni: warmaan toki hän, meillen esimerkkiä. näyttäen, kulkenee puettuna kansallis pukuun! Hänet nähtyäni ällistyin sanomattomasti, sillä kansallispukutosin hänellä oli yllänsä, mutta minun ymmärrykseni mukaan oli se yhtä läheistä sukua á la Paris'in kanssa kuin etäistä á la Suomen kansallis-puwusta.

— *Tämän johdosta kerran puhuessani jonkun kaupunkimme asukasten kanssa kuulin, että joku heistä oli ollut niin onnellinen, että hän oli joskus wilahdukselta nähnyt*

muutamia kaunottaria kadulla käwelewän jonkunlaiseen näytteliätär-moiseenpukuun puettuina, joka, hänen mielestensä, hywin oli wiwahtanut Taalaan tyttöjen tawalliseen kesä-pukuun. — Mutta, kuten jo sanoin, minä en ole omilla silmilläni nähnyt ainoatakaan, kaupunkimme katuloilla parwittain kulkewia kaunottaria, seuraawan tätä esimerkkiä; jonka tähden uskallan otaksua, että tuo jalo tuuma: luoda Suomen neidoille kansallispukuja muukalaisten mallin mukaan, kuoli kohta synnyttyänsä; ei kuitenkaan ennen kun ”Hämäläinen” hätä-kasteesen sen oli saattanut. [17] Koi 1, 5.1.1880.

Kirjoittaja kertoo viettäneensä Jyväskylässä lähes vuoden, mutta ei ole nähnyt kirjoitusten mukaisia pukuja katukuvassa. Sen sijaan hän kertoo tavanneensa ”ylevän rouvan”, luultavasti rouva Leinbergin, jonka puku oli ollut muodinmukainen kansallispuku. Tällaisen puvun voi olettaa olleen jyväskyläläinen ”kansallispuku”, johon on aikaisemminkin viitattu muotina. Toisten havaintojen mukaan kadulla olisi kävellyt jonkinlaiseen näyttelijättären pukuun puettuja neitoja, joiden puvut olivat muistuttaneet Taalainmaan tyttöjen kesäpukua, kenties jopa kansanpukua? Kirjoittaja toteaa, että pyrintö luoda kyseistä ”kansallispukua” ei onnistunut, koska pukua tehtiin vieraan mallin mukaan. Tämä on saattanut olla yksi syy puvun suosion hiipumiseen. Hämäläisen teräväsanainen kirjoitus Keski-Suomen ”kansallispuvuista” kuvaillaan rajapyykiksi, jonka jälkeen hankkeen voi nähdä jokseenkin epäonnistuneen.

Vastine Koin ensimmäisen numeron kirjoitukseen julkaistiin Koin numerossa 12, 23.3.1880. Nimimerkillä T. julkaistun maaseutukirjeen voi olettaa olevan Tepon eli Minna Canthin kirjoittama. T. kuvailee lyhykäisyydessään aikaisemman kirjeen pääsisällön ja kertoo kommentin pukujen näyttelijätärmäisistä ominaisuuksista olevan ”puoli-ivallisesti sanottu”. Sitten kuitenkin kirjoittaja toteaa:

Toisaalta katsoen woipi tämän sentään pitää ihan paikolleen sanottuna, sillä tiedämme, että jos näyttelijä tahtoo saada näytettävänsä täysin ymmärrettäväksi ja selväksi, niin on hänen puwussaankin siirtyminen niihin oloihin tai henkilöihin, joita hän tahtoo kuwata. [18] Koi 12, 23.03.1880.

Jos aikaisemmassa lehdessä jyväskyläläistä ”kansallispukua” on selvästi nimitetty jopa taalainmaalaiseksi toisinnoksi, voisiko T.:n kommentti tarkoittaa jopa samaistumista läntiseen pukuperinteeseen ja näin ollen ruotsalaisiin? Suomen autonomian alkuaikoina venäläiskomennon vierauden takia ihmiset korostivat yhteyttä ruotsalaisuuteen muun muassa

ruotsalaistamalla nimensä (Vainio & Savolainen 2006, 55). Olisiko ruotsalaisuuden edes osittainen tavoittelemisen ollut vielä mahdollista suomalaisten keskuudessa vahventuneen kansallistunteen aikana, 70 vuotta myöhemmin? Kirjoittajan mukaan Kalevalan ilmestyminen kumosi käsityksen suomalaisista ”raakalaisina”, mutta ulkomuodon halveksemiselle riittää vielä syitä. Sivistyneistö ja ”alhaiso” orjuudella noudattavat ”ulkomaalaisten ”muoti - akatemian” käskyjä” ja tästä syystä ranskalaiset ja saksalaiset voivat pilkata suomalaisia, koska kansalla ei ole mitään omaa. Tähän kirjoittaja lisää:

Tähän nähden oli Jyväskylän naisten yritys sangen kiitettävä vielä senkin wuoksi kun arw. kansalaiset Helsingissä owat toteen näyttäneet ettei suomalainen kauneusaisti ole niinkään kurja kun on luultu, jos waan tahdomme tuota perintöämme hyväksemme käyttää. Toiwokaamme tässä pian pääsewämme niin pitkälle, että woimme näyttää todistuksen siitä, että omimme tälläkin alalla jotain itsenäistä ja arwo-kasta, niinkun kansallis-runostamme, Kalewala, todistaa henkisten aarteidemme olewan. [18] Koi 12, 23.3.1880.

Tulkintani mukaan Jyväskylän ”kansallispuvussa” vaikuttaa olevan paremminkin kyse periytyvänä katsotun, suomalaisen kauneusaistin osoittamisesta, kuin museaalisten esikuvien mukaan tarkasti kopioidusta puvusta. ”Kansallispuvun” tarkoituksena saattoi olla kirjoituksessa mainitun itsenäisyyden ja arvokkuuden osoittaminen. Puvun kansallisuus rakentuukin tässä tapauksessa periytyvän kauneusaistin soveltamisesta ja täten kansallisuuden osoittamisesta. Kirjoittaja kertoo nähneensä kyseisiä pukuja ja toivoo vielä näkevänsä, koska puvut kaunistavat suomalaista naista paremmin kuin turhamielinen muoti. Aikaisemman kirjoituksen mainintoja luomisesta ja vieraasta mallista kirjoittaja kommentoi:

Josko tuossa kansallis-puwussa olisikin jotain ”luotua”, niinkuin hra k — e — n wiittaa, niin se ei suinkaan ole moittittawa, siitä wakuutetut olemme, ettei siinä kuitenkaan ollut mitään wierasta. —[18] Koi 12, 23.3.1880.

Kirjoittaja tunnustaa ”kansallispuvussa” olevan jotain luotua, muttei pidä sitä moittittavana, koska luodut ominaisuudet eivät ole vieraita. Vaikka puvussa oli ilmeisesti vaikutusta Taalainmaan kansanpuvuista, näitä piirteitä ei pidetty vieraina. Tähän saattoi olla syynä Suomen ja Ruotsin pitkä, yhteinen historia. Kirjoittaja selittää tämän jälkeen suomen kirjakielenkin olevan koottu pää- ja sivumurteista. Kansallispuvujen suhteen esimerkiksi ottamalla

vaikutteita Jääskestä, Säskylästä ja Paltamosta voitaisiin luoda puku, ”jonka kanssa ei ulkomaiset kestäisi kilpailua, ja joka kuitenkin olisi tosi-kansallinen”.

Keski-Suomen naisten saavutuksia kommentoidaan vuoden 1882 keväällä myös radikaalin jungfennomaanisen Waasan lehden numerossa 30, 17.4.1882. Kirjoitus on genreltään maa-seutukirje ja se on kirjoitettu nimimerkillä Poika. Kauhajoelta lähetetyn kirjeen alkuosassa kuvaillaan ”Ranskan muotien” ottamaa valtaa naisista, varallisuudesta riippumatta. Torpan ja mökkien tytärten sekä palveluspiikojen teot tuomitaan erityisesti. Tämän jälkeen Poika esittelee Keski-Suomen naisten suosimaa pukua, joka on ”isänmaamme ihana kansallispuvu”. Pukua kuvataan myös huokeaksi ja kauniiksi. Pojan mukaan ”itsenäisen kansan kauniimpana tunnusmerkkinä on juuri sen itsenäisyydessään pysyminen, omituisuuksissaan riippuminen, niin kielen kuin vaateparren ynnä muunkin suhteen”. Suomen kansalla on Pojan mielestä paljon ”omaakin, jota se rakastaa ja armossa pitää”.

Kauhajoelta lähetetyssä kirjeessä tuodaan esille Jyväskylän naisten jo muutamia vuosia käyttämää ”kansallispuvu”. Tämän voi olettaa olevan sama puku kuin aikaisemmissa keskusteluissa. ”Kansallispuvu” nimitetään huokeaksi ja kauniiksi, eikä pukua missään tapauksessa kutsuta edes osittain vieraasta vaikutuksesta ammentaneeksi, kuten aikaisemmissa kirjoituksissa. On huomattava, että tämä kirjoitus on kirjoitettu vuonna 1882, nelisen vuotta kiihkeimmän lehdissä käydyn keskustelun jälkeen. Lehdet ja niissä julkaistut kirjoitukset ovat saavuttaneet laajan yleisön, mikä näkyy ”kansallispuvusta” käydyn keskustelun maantieteellisestä monipuolisuudesta.

Näiden kirjoitusten lisäksi ”kansallispuvusta” esitettiin vuoden 1882 kesällä ja alkusyksystä ainakin kaksi huomiota. Radikaalin jungfennomaanisen Aamulehden numeron 44 paikallisissa uutisissa, 3.6.1882 kerrotaan, että:

Kansallispuvuja on ruwettu täälläkin käyttämään. Tämä into on herännyt eräiden kansallismielisten naisten kesken ja toiwottawasti woittaa aina enemmän suosijia puoleensa. Kauniilta kaunottaremmen näyttävätkin noissa puwuiissaan, walkoisine röijyineen ja lyhköisine wyötäröhameineen, joiden alapuolessa on poikkipuolin ommeltu kolme punaista nauhaa. Kyllä jo olisi aika meidänkin naisten hylätä nuot Parisilaiset satakertut, joita he muka niin suurena kaunistuksenaan pitävät. [1] Aamulehti 44, 3.6.1882.

Myös epäpoliittisen jungfennomaanisen Hämäläisen numerossa 62, 5.8.1882 kommentoidaan puvun näkyvyyttä. Tampereella julkaistussa uutisessa käy ilmi, että Jyväskylän nais-

ten ”kansallispuku” kelpuutettiin ainakin vielä vuonna 1882 sopivaksi keinoksi vieraan muodin vastustamiseen. Kiuri Lävekkään eli Lauri Kivekkään kirjoittajamassa matkakirjeessä Helsingistä kuvaillaan aluksi kahta hämäläistä, oletettavasti kansallispukuihin pukeutunutta miestä. Kivekäs kommentoi aikaisemmissa kirjoituksissa esillä ollutta Jyväskylän pukutehdasta, jota ei sitten koskaan toteutettukaan. Puvuista ja niiden valmistamisesta Kivekäs kommentoi:

Siitä on jo kai kolme tahi neljä vuotta kulunut. Mutta kansallispukuja on taas siellä täällä ruwennut näkymään. Ja myöntää täytyy, että ne owat sangen siewiä ja waatetawaisia, erittäin tyttölapsille. Warsinaista tehdasta ei kuitenkaan lienee olemassa, waan walmistettanee noita pukuja joka paikassa, missä neulomuskone on pyörimässä ja uutterat sormet sitä johtamassa.

Siitäpä tulleeikin, että nuo kansallispuwut owat niin erilaisia wäriensä ja malliensa suhteen. Toiset hohtawat heleän punaiselta ja walkoiselta, toiset owat wain sinisiä, waihdellen waaleammilla ja tummemmilla reunuksilla. Että kansallispuwut tätä nykyä owat niin sanotun muodin waatimia, ei käyne kieltäminen. [8] Hämäläinen 62, 5.8.1882.

Tämän jälkeen kirjoittaja jatkaa vielä muodin ominaisuuksien selittämistä ja kansallispukujen tulevaisuuden pohtimista. Jyväskylän toteutumattoman pukutehtaan jälkeen kerrotut huomiot pukujen mallien ja värien monimuotoisuudesta osoittavat mielestäni museaalisille esikuville perustuvien kansallispukujen suosion kasvaneen. Kivekäs kuitenkin muistuttaa muodin vaikutuksesta kansallispukuihin.

On selvää, että tämä alalukuku ei sisällä kaikkia Jyväskylän ”kansallispukua” käsitteleviä kirjoituksia, mutta jo tämän aineiston perusteella voidaan tulkita puvun ympärillä käytyä keskustelua. Kirjoitusten teemat ja diskurssit liittyvät olennaisesti muoti- ja kansallispukukeskusteluun. Jyväskylän ”kansallispuvun” ympärillä pyörineen keskustelun analysointi on mielestäni hedelmällistä, koska se antaa yksittäisiä kirjoituksia aavistuksen eheämmän kuvan aikalaisten ajatuksista. Keskustelusta käy myös ilmi, mitä kansallispuku olisi voinut tarkoittaa aikalaisille muussakin mielessä kuin vain museaalisten esikuvien mukaan rekonstruoituna pukuna.

Syytökset puvun muodinmukaisuudesta ja Taalainmaan puvun kopioinnista eivät kirjoitusten perusteella tuntuneet vähentävän sen kansallisena koettua arvoa. Vaikka useissa lehdis-

sä oli selvästi esitetty näkökulmia puvun muualta omaksutuista piirteistä ja kyseenalaistettujen yhdistäminen kansallisiin pyrintöihin, suurin osa puvusta kirjoittaneista oli silti ottanut tämän ”kansallispuvun” omakseen ja antanut sille kansallista merkitystä riippumatta asiantuntijoiden tai muiden kanssaeläjien lausunnoista. Kyse oli siis joko tietämättömyydestä tai päinvastoin tietoisesta valinnasta. Vastarinta vain vahvisti ihmisten uskoa puvun aitouteen ja sen edustamana nähtäviin asioihin.

Ylioppilaiden ja kansatietelijöiden keräämän tiedon leviäminen saattoi rohkaista ihmisiä tutustumaan oman alueen käsityöperinteisiin. Kansatieteellisistä pukukokoelmista julkaistut teokset saattoivat lisätä mielenkiintoa museaalisia esikuvia kohtaan, koska esimerkiksi vuoden 1885 keisariparin vierailun kunniaksi järjestettyä tapahtumaa kommentoivassa lehdistökirjoituksessa mainittiin erikseen, että kaikki puvut perustuivat tarkasti museaalisille esikuville (ks. Uusi Suometar 179, 6.8.1885). Näyttelijättären puvuksi nimitettyä vaatekappaleen valmistamista enemmän aikalaisia saattoi houkuttaa historiallisesti tarkemman tai mahdollisesti jopa museon kokoelmista löytyneen vaatekappaleen toisinnon luominen.

Alueellisesti Jyväskylän ”kansallispuvun” on voinut olettaa levinneen laajallekin alueelle, vaikka puvusta yleisesti puhuttiin jyvässkyläläisten naisten keksintönä tai se liitettiin Keski-Suomeen. Syitä puvun hetkelliselle tai siltä vaikuttavalle suosiolle voidaan vain arvailla, koska esimerkiksi Aino-puku saavutti tätä ”kansallispukua” suuremman suosion. Voi olla, että puvusta toivottiin niin sanottua yleiskansallista pukua, jollaisena voidaan pitää esimerkiksi Ruotsin Sverigedräktiä. Jyväskylän ”kansallispukuja” on kirjoitusten mukaan ollut olemassa, mutta puvuista ei nähtävästi ole säilynyt yhtään valokuvaa tai luonnostelmaa jälkipolville. Jyväskylän ”kansallispuvun” kohtalo jää tämänhetkisen aineiston valossa avoimeksi.

6. LOPUKSI

Olen tarkastellut tässä etnologian pro gradu -tutkielmassa suomalaisissa sanomalehdissä vuosina 1875–1885 esiintyviä pukeutumisen diskursseja. Koostin tutkimusaineiston 36 lehtikirjoituksesta, joissa esiintyviä diskursseja tutkin diskurssianalyysillä painopisteen ollessa kriittisyydessä ja valtasuhteiden näkyväksi tekemisessä. Tutkimuksen myöhemmässä vaiheessa lisäsin aineistoon vielä kaksi kirjoitusta saadakseni lisätietoa kyseessä olleista keskusteluista. Erottelin aineistosta viisi diskurssia, jotka olivat muotimyönteisyys ja -kriittisyys, kansallispukumyönteisyys ja -kriittisyys ja pukeutumisen sivistyksellinen diskurssi. Tarkoitukseni on pohtia tutkielmani kolmen analyysiluvun tutkimustuloksia ja tutkimuksen onnistumista tässä luvussa.

Aineistossa muotimyönteistä diskurssia rakennetaan suurimmaksi osaksi muodin uudistavaksi katsotun hengen kautta. Uusien muotien omaksuminen selitetään luonnolliseksi jatkumoksi kaiken vanhan katoamiselle. Ajan hermoilla pysyvän, uuden ajan ihmisen tulee ilmentää sisintään myös ulkoasullaan. Pukeutumisen ajatellaankin ilmentävän ajan henkeä. Muoti kuvaillaan myönteisenä asiana, kunhan siinä on kulttuurisesti hyväksytyjä elementtejä eikä sitä palvota liiallisuuksiin. Vaatteista saatetaan kirjoittaa jopa eräänlaisena taitteenmuotona. Muodin tulee myös olla siveellisen kauneusaistin mukaista. Tähän liittyykin olennaisesti ruumiillisuus ja sukupuoli, joita rakennetaan kirjoituksissa lähinnä naissukupuolen näkökulmasta. Useat kirjoituksista ovat kuin naisille suunnattuja. Tästä syystä nainen on kyseisissä lehtikirjoituksissa enemmän objekti kuin aktiivinen toimija.

Aineistossa hegemonisen aseman saavuttanut muotikriittinen diskurssi rakentuu maalaisväestön ja palvelusväen valintojen kritisoinnista, muotipukujen ulkonäön kuvailusta ja pilkkaamisesta sekä ehdotuksista muotiin tuhlattujen rahojen paremmista käyttökohteista. Muotikriittistä diskurssia perustellaan vahvasti taloudellisuuden, kulttuurin ja politiikan kontekstista. Maalaisväestön ja palvelusväen valintojen kritisointi liittyy kirjoittajien mukaan heidän haluunsa pöyhkeillä ja kilpailla sekä keskenään, että ylempien luokkien naisten kanssa. Ranska ja Pariisi mainitaan muodin yhteydessä kaavamaisesti. Tämä johtunee Ranskasta useiden muotien alkuperämaana, mutta asiaa perustellaan myös siveellisyyden kautta. Epäsiveellisen kansan vaatteet koetaan sopimattomina suomalaisten päällä. Useissa kirjoituksissa listataan muotipukujen osia nimeltä ja osoitetaan niiden naurettavuutta. Muodinmukaisia naisia verrataan käytökseltään myös eläimiin. Pukujen kopiointi kuvailaan turhamaisena toimintana, puhumattakaan sen aiheuttamista haitoista henkisessä ja

aineellisessa suhteessa. Muoteihin käytettyjä rahoja ehdotetaan suunnattavaksi esimerkiksi kansakouluihin, parempaan ruokaan, köyhäinavustukseen ja lasten kasvatukseen. Palvelus-tyttöjen tulisi myös pitää huolta työvaatteistaan, jotta heidän terveytensä pysyisi hyvällä tolalla ja työt tulisi hoidettua kunnollisesti. Muotia nimitetään naisten asiaksi, mutta nais-kommentoijat ovat tässä asiassa harvassa. Mikäli naisten muodinmukaisuus kyseenalaiste-taan, siinä viitataan usein miesten tahtoon suosia muodinmukaisia naisia. Muodin aktiivi-nen sukupuolittaminen ja sen kommentoiminen kulttuurisessa ja poliittisessa kontekstis-saan liittyy laajemmassa mittakaavassa muun muassa naisten yhteiskuntaruumiin ja elä-mänprosessien hallintaan. Muotimyönteisyys ja muotikriittisyys kytkeytyvät pukeutumisen modernisaatioprosessiin.

Kansallispukumyönteisyys rakentuu lehtikirjoituksissa kansanpukujen muinaisia juuria korostamalla, kansanpukujen häviämistä selostamalla, konkreettisten ohjeiden antamisella ja kansanpukujen kytkemisellä isänmaallisiin pyrintöihin. Kansanpukujen liittäminen mui-naisuuteen on osa historiallisen ja alkuperäisen suomalaisuuden rakentamispyrkimyksiä. Kansanpukujen alkuperää rakennetaan oletettujen ikäikäisten tapahtumien ja hahmojen avulla. Homogeenisen suomalaisen kansan oletetaan pukeutuneen kansanpukuihin ammoi-sista ajoista lähtien. Kirjoituksissa kansanpukujen puolustajat vahvistavat argumentaatio-taan korostamalla esittämänsä asian oikeellisuutta. Puvut koetaan esi-isien ja -äitien perin-tönä. Tämän lisäksi kansanpukujen muinaisuus saa kalevalaisia piirteitä kirjoittajien haki-essa yhtymäkohtia Väinämöisestä ja Pohjan taivaallisista neidoista.

Huoli kansanpukujen häviämisestä rakentuu kuvauksien esittämisestä lähinnä itäisen Suo-men alueelta. Aineistoissa esiintyviä karjalaisia paikkoja ovat muun muassa Viipuri ja Jääski. Normijärjestelmien muutoksesta johtuva pukeutumisen muuttuminen ilmenee koti-kutoisuuden vähenemisenä ja ostotavaroiden lisääntymisenä. Kansanpukujen kerrotaan myös siirtyneen vanhempien ihmisten vaatteiksi. Syitä kansanpukujen häviämiselle etsi-tään halveksinnasta ja hylkimisestä, mutta myös kirkon toimista. Kirjoitusten sävy vaihte-lee syvästä epätoivosta ja sukupuuttoon kuolleiden pukujen kuvailusta varovaiseen toi-veikkuuteen. Kansanpukujen elvyttäminen herättää kiinnostusta, koska kyseisistä aiheista koostuville kirjoituksille luvataan palstatilaa.

Kansallispukujen luomisen puolestapuhujien kirjoitukset on kirjoitettu myönteisessä hen-gessä. Pukujen museoesikuvien tärkeys tiedostetaan ja Ylioppilaskuntain museon etnogra-finen näyttely mainitaan kirjoituksissa. Kansallispukujen luomisessa pyrittiin saattamaan puvut käyttöön vähäisillä uudistuksilla, jotta puvut olisivat käytännöllisempiä. Kirjoituk-

sisä todetaan, että naisille kansallispuvut ovat tärkeitä, koska he kärsivät eniten monimuotisuudesta. Kansallispuvut asemoidaan turhamaisuuden, ulkomaalaisuuden, kalliuden ja pöyhkeilyn vastakohdiksi. Kansallispukujen luominen koetaan Suomen kirjakielen luomisen kaltaisena prosessina, jossa eri aluiden piirteitä voidaan liittää yhdeksi kokonaisuudeksi. Kansallispukujen monimuotoisuudesta johtuen jokaisella on varaa valita mieleisensä. Vuoden 1885 keisaripariskunnan vierailu Suomeen vaikutti kansallispuvun arvoon nostavalla tavalla. Julkisen massatapahtuman vaikutus kansallispukuihin ilmeni muun muassa huomioina lehdissä, ja ehdotuksina kuvallisten ja tekstillisten värитеoksien saattamisesta kauppoihin.

Kansallispukukriittisessä diskurssissa kansanpukujen elvyttäminen koetaan turhana, koska ihmiset ovat jo unohtaneet kansanpuvut. Koska sivistyneistö ei ole kiinnostunut kansanpuvuista, puvut tulisi kerätä koristamaan kuolleita kuvia museoihin. Kansallispuvut nähtiin myös epäkäytännöllisinä, mikä saattoi vähentää niiden suosiota. Naisten tyytyminen yksinkertaiseen pukuun kyseenalaistetaan. Kaiken kaikkiaan kansallispukujen vastustaminen esittäytyy rationaalisenä toimintana.

Naiskansalaiset ja yhteiskunnan äidit -alaluvussa analysoin pukeutumisen kytkeytymistä naiskansalaisiin, kansakoulujenopettajattariin ja muihin säätyhenkilöihin. Pukeutumisesta käytyä keskustelua leimaavat vahvasti sivistyksen ja kansallisuuden ilmentämisen teemat, joita argumentoidaan muotikriittisen ja kansallispukumyönteisen diskurssien avulla. Ulkonaisen olemuksen saattaminen kansalliseksi liitetään hyvän kansalaisen ominaisuuksiin. Naisten kutsumuksena pidetyn äitiyden ymmärretään toteutuvan myös perheen ulkopuolella, esimerkiksi kansakoulunopettajattaren tai sairaanhoitajan tehtävissä. Muotikriittisyys ja kansallispukumyönteisyys liitetään opettajattariin ja muihin säätyhenkilöihin, koska näiden naisten asema koetaan otollisena alempiin kansankerroksiin vaikuttamisen kanavana. Opettajana toimivien naisten mallikansalaisuus ylettyy näin myös pukeutumiseen ja sen edistämiseen kansalliselta kannalta toivotulla tavalla. Naisten esteettisen koulutuksen edistämistä perustellaan naisen luontaisella kauneudentunnolla, joka liittyy laajemmin pukeutumisen sukupuolittamiseen ja sitä kautta tapahtuvaan naisten elämänprosessien hallintaan. Ilman esteettistä koulutusta naisten toiminta koituisi kansallisessa ja taloudellisessa mielessä tappiota. Sivistys esitetään tienä itsenäisempään ja omintakeisempaan kauneuselämään.

Pukeutuminen kytkeytyy myös 1800-luvulla parantuneeseen naisten yhteiskunnalliseen asemaan. Muun muassa teollisuuden synnyttämän työvoiman tarpeeseen vastattiin uusilla, naisten asemaa vapauttavilla säädöksillä. Naisten vapautuksen huomioiminen jopa valtio-

päivillä nimetään syyksi parantaa käyttäytymistä. Vanhojen ennakkoluulojen ja asetusten koetaan orjuuttavan naisia muotityrannin kaltaisina kahleina. Tästä syystä naisten ei pitäisi vapaaehtoisesti antautua turhamielisyydelle.

Tapaus Jyväskylän ”kansallispuku” on päätutkielman sisäinen, oma pienoistutkielmansa, jossa käsitellään pukeutumisen yksinkertaistamisen pyynnöstä syntynyttä, kansallispuvuksi kutsuttua pukua ja siitä käytyä keskustelua 1878–1882. Puvusta käyty keskustelu tapahtuu muotikriittistä ja kansallispukumyönteistä diskurssia noudattaen. Pukeutumisen sukupuolittaminen on näkyvillä tässäkin alaluvussa, koska pukeutumisen yksinkertaisuuden puolesta sopivimpina taistelijoita nimetään juuri naiset itse. Kansakoulujen opettajattarien tulee olla yksinkertaisesti pukeutuneita, koska jäljittelynhaluiset lapset tarvitsevat kunnollisia esikuvia. Seurapiireissä vaikuttavat ja muut isänmaalliset naiset nimetään myös sopiviksi pukeutumisen uudistajiksi. Jyväskylän ”kansallispuvun” kuvauksista on huomattavissa, että kyseessä ei ollut suomalaisille kansanpuvulle perustuva kokonaisuus, vaan pikemminkin vapaasti sommiteltu, moniaineksinen puku. Muita tällaisia pukuja ovat esimerkiksi Aino-puku ja Vanha Karjalan puku.

Analyysi ”kansallispuvun” koskevien kirjoitusten suhteen kertoo kansallispuku-käsitteen vakiintumattomuudesta 1800-luvun lopussa. ”Kansallispuvun” puolustajien mukaan periytyvä suomalainen kauneusaisti tekee puvusta kansallisen. ”Kansallispuvun” kohtaan esitetyt syytökset puvun keksityistä ominaisuuksista, vieraista malleista tai viittaamisesta Taalainmaan kesäpukuun tunnustettiin, mutta pukua ei tästä huolimatta pidetty vieraana. Kyseessä saattoi olla tietoinen yritys samaistua läntisyyteen ja ruotsalaisiin pukuperinteisiin. Jyväskylän ”kansallispuku” sellaisenaan käsitetään aitona, koska se edustaa kansallisuutta. Puvun suosiota selittävät pukeutumisen yksinkertaisuuspyrinnöt, mutta myös mahdollinen yritys luoda yleissuomalaista kansallispukua. ”Kansallispuvun” suosiota saattoivat vähentää kansatieteellisten keruumatkojen tulosten julkaisut ja Suomen Käsityön Ystävien seuran vaikutus museaalisten esikuvien mukaan valmistettujen pukujen suosion kasvattamisessa muun muassa vuonna 1885, keisari-parin vierailun yhteydessä.

Tutkimukseni asemoituu pukeutumisen muodostamien merkitysten tutkimisen alueelle. Olen pyrkinyt lähestymään tutkimusongelmaa etnologisesti ja tulkitsemaan ihmisten kokemuksia ja selontekoja erään Suomen historiallisen aikakauden murroksessa. Diskurssien välisten valtasuhteiden selvittäminen kertoo yhtä paljon hegemonisista kuin hiljennetyistä diskursseista. Mitä tutkimukseni ja sen tulokset sitten oikeasti kertovat ja miten kattavana tuloksia voi pitää?

Tutkimukseni nimen mukaisesti kyseessä on etnologinen tutkimus pukeutumiseen liittyvistä diskursseista suomalaisissa lehdissä. Nimi voisi yhtä hyvin sisältää myös tarkennuksen ”jungfennomaanisissa” tai jopa ”radikaaleissa jungfennomaanisissa lehdissä” Suurin osa, lähes kaikki tutkimusaineiston lehdet olivat poliittisesti suuntautuneita, radikaaleja jungfennomaanilehtiä, joiden julkaisupolitiikan mukaisesti palstatilaa on suotu kansallishenkisille kirjoituksille. Tämä on myös otettava huomioon yhtenä selityksenä muotikriittisen ja kansallispukumyönteisen diskurssin hegemoniseen asemaan. Osa kirjoituksista liittyy toisiinsa ja muodostaa täten tavallaan kerronnallisen jatkumon, mutta suuri osa kirjoituksista on kirjoitettu eri vuosina, eri puolilla Suomea ja erilaisesta sosiaalisesta asemasta käsin. Tästä huolimatta näen kirjoitusten (36+2) tulkinnan tuovan uskottavuutta ja kattavuutta esittämilleni tutkimustuloksille ja asemoivan tutkimukseni osaksi laajempaa modernisaatioon ja ihmisten kokemuksiin liittyvää etnologista tutkimusta.

Aineiston helppo saatavuus ja käsiteltävyys antavat loistavia mahdollisuuksia jatkotutkimukselle. Esimerkiksi hiljaisemmat diskurssit, kansallispukukriittisyys ja muodinmukaisuus saattaisivat saada uusia ulottuvuuksia, jos tutkimusaineistoa laajennettaisiin. Syvyyttä pukeutumisen diskurssien tutkimukseen toisi aineiston laajentaminen esimerkiksi ruotsinkielisiäkin lehtiä koskevaksi. Aineistoni sisälsi vain yhden tällaisen lehden, Helsingfors Dagblad 233 vuodelta 1878, suomenkielisen keskustelun paremman ymmärtämisen hahmottamisen vuoksi.

Tutkimukseni mielenkiintoisin anti on mielestäni aikalaiskirjoitusten kieli ja käsitteistön vakiintumattomuus esimerkiksi kansallispuvun suhteen. Käsitteet kansallispuvuista vaihtelivat rajustikin aikalaisten keskuudessa. Kansallispukuna saatettiin ymmärtää kansanpuvuista ja muista teksteleistä omaksuttujen ”kansallismallien” käyttöönotto vaatteiden koristelussa, koska tämä ilmensi kansallista, periytyvää kauneusaistia. Kansallispuku saattoi tarkoittaa vapaasti sommiteltua pukua, joka oli koostettu jopa ulkomaitakin myöden omaksutuista aineksista, kuten Jyväskylän ”kansallispuvun” tapauksessa. Aineiston uudemmat kirjoitukset paljastavat, että tänä päivänäkin suosittu kansallispuvun käsite, 1700–1800-lukujen talonpoikaisten pukujen mahdollisen tarkka rekonstruktio, sai jalansijaa keisariparin vierailun aikana käytettyjen kansallispukujen tapauksessa. Jäikö tämä kansallispuvun määritelmä suosituksi siksi, koska keisariparikin oli antanut sille ”hyväksyntänsä” arvokkaassa tilaisuudessa? Niin tai näin, pukeutumisesta käyty keskustelu oli 1800-luvun Suomessa vilkasta ja monipuolista.

Pukeutumisen diskurssien tutkimus on ollut pitkä, mutta myös erittäin mielenkiintoinen prosessi. Tutkittavaa riittää ja pukeutumisesta käydyin keskustelun ja siinä ilmenevien valta-asemien esilletuonti on mielestäni merkityksellistä historian ja nykyhetken kannalta. Kansallispuikujen käsityksen moninaisuus, pukujen historia ja keskustelun intensiivisyys tempaavat tutkijan helposti mukaansa. Kansallispuikuihin liittyvien moninaisten ajatusten, käsitysten ja ilmenemien ymmärtäminen on olennaista myös nykyaikana, kun kansallispuikujen ja käsityön suosio on korkealla ja pukuperinteitä merkityksellistetään jatkuvasti uusilla tavoilla taitavissa ja idearikkaissa mielissä ja käsissä. Pukeutumisesta käytyjen keskustelujen tutkiminen on muokannut omaa henkilökohtaista suhdettani kansallispuikuihin ja avartanut näkemyksiäni kansankulttuurin modernisoitumisesta. Toivon tutkielmani avaavan uusia näkökulmia ja antavan ideoita myös muille pukeutumisesta, muodista, kansan- ja kansallispuvuista kiinnostuneille ihmisille.

LÄHTEET

Painetut lähteet

ANDERSSON, Benedict 2007. *Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Sivilisaatiohistoria-sarja. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

AIKIO, Annukka 1989. *Uusi sivistyssanakirja*. Helsinki: Otava.

ANTTONEN, Pertti 1999. Kalevala ja suomalaisuus. Teoksessa Pertti Anttonen & Matti Kuusi, *Kalevala-lipas*. Uusi laitos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 740. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 307–319.

ANTTONEN, Pertti 2008. Kalevala ja kansalliseepoksen politiikka. Teoksessa Ulla Piela, Seppo Knuutila & Pekka Laaksonen (toim.) *Kalevalan kulttuurihistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1179, Tiede. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 208–223.

APO, Satu 2001. *Viinan voima. Näkökulmia suomalaisten kansanomaiseen alkoholiajatteluun ja -kulttuuriin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 759. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

CASTRÉN, Paavo & PIETILÄ-CASTRÉN, Leena 2000. *Antiikin käsikirja*. Helsinki: Otava.

ENGMAN, Max 2009. *Pitkät jäähyväiset. Suomi Ruotsin ja Venäjän välissä vuoden 1809 jälkeen*. Helsinki: WSOY

FAIRCLOUGH, Norman 1997. *Miten media puhuu*. Alkuteos *Media Discourse*, 1995. Suom. Virpi Blom & Kaarina Hazard. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

FEWSTER, Derek 2008. Kalevala ja muinaisuuden politisoituminen. Teoksessa Ulla Piela, Seppo Knuutila & Pekka Laaksonen (toim.) *Kalevalan kulttuurihistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1179, Tiede. Helsinki: Suomalainen Kirjallisuuden Seura, 190–205.

HAGNER, Minna 2006. Pioneeriaika 1890-luvulta 1920-luvulle. Teoksessa Minna Hagner & Teija Försti, *Suffragettien sisaret*. Helsinki: Unioni Naisasialiitto, 12–95.

HALL, Stuart 1999. *Identiteetti*. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

HÉLEN, Ilpo 1997. *Äidin elämän politiikka. Naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle*. Helsinki: Gaudeamus.

HOBSBAWM, Eric 1992. Introduction: Inventing traditions teoksessa Erik Hobsbawm & Terence Ranger (toim.) *The Invention of Tradition*. (orig. 1983). Cambridge: Cambridge University Press, 1–14.

HOLST, Leena 2011. *Kansallispuku*. Helsinki: Maahenki.

HÄGGMAN, Kai 1994. *Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa. Historiallisia Tutkimuksia* 179. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

ISOTALO, Merja 1999. *Talon tavat ja väen vaatteet. Suomalaisen tapa- ja vaateuskulttuurin opinto-opas*. Maa- ja Kotitalousnaisten Keskuksen julkaisuja no 172. Helsinki: Maa- ja Kotitalousnaisten Keskus.

JALAVA, Marja 2011. Kansanopetuksen suuri murros ja 1860-luvun väittely kansakoulusta. Teoksessa Anja Heikkinen & Pirkko Leino-Kaukiainen (toim.) *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1266;2, Tiede. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 74–94.

JOKELA, Eila 1979. Fanny Churbergin työnäky. Teoksessa Lisa Johansson-Pape, Eila Jokela, Eeva K. Miettinen & Jukka Pellinen (toim.) *Sata vuotta. Suomen Käsityön Ystävät 1879–1979*. Helsinki: Suomen Käsityön Ystävät, 5–7.

JUNTTI, Eira 2011. ”Kansalliset harjoitukset” ja sukupuolitetut sfäärit 1840- ja 1850-luvuilla sanomalehtikeskusteluissa. Teoksessa Tuija Pulkkinen & Antu Sorainen (toim.) *Siveellisyydestä seksuaalisuuteen. Poliittisen käsitteen historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 56–82.

KIURU, Elina 1999. Esineet etnologiassa. Teoksessa Bo Lönnqvist, Elina Kiuru & Eeva uusitalo (toim.) *Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin*. Tietolipas 155. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 219–231.

KNUUTTILA, Seppo 1994. *Tyhmän kansan teoria. Näkökulmia menneestä tulevaan*. Tietolipas 129. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

KUULA, Arja 2006. *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.

KUUSI, Matti 1999. Kalevalan tematiikka. Teoksessa Pertti Anttonen & Matti Kuusi, *Kalevala-lipas*. Uusi laitos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 740. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 93–129.

LANDGREN, Lars 1988. Kieli ja aate – politisoituva sanomalehdistö 1860–1889. Teoksessa Päiviö Tommila (toim.) *Suomen sanomalehdistön historia I. Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*. Kuopio: Kustannuskiila Oy, 267–420.

LEHTINEN, Ildikó & SIHVO, Pirkko 1984. Kansanpuvun yleisluonne. Teoksessa Ildikó Lehtinen & Pirkko Sihvo (toim.) *Rahwaan puku. Näkökulmia Suomen kansallismuseon kansanpukukokoelmiin*. Helsinki: Museovirasto, 5–25.

LEHTINEN, Ildikó 2005. Seikkailua esinetutkimuksessa. Teoksessa Pirjo Korhokangas, Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.) *Polkuja etnologian menetelmiin*. Ethnos-toimite 11. Helsinki: Ethnos ry, 184–205.

LEMPIÄINEN, Kirsti 2002. Kansallisuuden tekeminen ja toisto. Teoksessa Tuula Gordon, Katri Komulainen & Kirsti Lempiäinen (toim.) *Suomineiton hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Tampere: Vastapaino, 19–36.

LOOS, Adolf 2011. *Why a man should be well-dressed. Appearances can be revealing*. Alkuperäisten tekstien kirjoitusvuodet 1898–1924. Wien: Metroverlag.

LÖNNQVIST, BO 1972. *Dräkt och mode i ett landsbygdssamhälle 1870–1920*. Kansatieteellinen Arkisto 24. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.

LÖNNQVIST Bo 1979. *Kansanpuku ja kansallispuhu*. Helsinki: Otava.

LÖNNQVIST, Bo 2008. *Vaatteiden valtapeli. Näkymättömän kulttuurianatomia*. Helsinki: Schildts Kustannus.

MALVALEHTO, Maija-Liisa 1997. *Paritaskut ja punapaita. Pohjois-Suomen kansallispuvut*. Lapin nuorison liitto. Rovaniemi: Gummerus.

MARKKOLA, Pirjo 2000. The Calling of Women. Gender, Religion and Social Reform in Finland, 1860–1920. Teoksessa Pirjo Markkola (toim.) *Gender and Vocation. Women, Religion and Social Change in the Nordic Countries, 1830–1940*. Studia Historica 64. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 113–146.

MIKKOLA, Kati 2006. Modernisaation vastavirrassa. Uutuuksien vastustusten syitä ja keinoja modernisoituvassa Suomessa. Teoksessa Hilikka Helsti, Laura Stark & Saara Tuomaala (toim.) *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1101. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 169–212.

MIKKOLA, Kati 2009. *Tulevaisuutta vastaan. Uutuuksien vastustus, kansantiedon keruu ja kansakunnan rakentaminen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1251, Tiede. Helsinki: SKS.

MILL, John Stuart 1981. *Naisen asema*. Alkup. teos John Stuart Mill 1869, *The Subjection of Women*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Librum.

MOKSNES, Aslaug 1989. *Barrikadinaisia. Kahdeksan esseetä naisten taistelusta Ranskan vallankumouksen ainana*. Helsinki: Kansan Sivistystyön Liitto KSL ry.

NURMIAINEN, Jouko 2007. ”Kuvitellut yhteisöt” nationalismien historiassa. Teoksessa Benedict Andersson *Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Sivilisaatiohistoria-sarja. Tampere: Vastapaino, 9–23.

NYSTRÖM, Bengt, Hans Medelius & Elisabet Stavenow-Hidemark 1998. Om denna bok. Teoksessa Bengt Nyström, Hans Medelius & Elisabet Stavenow-Hidemark (toim.) *Nordiska museet under 125 år*. Stockholm: Nordiska museets förlag, 8–11.

PHILLIPS, Nelson & Cynthia Hardy 2002. *Discourse Analysis: Investigating Processes of Social Construction*. Sage University Papers Series on Qualitative Research Methods, Vol. 50. Thousand Oaks, California: Sage.

PIETIKÄINEN, Sari & Anne Mäntynen 2009. *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.

PULKKINEN, Tuija 2011. J.V. Snellman poliittisena ajattelijana – siveellisyys. Teoksessa Tuija Pulkkinen & Antu Sorainen (toim.) *Siveellisyydestä seksuaalisuuteen. Poliittisen käsitteen historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 36–55.

PURSIAINEN, Leena 1982. *Karjalaisia kansallispukuja nykyisestä Etelä-Karjalasta, Laatokan Karjalasta ja Karjalan kannakselta*. Eteläkarjalaisten Nuorisoseurojen Liitto ry. Helsinki: WSOY.

PYLKKÄNEN, Riitta 1982. *Säätyläisnaisten pukeutuminen Suomessa 1700-luvulla*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 84. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.

PÖYSÄ, Jyrki 2010. Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina. Teoksessa Jyrki Pöysä, Helmi Järviluoma & Sinikka Vakimo (toim.) *Vaeltavat metodit*. Kultaneito VIII. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, 331–360.

RANTALA, Jukka 2011. Kansakoulunopettajat. Teoksessa Anja Heikkinen & Pirkko Leino-Kaukiainen (toim.) *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1266;2, Tiede. Helsinki: SKS. 266–299.

SALMINEN, Timo 1993. *Suomalaisuuden asialla. Muinaistieteen yliopisto-opetuksen syntyvaiheet n. 1877–1923*. Helsinki Papers in Archaeology No. 6. Helsinki: University of Helsinki Department of Archaeology.

SALO-MATTILA, Kirsti 2000. *Keisarinnan sermi. Naiskäsitön suhde taiteeseen 1800-luvun loppupuolella*. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisuja 7. Helsinki: Kotitalous- ja käsityötieteiden laitos.

SARMELA, Matti 1994. *Suomen perinneatlas. Suomen kansankulttuurin kartasto 2*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 587. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

SIIRALA, Martti 1999. *Syvissä raiteissa. Kansallisen itsetunnon matka*. Helsinki: Obudna r.f.

SIMMEL, Georg 1986. *Muodin filosofia*. Alkup. teokset Georg Simmel Die Mode (1905) ja Philosophie der Mode (1905/1923). Helsinki: Odessa.

SIRELIUS, U.T. 1929. Suomalais-ugrilainen kansatiede. *Valvoja-Aika* 1929, 106–112.

STAVENOV-HIDEMARK, Elisabet 1998. Museitankar i tiden. Teoksessa Bengt Nyström, Hands Medelius & Elisabet Stavenow-Hidemark (toim.) *Nordiska museet under 125 år*. Stockholm: Nordiska museets förlag, 40–51.

SYVÄOJA, Hannu 2004. *Kansakoulu – suomalaisten kasvattaja. Perussivistystä koko kansalle 1866–1977*. Jyväskylä: PS-kustannus.

SÖRLIN, Sverker 1998. Artur Hazelius och det nationella arvet. Teoksessa Bengt Nyström, Hands Medelius & Elisabet Stavenow-Hidemark (toim.) *Nordiska museet under 125 år*. Stockholm: Nordiska museets förlag, 16–39.

STARK, Laura 2006a. Johdanto. Pitkospuita modernisaation suolle. Teoksessa Hilka Helsti, Laura Stark & Saara Tuomaala (toim.) *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1101. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 9–46.

STARK, Laura 2006b. Kansallinen herääminen ja sosiaalinen nousu maaseudulla. Tuskaa ja toivoa varhaisissa omaelämäkertoissa. Teoksessa Hilka Helsti, Laura Stark & Saara Tuomaala (toim.) *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1101. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 47–109.

STARK, Laura 2011. *The Limits of Patriarchy. How Female Networks of Pilfering and Gossip Sparked the First Debates on Rural Gender Rights in the 19th-Century Finnish*. Language Press. Studia Fennica Ethnologica 13. Helsinki: SKS.

TEPERI, Jouko 1988. *Henkinen taistelu Karjalasta autonomian ajan lopulla. Viipurilainen Osakunta 1868–1917*. Helsinki: Jouko Teperi.

TOMMILA, Päiviö 1979. Maaseutukirjeitä tutkimaan. Teoksessa *Toimitustyön historiaa Suomessa*. Lammilla 12–14.3.1979 järjestetyn projektin kevätseminaarin esitelmät. Suomen sanomalehdistön historia -projektin julkaisuja n:o 13. Helsinki.

TOMMILA, Päiviö 1982. Sanomalehdistö ja yleinen mielipide. Julkaistu Keski-suomalaisessa 13–15.1.1967. Teoksessa *Taustasidonnaisuus ja maailmankuva - lehdistöhistorian tutkimusongelmia*. Suomen sanomalehdistön historia -projektin julkaisuja n:o 20. Helsinki

TOMMILA, Päiviö 1988. Yhdestä lehdestä sanomalehdistöksi 1809–1859. Teoksessa Päiviö Tommila (toim.) *Suomen lehdistön historia I. Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*. Kuopio: Kustannuskiila Oy, 77–265.

TOMMILA, Päiviö & SALOKANGAS, Raimo 1998. *Sanomia kaikille. Suomen lehdistön historia*. Helsinki: Edita.

TURUNEN, Arja 2011. *Hame, housut, hamehousut! Vai mikä on tulevaisuutemme? Naisien päällyshousujen käyttöä koskevat pukeutumisohteet ja niissä rakentuvat naiseuden*

ihanteet suomalaisissa naistenlehdissä 1889–1945. Kansatieteellinen Arkisto 53. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.

TUULIO, Tyyni 1959. *Aleksandra Gripenberg. Kirjailija, taistelija, ihminen*. Helsinki: WSOY.

VAINIO, Matti & SAVOLAINEN, Pentti 2006. *Suomi herää. Mistä on suomalaisuus tehty?*. Helsinki: Minerva.

VALENIUS, Johanna 2004. *Undressing the Maid. Gender, Sexuality and the Body in the Construction of the Finnish Nation*. Bibliotheca Historica 85. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

VILKEMAA, Hilja, 1931. *Minna Canth. Elämäkerrallisia piirteitä*. Helsinki: Otava.

WOLLSTONECRAFT, Mary 2011. *Naisten oikeuksien puolustus*. Alkup. teos Mary Wollstonecraft, 1792. *A Vindication of the Rights of Woman*. Turku: Kustannusosakeyhtiö Savukeidas.

Painamattomat lähteet

KASKINEN, Maarit & MÄKINEN, Sonja 2009. Jyvälän setlementin Kansallispuukuokraamo. Museologian harjoitustyö. Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos. Museologia. Jyväskylän yliopisto.

MÄKINEN, Sonja 2010. Elävä kansallispuuku. Neljän käsityöalan yrittäjän näkökulmia kansallispuvun osien ja kankaiden uuskäyttöön. Etnologian kandidaatinseminaaritö. Historian ja etnologian laitos. Etnologia. Jyväskylän yliopisto.

Sähköiset lähteet

Ensimmäinen sanomalehtinaisemme. Kuopion kulttuurihistoriallinen museo, Kuopion kaupunginkirjasto ja Pohjois-Savon taidetoimikunta. Minna Canth 1844–1897.

[<http://minnacanth.kuopio.fi/canth/slehtin.htm>] [17.3.2014].

Helmi Vuorelma Oy 2012. Aino-puku osiossa Naisten puvut, Kansallispuvut.

[<http://www.vuorelma.net/tuotteet.html?id=25/1>] [14.6.2013].

Historiallinen sanomalehtikirjasto 2001–2012. Saima. Nimekkeen tiedot.

[<http://digi.lib.helsinki.fi/sanomalehti/secure/browse.html?action=data&issn=1457-456X>]

[14.1.2014].

Jyväskylän yliopisto 2010. *Strategia 2010–2017*. Historian ja etnologian laitos (Hela).

[https://www.jyu.fi/hum/laitokset/hie/hallinto/strategia_10_17] [3.5.2012].

Kaiku 27, 6.7.1878. Kansalliskirjasto. Historiallinen sanomalehtikirjasto.

[<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/secure/showPage.html?conversationId=3&action=entryPage&id=447129>] [14.6.2013].

Kansallispuvun käyttöohjeet 1991/2009–2010. Kansallispuvuneuvosto, kansallispuvuraati. Suomen kansallispuvukeskus. Suomen käsityön museo.

[<http://www.craftmuseum.fi/kansallispuvukeskus/kayttoohje.htm>] [8.6.2013].

Keisarillisia matkoja kaakkois-Suomessa. Etelä-Karjalan museo.

[<http://www3.lappeenranta.fi/museot/verkkonayttelyt/keisarinmatkasivut/teksti.htm>]

[9.6.2013].

Marttaliitto 2014. Marttaperinne 1890-luku. [<http://www.marttaperinne.fi/aikajana/1890/>]

[15.3.2014].

Suomalaiset kansallispuvut 2004. Sanasto. Suomen käsityön museo/Suomen kansallispuvukeskus.

[<http://www.kansallispuvut.fi/sanasto.htm>] [16.7.2012].

Tilastokeskus 2013. Rahanarvonkerroin 1860–2012.

[http://www.stat.fi/til/khi/2012/khi_2012_2013-01-15_tau_001.html] [7.8.2013].

Uusi Suometar 179, 6.8.1885. Kansalliskirjasto. Historiallinen sanomalehtikirjasto.

[<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/secure/showPage.html?conversationId=1&action=entryPage&id=97983>] [10.2.2014].

Yhdistysnainen Minna Canth. Kuopion kulttuurihistoriallinen museo, Kuopion kaupungin kirjasto ja Pohjois-Savon taidetoimikunta. Minna Canth 1844–1897.

[<http://minnacanth.kuopio.fi/canth/default.htm>] [2.11.2013].

LIITTEET

Liite 1.

- [1] Aamulehti 44 3.6.1882 Tampere, F. V. Jalander (paikallinen uutinen 2)
- [2] Aura 55 11.7.1882 Turku, Kosti Vehanen (pääkirjoitus 1) [-rt-]
- [3] Helsingfors Dagblad 233 28.8.1878 Helsinki, Robert Lagerborg (kirje/kolumni 3)
- [4] Helsingin Wiikko-Sanomia 0 2.12.1881 Helsinki, Evald Ferdinand Jahnsson (pääkirjoitus 1)
- [5] Helsingin Wiikko-Sanomia 25 22.6.1883 (matkakirje 4) [L:n R]
- [6] Hämäläinen 30 25.7.1878 Hämeenlinna, (kaikenlaista: kirje/kolumni 3)
- [7] Hämäläinen 46 14.11.1878 (kaikenlaista: kirje/kolumni 3)
- [8] Hämäläinen 62 5.8.1882 (matkakirje 4) [Kiuri Lavekäs]
- [9] Ilmarinen 18 5.5.1875, Viipuri (maaseutukirje 2) [T.S]
- [10] Ilmarinen 21 15.3.1876 (esitelmä iltaseurasta 5)
- [11] Ilmarinen 22 18.3.1876 (esitelmä iltaseurasta 5)
- [12] Ilmarinen 72 13.9.1876 (maaseutukirje 2) [Velloso pillerin pyörittäjä O. A]
- [13] Ilmarinen 79 2.10.1878 (maaseutukirje 2) [Teräskynä]
- [14] Ilmarinen 81 14.10.1876 (maaseutukirje 2) [Parisilainen]
- [15] Ilmarinen 87 30.10.1878 (maaseutukirje 2) [Talontyttö A-a K-na E-r]
- [16] Kaiku 83 17.10.1885 Oulu, Konrad Fredrik Kivekäs (maaseutukirje 2)
- [17] Koi 1 5.1.1880 Tampere, August Favén (pääkirjoitus 1) [-k. -e -n]
- [18] Koi 12 23.3.1880 (maaseutukirje 2) [T.]
- [19] Päijänne 49 21.6.1878 Jyväskylä, Karl Gustaf Göös (paikallisuutiset 2)
- [20] Päijänne 56 16.7.1878 (maaseutukirje 2) [Teppo]

- [21] Päijänne 62 6.8.1878 (kirje/kolumni 3) [Teppo]
- [22] Päijänne 70 3.9.1878 (maaseutukirje 2) [Teppo]
- [23] Satakunta 23 19.3.1884 Pori (kirje/kolumni 3) [I. P. H]
- [24] Satakunta 33 17.8.1878 (maaseutukirje 2)
- [25] Savo 16 18.4.1879 Kuopio (maaseutukirje 2) [Junnu]
- [26] Savonlinna 14 7.4.1877 Savonlinna (matkakirje 4)
- [27] Savonlinna 39 25.9.1880 (pääkirjoitus 1) [-alli-]
- [28] Savonlinna 40 2.10.1880 (pääkirjoitus 1) [-alli-]
- [29] Savonlinna 41 9.10.1880 (pääkirjoitus 1) [-alli-]
- [30] Uusi Suometar 13 1.2.1875 Helsinki (maaseutukirje 2) [Veikkosi Kyösti]
- [31] Uusi Suometar 80 5.7.1878 (muistiinpanoja kk-kokouksen ajalta 5)
- [32] Uusi Suometar 82 16.7.1875 (kokouskuvaus 5)
- [33] Uusi Suometar 104 30.8.1878 (kotimaankirje 2)
- [34] Uusi Suometar 178 5.8.1885 (tapahtumakuvaus 5)
- [35] Uusi Suometar 180 7.8.1885 (tapahtumakuvaus 5)
- [36] Waasan lehti 30 17.4.1882 Vaasa (maaseutukirje 2) [Poika]